

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Quæstio II. De actibus exterioribus Religionis siue Iatriæ; ac primum de
adoratione Dei, Sanctorum, rerumque ac imaginum sacrarum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO II.

De actibus exterioribus Religionis, siue Latriæ; ac primum de adoratione Dei, Sanctorum, rerumque ac imaginum sacrarum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. aa. 3.

Raciat quidem S. Thomas hoc loco solum de adoratione DEI, vti etiam locus ipse proprie postulat: at vero propter similitudinem & connexionem rerum, à nobis hæc res paulo generalius tractanda est; prout scilicet adoratio non solum ad Deum, sed etiam ad Sanctos, aliasque res, & imagines sacras referri potest; vti iam antea etiam in proluxa & luculenta disputatione hac de re edita fecimus, quam ipsam hoc loco paulo magis ad scholastica doctrina methodum reuocabimus.

Abfoluetur igitur hæc quæstio septem dubitationibus. I. De adoratione in genere eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet. II. De adoratione sacra DEI, CHRISTI hominis, & Sanctorum. III. De adoratione sacra Reliquiarum, Imaginum, & rerum sacrarum inanimatarum; an sint adoranda. IV. De ratione & modo adorationis rerum eiusmodi inanimatarum; speciatim qua circa eam certa; qua in controuersia sint; quæque vocum in ea re consuetarum sit ratio & significatio. V. An imagines etiam proprie vlllo modo adoranda siue colenda sint; itemque an ipsa etiam in se tanquam obiectum Quod terminent actum adorationis seu cultus non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione interne submissionis. VI. An & qua ratione imagines simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint. VII. Vtrum nihilominus imagines & reliquia sacra secundum se, & per se etiam, tanquam totum obiectum materiale cultus, quod immediate ac directe colatur, adorari aliquo licet inferiori cultu possint; non adorato formaliter & directe exemplari.

DVBIUM I.

De adoratione in genere; eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & q. 103. a. 1. & 2.

Adorationis vocula non eodem modo vbiq; sumitur. Nonnunquam enim generatim significat quemcunque actum religionis internam vel externam, quo honor diuinus Deo deferatur, vt notauit Gregorius de Valentia hic q. 3. pun. 1. Qua ratione etiam actum orationis & sacrificij comprehendit. Vt cum apud Plinium l. 28. c. 2. legitur: Cur & fascinationibus adoratione peculiari occupamur? Vbi Lexicographus: Adorationem hic pro religione posuit, vel potius precatione. Item Genes. 22. v. 5. Abraham de oratione vel sacrificio peragendo locutus: Ego, inquit, & puer, illuc vsq; properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Et Ioan. 4. v. 23. Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Et Pater tales querit, qui adorent eum.

Quo fere sensu etiam Suarez 3. p. tom. 1. disp. 54. lect. 5. & Corduba lib. 1. q. 5. dub. 6. docent;

adorationem significare nonnunquam quodlibet signum externum reuerentiæ vel submissionis erga alterum. Verum proprie ac in proposito sumitur pro externo ac speciali quodam actu seu nota reuerentiæ ac honoris, qua per certum quendam motum ac gesturam corporis alteri reuerentiæ exhibetur.

Ad cuius proinde rationem generalem, prout ab adoratione Dei abstrahit, explicandam, (in qua re quidam passim hallucinantur) necesse est hæc quinque ordine explicare. 1. Quæ sit illa nota seu gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens. 2. Quis alter ille, cui iure exhibetur. 3. Quæ excellentia, ob quam alteri proprie exhibetur. 4. Quæ illa animi submitio, cuius nota existit adoratio. 5. A quo possit recte exhiberi.

Sic enim explicatum habebimus. 1. obiectum materiale quod adorationis. 2. obiectum materiale

cui. 3.

cui. 3. rationem formalem obiectiuam eiusdem obiecti cui. 4. obiectum formale quod, adeoque ipsam adorationis rationem formalem; quæ ab illa submissione, velut ab eo, quod in adoratione potissimum est, desumitur, iuxta S. Thomam hic q. 84. a. 2. ad 2. ubi ait: *Sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur: ita etiam adoratio principaliter quidem in interiori Dei reuerentia consistit, secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis: sicut genu flectimus nostram infirmitatem designantes, in comparatione ad Deum, prosternimus autem nos quasi proficientes nos nibilesse ex nobis.* Deniq; explicatum habebimus subiectum adorationis. Ex quibus demum etiam facile colligetur adorationis varietas, & distinctio ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

4 Quæritur igitur primo, quæ sit illa nota, quæ gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens.

Respondetur, eam ex nominis etymologia, quæ tamè apud scriptores varie assignatur, commodissime explicari. Etenim primo Laurentius Valla lib. 5. elegant. cap. 11. vocem illam ab orando derivat: quasi idem sit adorare, quod ad aliquem orare, seu ore precari. Adorare, inquit, ab oro, quod est precor, componitur; supplicare à plico, quod genu, poplitemque, aut cervicem plicamus, cum à potentiore aliquod magnum quid precamur. Idem habet Bonaventura in 3. dist. 9. a. 1. q. 4. & supponere videntur pleriq; alij Scholastici Doctores.

Cum qua notione ad vnguem conspirat vulgaris vocula Germanici idiomatis (*Anbetten*) adorationem exprimens. Iuxta quam etiam nominis notionem, fatendum esset, neque imagines, neq; reliquias, aut alias res sacras inanimas adorandas esse, utpote quas ore precari, seu inuocare non licet.

5 Sed aut hæc nominis etymologia vera non est; aut sane ab Etymo plurimum deflexit vsus & germana significatio nominis; quod ipsemet Valla ibidem notauit: *Et tamen, inquit, adorare sine ore, sine voce fit, non sine plicatione genuum ac corporis: supplicare sine plicatione genuum ac gestu corporis; non sine ore ac voce.* &c. Nosque rebus mutis ac sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut Regum statuis, signis, vestibus, literis, alijsque similibus; & præcipue picturis, imaginibusque, tum Dei, tum Sanctorum, tum ipsius etiam crucis; quam sapientes adorant, stulti etiam orant.

Vnde etiam ea, quæ ab auctoribus tam sacris, quam profanis proprie dici solet adoratio, nõ est oratio; sed actus ab oratione distinctus, ut inferius patebit. Certe omnes Theologi, cù S. Thoma hic q. 83. & 84. orationem, & adorationem, tanquã duos distinctos actus religionis commemorat. Eadem apud Græcos vocũ differentia est. Nam quod latinis adoratio, græcis est *προσκύνησις*, quasi admotio, seu versus aliquẽ motio; quod illis inuocatio seu oratio supplicatis, his *προσευχη* dicitur.

6 Secundo eiusdem vocis originẽ Nonius Marcellus de propriet. ferm. ita assignat: *Ador, ait, frumenti genus est, quod epulis & immolationibus sacris primum putatur: unde & adorare, propitiare religiones,*

potest dictum videri. Fauet huic sententiæ, quod Sextus Pompeius Festus de verbor. significat. in hæc verba scripsit: *Ador Farris genus, eorum quondam appellatum, ab edendo, vel quod aduratur, ut fiat tostum, unde in sacrificio mola salsa efficitur.* Sed nec ista etymologia satis probatur. Si enim proba esset, sequeretur, immolationes seu sacrificia maxime proprie adorationem esse; cum tamen & ipsi isti tanquam duo distincti actus apud S. Thomam hic q. 84. & 85. aliosque Theologos habeantur; idq; ex communi latine loquentium vsu. Quare etiam Iustus Lipsius lib. 2. Electorum cap. 6. hanc derivationem velut inane Grammaticorum acumen deridet.

7 Qui proinde hanc tertiam eius nominis etymologiam ibidẽ his verbis refert & probat: *Osculorũ, inquit, ratio alia est magis superstitiosa, & quasi cultus. Verebantur enim plerumq; Deos ipsos ore profano suo tangere, sed eminus stantes manum porrigebant, eamq; statim reuerenter ad os suum referebant & suauabantur. Hic habitus receptissimus, & velut solemnis adorantium fuit; quem mihi ingerunt scriptorum loci multi. Plinius: In adorando dextram ad osculum referimus. Minutius Felix in Octauio: Cecilius simulachro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admoventes osculum labris impreffit. Apuleius apologia priore: Nulli Deo ad hoc aus supplicavit; nullum templum frequentauit: si sanum aliquod praterat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovent. Et lib. 5. Milesiarum de psyche: Multi denique cinum, & aduenæ copiosi inaccessis formosissimis admiratione stupidi, & admoventes oribus suis dextras, primore digiti in erectum pollicem resident, ut ipsam proorsum Deam venerem religiosis adorationibus venerabantur.*

8 Pergit Lipsius: *Nec Romani solum hic ritum, sed Syris olim & Orienti. In sacra historia Iobi cap. 31. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare & oscularus sum manum ore meo, id est, si lunam aut solem adoravi: (quomodo etiam interpretatur Hieronymus commentario in Olee cap. 13. initio.) Vetus interpres 3. Regum 19. Quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum, osculans manum. Hieronymus in Ruffinum. Qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere; & sæpius in hebræorum phrasi deosculario est adoratio. Atque ego latinis ipsi hunc censeo formatum adorandi verbum; quia manus ad ora admoventur. Ita Lipsius.*

9 Qui huc etiam refert huius sæculi morem, quem seruiliter, inquit, adulatio seruat. Fere enim aulicæ illæ muscæ, cum potentiores saluant, vestem, aut aliquam partem corporis manu illi tangunt, eamque statim cum veneratione quadam ad os reportant. Nec dubitabis, quin super hoc vestigium sit prisca illius adorationis. Hæc libere auctor.

Et vero placet illa nobis ipsius etymologiæ ratio; utpote vim ac vsum voculæ adorationis in aliquo gestu corporis, cultus gratia vsurpato, sitæ quam maxime exprimens. Vnde primum etiam adorandi modum, seu potius primam eius notæ externæ speciem habemus, qua fit adoratio, nimirum in venerabunda manus ad os admotione positam.

Neque tamen ex hac etymologia vsq; adeo restringen-

stringendus est germanus vsus & significatio nominis, vt solam manus ad ora applicationem, reuerentiae & honoris causa factam, adorationem esse putemus. Nam cum adoratio gentibus omnibus sit ac semper fuerit communis; non tamen idem aut vnus semperq; inuariatus fuit adorationis ritus, vt pote ex arbitrio & institutione humana dependens rationemq; signi ex instituto significantis habens. Quin imo vt pro diuersitate temporis, sexus, aut personarū, cetera honoris symbola variantur; ita etiam adorationis.

Quare solutio calceamentorum, adeoq; nuditas pedum olim religioni & reuerentiae data, ac praecipua Moysi, Exodi 3. vers. 5. iam augustissimum Missae sacrificium celebranti in vitio ponitur, vt docent Syluester V. *Missae* 1. Henriquez libro 9. cap. 29. & Suarez de Missa disputatione 82. section. 2. & 3. Item *omnis vir orans aut propheta velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans, aut propheta non velato capite, deturpat caput suum* 1. Cor. 11. v. 5. Qui ergo gestus seu habitus corporis in vitis pro venerationis symbolo habetur, in mulieribus probri ducitur.

Sed & in ipsis viris detectio capitis apud veteres quidem Romanos, Europaeosque nostrates, honoris seu reuerentiae nota est, vt videre est apud Lipsium in amphitheatro c. 19. & 20. & libro 1. Electorum cap. 23. Iulium Barbaranum tom. 1. tit. Reuerentiae genera; at eadem tamen multis alijs gentibus inusitata: quamquam & Romanos, inquit Lipsius, dum sacrificabant, capite seimus fuisse velato; idque praescio quodam obuioso ritu, & nostris tamen moribus alieno. Sicut ergo pleraque nomina originem quidem à certa affectione, vsu, aut modorei, quam appellant, sortiuntur, attamen ipso vsu ac genuino significato multo patent latius: ita etiam adoratio licet primitus ab admotione manus ad ora dicta sit, res tamen ipsa multo latius diffunditur.

Etenim secundo constat, eos, qui humi procumbentes, ad pedes alicuius reuerentiae causa aduoluerentur, vel maxime adorasse fuisse existimatos, vt passim ex scriptura constat, siue de politica & ciuili, siue de sacra adoratione loquamur Genesis 18. vers. 2. Abraham tres viros (Angelos) adorauit in terram. Genesis 19. v. 1. Lot duos Angelos adorauit pronus in terram. Genesis 24. vers. 52. Puer Abraham adorauit in terram Dominum. Genesis 33. vers. 3. Iacob progrediens adorauit pronus in terram septies. Genesis 43. v. 26. & c. 50. v. 18. Fratres Ioseph adorauerunt ipsum proni in terram. Genesis 48. v. 12. Ioseph coram patre adorauit pronus in terram. Num. 22. v. 31. Balaam adorauit Angelum pronus in terram. Iosue 5. vers. 15. Videns & cognoscens Angelum Iosue, cecidit pronus in terram, & adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ruth 2. versu 10. Cadens in faciem suam, & adorans super terram dixit ad Booz.

Item 1. Regum 20. vers. 41. Dauid cadens pronus in terram adorauit tentio. 1. Regum 24. v. 9. Inclians se Dauid pronus in terram adorauit Saul. 1. Regum 25. v. 23. Abigail procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad

pedes eius. 1. Regum 28. v. 14. Saul coram Samuele excitato, inclinauit se super faciem suam, in terra, & adorauit. 2. Regum 9. v. 6. Miphiboseth coram Dauid corruit in faciem suam & adorauit. 2. Regum 14. v. 22. Cadens Ioab super faciem suam in terram adorauit, & benedixit Regi. Et ibidem v. 33. Ablalon adorauit super faciem terra coram Dauid. 2. Regum 24. v. 21. Areuna egressus adorauit Regem pro no vultu in terram. 3. Regum 1. v. 23. Nathan adorauit Regem pronus in terram. 4. Regum 4. v. 37. Sunamitis corruit ad pedes Elisaei, & adorauit super terram. 1. Paralipomenon 21. v. 21. Ornan adorauit Dauid pronus in terram. 2. Paralipomenon 7. v. 3. Omnes filij Israel corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adorauerunt & laudauerunt Dominum. Iob 1. v. 20. Corruens in terram adorauit. Psalmo 94. v. 6. Venite adoremus, & procidamus. Isaia 46. v. 6. Idololatrae procidunt & adorant. Isaia 49. vers. 23. Velui in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Isaia 60. v. 14. Et venient ad te curui filyeorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum. Danielis 3. v. 15. Prostrernite vos, & adorate statuam, quam feci. Ecv. 5. & 6. Cadentes adorate statuam auream. &c. si quis autem non prostratus adorauerit, &c.

Item in nouo testamento, Matthaei 2. vers. 11. Magi procidentes adorauerunt Christum. Matthaei 4. v. 9. Si cadens adorauerit me. Ioannis 9. v. 38. Caeus sanatus procidens adorauit Christum. Act. 10. v. 25. Cornelius procidens ad pedes Petri adorauit. Apocalypsis 3. v. 9. Adorent ante pedes tuos, Apocalyp. 22. v. 8. Cecidi vt adorarem, ante pedes Angeli. Quae futurus hic referre placuit, quia deinceps etiam vsui futura sunt.

Atq; hac de causa fortasse Barnabas Briffonius in suo lexico, vniuersam adorationis vim exprimere volens dixit; Adorare est procumbendo venerari. Sed non recte, vt partim ex dictis liquet, partim ex sequentibus manifestius fiet.

Etenim tertio nō obscure scriptura pluribus in locis indicat, adorationem quandoque sine procumbentis gestu, sola genuum, aut capitis inflexione, etiam à stantibus fuisse peractam. Genesis 24. v. 26. Seruus Abrahæ inclinauit se, & adorauit Dominum. Genesis 33. Ancilla Iacob, & filij earum incuruati sunt. Accessit quoq; Lia cū pueris suis, & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt. Genesis 37. v. 7. Putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulis meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Exodi 12. v. 27. Incuruati populus adorauit. 3. Regum 1. v. 16. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit Regem. 3. Regum 8. v. 54. Salomon adorans Dominum, vtrumq; genu in terram fixit, & manus expandit in caelum. 4. Regum 1. v. 13. Princeps quinquagenarius curruauit genua contra Eliam.

Item 4. Regum 5. v. 8. ait Naaman: Quando ingredietur Dominus meus templū Remmon, vt adoret, & illa innitente (non utiq; prostrato) super manū meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo, in eodem loco &c. 2. Paralipomenon 29. vers. 30. Leuitae Deum incuruato genu adorauerunt. Esther 3. v. 2. Cuncti serui Regis flectebant genua, & adorabant Aman, &c. solus Mardocheus non flectebat genu, neq; adorabat

12

13

cunt

eum. i. Esdrae 9. v. 5. In sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum. Daniel c. 6. v. 10. Contra Hierusalem flebat genua sua, & adorabat tribus temporibus in die. Marci 15. v. 19. Ponentes genua adorabant eum.

Huc spectat illud Isaia 45. vers. 29. *Mibi curuabitur omne genu, Et quod 3. Regum 19. v. 18. dicitur: Derelinquam michi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Et illud Philipp. 2. v. 10. In nomine IESU omne genu flectatur.*

Quem adorationis modum refert etiam Sanctus Thomas hic q. 84. a. 2. ad 2. Eundem tradit Benedictus Pererius to. 4. in Genesim c. 33. n. 2. addens etiam istum, qui ad præcedentem reuocari potest, & fiebat per incuruationem corporis, declinando scilicet caput, cum modica corporis demissione. Et vtrique ad stipulatur præfens inter homines consuetudo.

15 Quartus adorationis modus fiebat per oscula impressa ei, qui adorabatur, præcipue secundum genua. De qua re Plinius l. 11. c. 45. *Homini genibus, inquit, quædam religio inest, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: adhæc manus tendunt; hæc ut aras adorant &c.* qui ritus etiam hodie apud quasdam nationes cernitur.

Huc pertinet illud psalmi 2. vers. 12. iuxta lectionem hebraicam, *Osculamini filium*, id est, adorate; pro quo nos legimus: *Apprehendite disciplinam; nempe filij Dei*, quod proinde eundem sensum reddit. Et Exodij 8. v. 7. Moyses egressus in occursum cognati sui, *adorauit, & osculatus est eum*. Taceo oris, menti, manus, pedis, vestis, & postis oscula, quæ itidem ad quandam adorationis speciem veteri more pertinuisse, fuisse probant Lipsius 2. Electorum cap. 23. & Barbaranus loc. cit.

16 Quamquam oris osculum non tam adorationis, quam amoris signum videtur. Vnde Macarius in VII. synodo epistola synodali ad Imperatorem adione 7. referens illud Matthæi 13. & Lucae 15. de Pharisæis amantibus primos recubitus in conuiujs, & salutationes in foro: *Certum est, inquit, ἀσπασμὸς, id est, salutationem, hoc loco a Domino appellari ἀσπασμὸς, id est, adorationem. Pharisæi enim gloriose animo præditi, & seipfos iustos existimantes, ab omnibus adorari studebant. Non enim ore osculari petebant: fuisse enim hoc humilitatis signum, & haudquaquam Pharisæi supercilij.*

17 Quinto etiam capitis detectio, cum debita animi submissione facta, non incongrue adorationi tribui potest. Nam cum pileus sit libertatis insigne, velut erga alterum seruitutem proficitur ille, qui ipsi pileum ponit; quamquam fateora, non semper honorariam hanc refectionem capitis adorationis rationem habere; sed quandoque simplicis honoris, pro ratione circumstantiarum: quod tamen nihil obstat, quo minus iuxta alias circumstantias, etiam pro adorationis nota habeatur, vt supra n. 10. indicauimus.

Recte Pererius tom. 3. in Genes. cap. 23. numero 25. & cap. 17. numero 7. *Scire conuenit, hebraicum Sahah, quod latine redditur adoro, indifferenter*

& in vniuersum significare reuerentiam & honorem, qui per exteriorem corporis motum, hoc est, inclinationem capitis & pectoris, vel refectionem capitis, vel procubatum in genua, aut in terram exhibetur cuiusque persona excellentis dignitatis, aut potestatis, vel humane, vel Angelicæ, vel diuinæ. Vasquez itidem l. 2. de ador. n. 371. & 387. nudationem capitis vocat notam adorationis.

Idem significat Adrianus Epistola ad Constantinum & Irenen, dum ait: *Qualis vero iste est adorationis honor? Perfecto non alius, quam is, qua nos peccatores quoque inuicem prosequimur, saluantes nos inter nos per honorationem & dilectionem.* Et Anastasius Episcopus Theopoleos in VII. synodo adione 4. generatim ait; *Adorationem esse honoris alicui (cum submissione) exhibiti veluti emphasim.*

18 Confentiunt his cæteri Theologi cum S. Thomas hoc loco, qui nullo certo motu ac gestu corporis adorationem circumferunt: cum quibus proinde fatendum, omnem illum corporis motum seu gestum esse sufficientem adorationis notam, quæ iuxta receptum patriæ seu gentis alicuius morem, ad illam animi submissionem, adorationis propriam, significandam idonea est. Cuius ratio est; quia vt dictum, cum gestus ille seu nota submissionis ex institutione humana dependeat, fieri potest, vt tum apud diuersas nationes & populos, tum etiam diuerso tempore, apud eandem, diuersissime varietur; ipsa interim adorationis ratione vbiq; eadem existente.

19 Quæritur secundo, cuiam personæ vel rei iure exhiberi possit adoratio.

Respondeo ex dictis quæstio præcedenti, certum esse, iure ac legitime exhiberi, I. Deo, vero. II. Christo homini, qui & ipse Deus est. III. Angelis; non autem diabolo, propter perpetuum in malo obstinationem, & eam, quam cum hominibus habet implacabilem inimicitiam, vt ex comuni & certa docet S. Thomas 2. 2. q. 103. art. 2. ad 2. IV. Hominibus viuentibus, tum sacris, quæ tales; in quibus etiam numerandi sacro oleo vincti Reges, & Prophetæ, in specie Dauid, Elias, & Eliasus; tum alijs; in quibus habemus Iacob, Elau, Ioseph, vt superius à n. 11. ex scripturis retulimus.

Quibus addo ista, Genesim 23. v. 7. *Resurrexit Abraham, & adorauit populum serræ, filios videlicet Hebræi.* 2. Regum 18. v. 21. *Adorauit Chusi Iob, & cucurrit.* 2. Regum 2. v. 19. *Salomon Rex surrexit in occursum matris, adorauitq; eam.* Iudith 10. v. 20. *Adorauit eum (Holofernè) posternens se super terram.*

V. Hominibus sanctis demortuis, seu potius animabus defunctorum, vt Samuelis iuxta veriorè explanationem 1. Reg. 28. VI. deniq; etiã rebus inanimatis adoratio recte tribuitur: tum sacris, iuxta illud psal. 89. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius*, tum etiam prophanis, vt purpura Regis; quod multis testimonijs ex iure ciuili, probat Briffonius loc. cit. & passim testantur SS. Patres.

20 Quod si contra hæc, quandoq; aliqui adorationem recusarunt, aut per accidens fecerunt; quia loco & modo inopportuno postulata, vt de Mardochoo quidam sentiunt; vel diuinam creaturæ tribui noluerunt, vt de Paulo & Barnaba constat Act. 14. & de eodem Mardochoo docent

S. Thomas hic q. 84. a. 1. Lyranus Esther cap. 3. & Pererius in Genesim tom. 3. cap. 17. num. 7. ex communi. Vel denique ex submissione aut benevolentia affectu à se remouerunt; in quibus Angelus respectu Ioannis Apocalypsis 19. Petrus respectu Cornelij Act. 10. vt ex veriori docent Vasquez & Pererius loc. cit. & rursus cap. 23. Genesim. num. 25.

21 Optime hac de re S. Thomas cit. q. 84. a. 1. ad 1. *Secundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit David: secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, Mardocheus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Esther 13. Et similiter secundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti, Abraham adorauit Angelos; et etiam Iosue, vt legitur Iosua 5. Quamuis possit intelligi, quod adorauerint adoratione latræ Deum, qui in persona Angeli apparebat et loquebatur. Secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, prohibitus est Ioannes Angelum adorare, Apocal. vlt. Tum ad ostendendum dignitatem hominis, quam adeptus est per Christum, vt Angelis aequetur; vnde ibi subditur: Conferens tuus sum et fratrum tuorum: tum etiam ad excludendum idololatriæ occasionem; vnde subditur: Deum adora.*

22 Fatemur tamen interim, adorationis nomen per antonomasiam & excellentiam ita nonnunquam accipi, vt adoratione latræ soli Deo debitam significet, adeoque soli Deo tributur. In quem sensum Hieronymus contra Vigilantium. *Qui,* inquit, *o insanè caput, aliquando Martyres adorauit? quis hominem putauit Deum? Qui tamen apologia aduersus Rufinum: Protinus, inquit, concito gradu Bethlehem meam reuersus sum ubi adorauit præsepe et incunabula saluatoris.*

Eundem modum loquendi vsurpant nonnunquam alij Patres, vt Athanasius serm. 3. contra Arrianos, Ambrosius in cap. 1. ad Rom. Augustinus lib. de vera & falsa religione c. 55. Leo serm. 2. de Natiuitate, Epiphanius de hæres. c. 9. Fulgentius lib. ad Donat. c. 4. Damascenus l. 4. fidei c. 3. Ionas Aurelianus lib. 1. de adorat. & ipsum Concilium Ephesinum tom. 6. cap. 1. Eodem respicit vulgare carmen.

Effigiem Christi, dum transis, semper honora:

Non tamen effigiem, sed quem designat, adora:

Nisi malis, adorationem hic vulgariter orationem significare.

23 Sed & scriptura subinde eidem loquendi modo fauet. Vt Deuteron. 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli seruies;* prout etiam intellexerunt Valentia hic q. 3. pun. 1. & Vasquez l. 1. de adorat. n. 153. licet aliter intelligat Pererius tom. 3. in Genesim cap. 23. n. 25. cum Augustino q. 61. in Genesim. Huic similis est etiam locus ille 1. Tim. 1. v. 17. *soli Deo honor et gloria.*

Imo etiam prophani Scriptores nonnunquam ita loquuti videntur. Lampridius in Alexandro Imperatore: *Ipse adorari se uoluit, cum iam cepisset Helio-gabalus adorari more Persarum.* Eutropius lib. 9. de Diocletiano: *Adorari se iussit, cum ante eum cuncti salutarerent.* Quod explicans quasi Dio lib. penult. *Primum Cesaris (Caligula) se adorari instituit ut Deum.*

Quod & de Diocletiano referunt Aurelius Victor par. 2. n. 39. & Cassiodorus in Chronico n. 1040.

Vnde Pererius tom. 4. in Genesim c. 32. num. 2. scribit: *Latium uerbum adorandi fere non est in usu, neque apud Theologos, neque in vulgari Christianorum sermone, nisi in ueri soliusque Dei cultu.*

24 Sed hæc nihil obstant, quò minus iuxta receptissimam phrasin scripturæ superius commemoratam, iuxta frequentissimam Patrum etiam latinorum, (vt inferius magis patebit) ac prophetarum scriptorum, nec infrequentem etiam Theologorum usum, iuxta vim ac notionem nominis, iuxta ipsissimam adorationis essentiam, fateamur, atque ita etiam cum videbitur, loquamur, vere ac proprie etiam alia præter Deum adorari, de quibus superius dictum: Nisi quis contendere velit, solum quoque Deum bonum; solum Patrem, ac Magistrum uocandum esse; soli illi, (non alijs) gloriam & honorem habendum; quod nemo dixerit.

Quod igitur de dulia non male dixit Bonauentura 3. dist. 9. art. 2. q. 4. nomen illud tripliciter dici: *Primo modo, inquit, dicitur dulia secundum quandam analogiam: alio modo secundum antonomasiam; et tertio modo secundum significationem propriam:* hoc etiam de uoce adorationis uerissime dici potest. Secundum propriam enim significationem dicitur actum uoluntatis, quo quis per aliquem corporis gestum exhibet notam submissionis alteri, ob illius excellentiam. Secundum analogiam significat quamlibet notam submissionis erga alterum. Secundum antonomasiam significat solius Dei adorationem.

25 Tertio quaeritur, quanam sit excellentia illa, ob quam proprie adoratio cuiusdam defertur.

Respondeo. Hac in re uersum certum, & extra controuersiam est; eam quæ primaria & ultimata sit adorandi ratio, aliam esse non posse, quam excellentiam substantiæ intellectualis; hæc enim sola ut honoris, ita adorationis ultimus terminus est. Immediata uero & minus principalis, ac secundaria ratio adorandi esse potest etiam excellentia quædam inferior, & ex intellectuali substantia participata, vt constat in adoratione rerum inanimatarum; quod inferius magis declarabitur.

In particulari denique, excellentia uel ratio adorandi alia est increata & infinita; alia creata & finita; hæc rursus uel ordinis supernaturalis est, à qua res aliquo modo sit & dicatur *sacra*; uel ordinis naturalis: illa *sacra* seu religiosæ; hæc *politica* adorationis formalis terminus est.

Quamquam & Deum quoque ut bonum naturale, adoratione, quæ sit ordinis naturalis, coli posse, nullum est dubium, ut in simili de dilectione Dei suo loco diximus disp. 2. q. 2. dub. 2. quæ tamen nihilominus adoratio licet supernaturalis non sit, *sacra* tamen dicitur, non profana; quia ad obiectum & excellentiam sacram terminatur.

26 Quaeritur quarto, quanam illa sit animi submitio, cuius nota est exterior adorationis gestus.

Respondeo, eam non esse eandem, respectu cuiusuis adorantis, aut rei adoratæ. Sicut enim inter has, quoad excellentiæ rationem, magna dif-

ferentia esse solet, ita etiam submissionis secundum rectum dictamen exhibendæ, non potest non esse diuersissima ratio: Idque non tantum, cum diuersi adorationis ritus seu modi vsurpantur, sed etiam cum iidem.

Quod in adoratione Dei & creaturæ alicuius est manifestissimum. Licet enim externus ritus adorationis, respectu utrorumque sæpe sit idem: tam Deo enim, quam hominibus genu flectimus, & utrisque caput aperimus: submitto tamen interna, per exteriorem ritum significata, est diuersissima. Deo enim adorans se submittit, tanquam summo, infinito, & independenti bono ac Domino, per infimam quandam animi demissionem ac seruitutem, soli Deo debitam: creaturæ vero solum tanquam limitato bono; idque accommodate adeoque aliter & aliter, iuxta variam eius excellentiam, & adorantis conditionem. Quo fit, ut licet externus adorationis gestus sit inuariatus, ipsa tamen adoratio sæpe sit diuersissima.

Quod si excellentia in re adorata nulla appareat, aut sane adorantis submitto eidem non respondeat, sed excellentiam eiusdem excedat, vana & superstitiosa erit adoratio.

27 Quinto deniq; & postremo quaritur, à quonam adoratio recte possit exhiberi.

Respondetur, cum ex parte adorantis plane necessarium sit, ut is rem adorandam concipiat, tanquam aliquo modo se superiorem, seu præstantiorem; idcirco Deus quidem secundum se adorare neminem potest: Christus secundum humanitatem adorat Deum, ut patet ex gestu orantis in horto: Angeli adorant Deum & Christum hominem; Hebræorum 9. vers. 6. & quin etiam inter illos ipsos alij alios, omnes autem B. Virginem suo modo adorent, non est dubitandum. Homines certe, & Angelos, & seipsos mutuo recte adorare posse, ex dictis n. 19. perspicuum est. Ita etiam in adoratione rerum inanimatarum, seruata proportione, necesse est, ut eæ ab adorante concipiantur, ut aliquo modo præstantiores.

28

Attamen sicut necesse non est, ut res quælibet adorata sit absolute & simpliciter excellentior eo, qui adorat, ut recte notauit Sanctus Thomas 2. 2. quæstione 103. articulo 2. Alioquin enim nec sanctior minus sanctum nec æqualis æqualem; nec filius aut subditus iustus parentem aut Regem peccatorem; nec vllus imaginem Regis, vel Dei adorare posset: ita etiam, opus non est, ut adorans se alteri tanquam vndeunque & absolute superiori vel digniori submittat: satis est, rem adorandam ut quadam sane ratione, & secundum quid excellentiorem apprehendi, ut docet Sanctus Thomas ibidem, iuxta illud ad Philipp. 2. v. 3. *In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes; non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.*

Vnde Sanctus Thomas cit. quæst. 103. art. 2. ad 3. *In quolibet, inquit, inuenitur aliquid, ex quo potest quis eum superiorem reputare, & secundum hoc etiam omnes se inuicem debent honore præuenire, iuxta Apostolum ad Rom. 12. v. 10. *Honore inuicem**

præuenientes. Et ibidem in corp. *Non enim oportet, inquit, quod ille qui honoratur, sit excellentior honorante; sed forte quibusdam alijs; vel etiam ipso honorante, quantum ad aliquid, & non simpliciter.* Atque hæc de ratione adorationis vniuersim acceptæ, prout à certo obiecto seu termino abstractit, dicta sunt.

Ex quibus colligitur primo, adorationem quatuor minimum actus deponere. Primus est iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia; qui actus pro diuersitate obiecti, vel ad fidem, aut similem habitum supernaturalem intellectus, vel ad naturalem mentis solertiam & vim cognoscendi pertinet.

Secundus actus est iudicium practicum, seu dictamen intellectus, eidem hic & nunc pro ratione excellentiæ cultum congruum cum debita animi submissione, deferendum; qui est actus prudentiæ.

Tertius est actus voluntatis, huic iudicio consentientis; adeoque submittentis alteri, ac simul actum aliquem alium, velut obiectum ac medium eligentis, quo talis protestatio submissionis fiat, qui actus in adoratione præcipuus est, & velut actus immediate elicitus, ad eam ipsam virtutem obseruantiam pertinet, qua pro ratione suæ conditionis res aliqua colitur.

Quartus est aliquis actus externus, velut nota submissionis, & vltimate consummatis adorationem; qui actus etiam in recto, ipso nomine adorationis significatur, & dici potest vel per se ac immediate imperatus, vel mediate elicitus eiusdem virtutis. Quam doctrinam fere etiam habet Bellarminus lib. 1. de Sanctis cap. 12. & in simili tradidimus supra generatim de religione agentes quæst. 1. dub. 2. n. 25.

Colligitur secundo, quotuplex sit adoratio. Nam primo adoratio late accepta à S. Thoma quæst. 84. a. 2. duplex constituitur; interna videlicet, quam reuerentiam & deuotionem interiore appellat, qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, Heb. 1. v. 6. altera externa, illa pro obiecto habet ipsos actus fidei, spei & charitatis, quatenus his ipsis nos Deo subiicimus, ut q. 1. dub. 1. suo loco dictum; hæc vero pro obiecto habet actum externum. Qua de causa etiam pleriq; veteres Theologi apud Vasquez de adorat. l. 1. c. 2. n. 190. dixerunt, adorationem pro obiecto habere etiam cultum interiore, qui fide, spe, & charitate Deo exhibetur, ut etiam loco cit. diximus.

Hicque loquendi modus confirmari potest ex eo, quia etiam oratio, licet iuxta vocis etymon, vocalem solummodo orationem significet, quæ solo ore pronuntiat; nemo tamen facile negarit, orationem mentalem vere & proprie orationem esse, maxime quando actus mere internus nota esse potest submissionis Deo cordium inspector, non hominibus, ut quæst. præced. cit. dub. 1. dictum.

Sed reuera adoratio proprie dicta, tam ex prima impositione, quam proprio & recepto vsu loquendi, notam externam cuiusdã gestus corporei

denotat.

denotat, atque ita proprie nulla datur adoratio mere interna, vt pluribus tradit Vasquez lib. 1. de adorat. cap. 4. & à potiori Bonauentura in. 3. dist. 9. art. 2. quæst. 3. & Maior q. 1. Quo fit vt ea diuisio adorationis tantum sit analogi analogata.

31 Qualis est etiam illa, qua adoratio externa diuiditur in *externam tantum*, carentem scilicet interna submissione, qualem milites Pilati Christo impie detulerunt; & *mixtam*, seu ex vtraque, interna scilicet & interna, constatam, quæ sola proprie adoratio est, vt ex dictis constat. Potest tamè alio sensu adoratio proprie etiam in externam & internam diuidi, vt sit diuisio non totius vniuersalis in partes subiectiuas, sed totius integri in partes integrantes, iuxta hæcenus dicta n. 29.

Secundo adoratio alia est *sacra* & religiosa, ordinisq; supernaturalis; alia *politica* & civilis, ac ordinis naturalis; quarum vtraque proprie ac vniuoce dicta adoratio est, vt ex dictis constat num. 25.

32 Tertio adoratio alia est *absoluta*, solius intellectualis creaturæ propria, vt dictum num. 25. alia *respectiua*, quæ rebus etiam inanimatis, propter excellentiam intellectualis creaturæ tribuitur. Quam diuisionem etiam Durandus, Holcot, Payua, & alij, qui negant, res inanimatas proprie coli, vt inferius dicitur dub. 5. analogam dicere necesse habeant: nobis tamen, qui res etiam inanimatas proprie coli censemus, vniuocam dicere licet, iuxta ea, quæ inferius trademus cit. dub. 5. Quanquã nec id necesse est dicere; cum accidens analogice quidè, sed nihilominus etiam proprie fit & dicatur ens, vt ibidem notamus n. 134.

33 Quarto adoratio alia est *latria*, ac propria excellentiæ diuinæ; alia communi Theologorum vsu appropriato nomine dicitur *dulia* (quo tamen nomine etiam latria nonnunquam per antonomasiam afficitur) & excellentiam creatam respicit, atque essentialiter à priori distinguitur, iuxta S. Thomam 2. 2. quæst. 25. art. 1. & quæst. 81. a. 4. & quæst. 103. & communem; quidquid dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1. ad 3.

Et hæc quoque diuisio simul & vniuoca est, licet aliter Bellarminus lib. de sanctis cap. 12. & adæquata, si de habitibus intelligatur, & ad religiosam adorationem non restringatur. Qua notione iam olim S. Thomæ quæst. 103. articulo 3. & 4. vsurpata *dulia*, rursus in *duliam inferiorem*, & *hyperduliam* diuiditur: sed quæ nomina iam recentiori vsu soli fere adoratio ni sacræ accommodantur, vt pluribus suo loco dicitur.

34 Colligitur tertio, quid de alijs vocibus sentiendum, quæ cum adoratione affinitatem habent; quales sunt bona existimatio, honor, laus, gloria, cultus, veneratio, reuerentia. *Bona enim existimatio* sola intellectus recte de altero sentientis actio est, & potest sine cæteris omnibus consistere, cætera autem sine illa minime.

Honor testimonium quodlibet excellentiæ est, ac proinde fere genus ad cætera, quæ subiunximus, iuxta Aristotelem 1. Ethic. cap. 8. & lib. 8. cap. 8. & Sanctum Thomam 2. 2. quæstion.

103. corp. & ad 3. vbi simul recte addit, Deum quidem honorari proprie, ipsosque homines apud Deum etiam sola mente; dum scilicet aliquis recogitat vel Dei excellentiam, vel etiam alterius hominis coram Deo: & vero apud homines honorari neminem posse, nisi accedant signa exteriora, vel verborum, puta cum aliquis ore pronuntiat excellentiam alicuius, vel factis, sicut inclinationibus, obuiationibus, & alijs huiusmodi, vel etiam exterioribus rebus, puta in munerum oblatione, aut imaginum institutione, vel alijs huiusmodi.

Laus in verbis consistit iuxta S. Thomam loco citato ad 3. & Gellium lib. 2. cap. 6. Male proinde à Cornelio Frontone definita, *secunda existimatio recte factorum*, cum addendum fuisset, *verbis expressa*. Alia Aristotelis 1. Ethic. 12. apud S. Thomam loc. cit. inter laudem & honorem distinctio, quasi laus tantum sit circa *bonitatem alicuius in ordine ad finem*; cum honor sit *etiam optimorum, quæ non sunt ad finem*, non est vsu recepta, vt bene notauit Vasquez lib. 1. n. 3.

Gloria est frequens de aliquo fama, eum laude, iuxta Ciceronem 2. de inuent. seu vt S. Thomas loc. cit. ex Augustino lib. 83. q. 31. ait, *Praclara cum laude notitia*, quæ prioris effectus est.

Cultus seu colere Vasquio lib. 1. n. 5 idem videtur esse, quod honorare; quocirca etiam inferioribus tribui censet. Sed rectius Nonio Marcello idem est, quod venerari, ex communi, vt apparet, recte loquentium vsu, vt etiam dictum superius q. 1. dub. 2. n. 25. Cui præstat auctoritatem Cicero 2. de lege Agraria: *Non eos in Deorum immortalium numero venerandos à nobis, sed colendos putatis?* Et 1. de nat. Deorum: *Nam quæ præstans natura Deorum hominum pietate coleretur, cum æterna esset & beatissima. Habet enim venerationem iustam, quidquid excellit.*

Porro *venerari*, inquit Paulus Diaconus, à *ueneria* & *orando* compositum esse videtur. Insuper factis. Rectius dicitur, esse cum quadam animi submissione honorare, siue per gestum aliquem corporis, eius submissionis indicem, siue alia ratione. Quocirca etiam *laudibus gratijsque aliquæ venerari*, dixit Tacitus lib. 12. Eodem modo sacrificijs & votis Deum venerari ac colere vere ac proprie dicimur, non item adorare.

Reuerentia proprie interiorem potius affectum submissionis significare videtur, iuxta Sanctum Thomam loc. citat. & quæst. 81. art. 2. ad 1. quam aliquam ipsius notam. Vulgariter tamen pro quauis honoris nota accipitur; & vtrouis modo ab adoratione distinguitur.

Habet tamen hæc tria præ cæteris supradictis maximam inter se affinitatem. Quocirca etiam à Vasquio lib. 1. num. 4. & 5. idem significare putantur; nec nisi aliquo modo superiori tribuuntur; sicut è contrario bona existimatio, honor, & laus etiam est de æqualibus, aut inferioribus, iuxta Sanctum Thomam citat. quæst. 103. art. 2. Vnde Deus licet honorare Sanctos dicitur, non tamen colere, venerari, aut reuereri. Optime Augustinus lib. cont. ferm. Ariani cap. 23. *Honorat omnis, qui adorat; non tamen adorat omnis qui honorat.*

Addit S. Thomas cit. quæst. 103. art. 1. ad 1. reuerentiam ex una parte esse primum motuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte, inquit, est honoris finis; in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, ut in reuerentia habeatur ab alijs. Atque hæc de communi ratione adorationis fati.

DVBIUM II.

De adoratione sacra Dei, Christi hominis, & Sanctorum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3.

38 **P**ostquam rationem adorationis in genere, eiusque varietatem explicauimus, sequitur, ut speciatim de adoratione sacra, eiusque terminis, hoc est, rebus ijs, quæ pie adorantur, sigillatim agamus.

Cum autem eæ vniuersim duplicis sint generis, quedam scilicet intellectu prædita, ut sunt Deus, Christus homo, alijsq; Sancti; alia vero sint rationis expertes, ut sunt reliquiæ & imagines sacrae, aliaque res inanimatae, prout aliquem ordinem ad Deum, aut alias personas sacras habent; in hoc quidem dubio, solum de adoratione sacra rerum prioris generis, in sequenti vero dubio de adoratione rerum inanimatarum agemus.

Primo igitur quæritur, an, qua ratione & vbi Deus sit adorandus.

39 **A**SSERTIO I. Deum propria quadam, eaque omnium perfectissima & excellentissima adoratione latræ adorandum esse, non solum positio, sed etiam naturali præcepto, euidenter constat. Est extra controuersiam, & quantum ad præceptum diuinum spectat, constat ex scriptura Deuteronom. 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.*

40 **P**ræceptum diuinum naturale colligitur ex ipsa ratione naturali, qua constat, cuique personæ seu naturæ intelligenti & sanctæ, pro ratione suæ excellentiæ ac dignitatis, condignum adorationis honorem esse tribuendum. Cum ergo Deus, sit natura summæ ac infinitæ excellentiæ ac dignitatis, fatendum est, eum propria quadam, & quidem perfectissima ac excellentissima adoratione esse colendum. Quæ quidem non est alia, quam adoratio latræ, siue Religionis: siquidem latræ vox proprie significat actum seruitutis soli Deo tanquam summo omnium Domino debita; cum adoratio, quæ hominibus vel Angelis tribuitur, solum sit actus dulæ, ut dictum dub. præced. n. 33. & declarauit Augustinus l. 1. de Trinitate cap. 6. vbi ait: *Iubemur non seruire creaturæ, sed Creatori* (Rom. 1. v. 25.) *non eo modo, quo iubemur per charitatem seruire inuicem* (Galat. 5. v. 15.) *quod est græce δουλεύειν, sed eo modo quo tantum Deo seruitur, quod est græce λατρεύειν. Unde idololatra dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur Deo. Secundum hanc enim seruitutem dictum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Nam & hoc distinctius in græca scriptura inuenitur λατρεύειν enim habet.*

41 **A**SSERTIO II. Adoratio Dei propria, non ex ipso ritu externo adorationis, corporisque gestu, sed interna animi demissione ac reuerentia defumitur. Ita Gregorius de Valentia hic q. 3. punct. 2. & Vasquez lib. 1. de adoratione num. 90. conuenienter S. Thomæ cit. quæst. 84. a. 1. ad 1. ex communi. Probat ex dictis dub. præced. num. 1. 1. & 2. 6. ex quibus constat, infimos quosque adorationis gestus, pura corporis prostrationem, flexionem genuum. &c. etiam hominibus recte fuisse exhibitos; ut speciatim liquet Genes. 33. v. 3. quando Iacob adorauit Esau, *prostrans in terram.* Et Genes. 43. v. 26. & cap. 50. v. 18. Filij Iacob adorauerunt Ioseph prostrati in terram.

Ratio est; quia cum in adoratione quiddam, quasi materiale sit ipse ritus seu gestus corporis, non est necesse, ut per eum ipsum adoratio Dei propria discernatur ab ea, quæ creaturis exhibetur. Quo fit, ut quoad externum præcise ritum, nulla adoratio, seu naturali & diuino præcepto, seu perpetua & inuariabili consuetudine, seu positua aliqua lege, ita Dei propria sit, quin etiam alijs rebus communis esse possit, adeoque nulla adoratio præcise ex nota exteriori discerni possit, an sit latræ, vel dulæ.

Quamquam indecens apud nonnullos mundi seruos abusus est, demissiori corporis gestu venerari homines, quam Deum; quod etiam notauit Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 4. & ex eodem S. Thomæ cit. q. 84. a. 1. ad 1.

42 **E** contrario vero cum interna animi submissio ac reuerentia quasi anima sit & vita adorationis, ratioque formalis, qua externus adorationis motus quasi determinatur, necesse est, eam ita Dei propriam esse, ut absque manifesta idololatria nulli creaturæ tribui vnquam possit, eo modo, quo Deo tribuitur, ut recte S. Thomæ loc. cit. Respondet enim hæc demissio rationi formali obiecti, seu termini adorationis, hoc est, excellentiæ rei adorandæ, quæ utiq; Deo propria est; nec vlli creaturæ secundum se comunicabilis.

43 **A**SSERTIO III. Ratio formalis, ob quam Deus proprie adoratur, est ipsa excellentia diuinæ dignitatis seu ratio primi principij; quæ proinde vnum specie adorationis cultum ad virtutem religionis pertinentem constituit. Ita Vasquez l. 1. de adorat. disp. 2. Lessius de relig. n. 50. post S. Thomam q. 81. a. 3. Alensem, Gabrielem, & communem, contra Cordubam l. 1. q. 5. dub. 2. qui pro diuersis quibusdã attributis Dei diuersos adorationis actus assignat. Probat & declaratur assertio. Ratio enim formalis, ob quam Deus proprie adoratur, non est bonitas Dei; hanc enim charitas respicit: nec cætera attributa singula; quando singula non continent formaliter excellentiam vnde quæque infinitam, sed infinitam solum in suo genere, ut suo loco tomo 1. disp. 2. dictum: Ergo necesse est, ut sit ipsa infinita excellentia ac dignitas diuinæ naturæ, contenta in ipsa ratione primi principij, in quo includuntur omnes omnium attributorum perfectiones.

44 **Q**uo fit, ut quamuis alijs atque alijs Deum colendi modis alia etiam atque alia attributa diuina expressius & significantius honorentur;—

sacrifi-

Sacrificium enim respicit Deum, vt Dominum omnium & auctorem vitæ & mortis: *oratio*, vt infinite potentem & liberalem: *iuramentum*, vt fidelem & veracem, &c. vt post Augustinum q. 94. in Exodum & Glossam in illud psalmi 7. *Domine DEVS in te speravi*, notarunt Vasquez n. 54. & Lessius n. 27. nihilominus tamen vnicus sit adorationis cultus, ad vnica specie virtutem religionis pertinens, vt etiam de religione generatim dictum quæst. præced. dub. 2. n. 36.

45 **ASSERTIO IV.** Licet ex natura rei, adeoque per se & physice loquendo, Deus non solum in homine, sed etiam in quavis alia re creata, tanquam in vestigio quodam aut imagine sua recte adorari possit; re ipsa interim vere ac proprie non adorata, sed coram ipsa exercendo signa diuini honoris, eaque ad rem ipsam applicando: tamen moraliter loquendo, nec publice res quælibet, in hunc usum recte proponeretur; nec priuatim etiam in qualibet recte Deus adoraretur; tum ob periculum scandali & erroris, tum ob speciem superstitionis & indecentiæ. Ita conuenienter S. Thomæ quæst. 84. art. 1. ad 1. docent Paludanus in 3. distinct. 9. quæst. 1. Caietanus 2. 2. q. 103. art. 3. ad 4. Vasquez lib. 3. disp. 1. cap. 1. & 2. contra Alensem 3. part. quæst. 30. mem. 3. a. 2. & Waldensem tom. 3. cap. 156. qui negant, etiam per se loquendo, Deum in quavis re creata recte adorari posse.

Ratio primæ partis est; quia cum Deus per quamlibet creaturam etiam vilissimam ac minimam, tanquam per vestigium quoddam repræsentetur, ac simul in ea intime præsens inexistat, etiam præcise est ex natura rei, nihil obstat, quo minus Deus in re qualibet, vti per intellectum præsens omnique honore dignus agnoscitur, ita etiam per affectum voluntatis, cum debita reuerentia colatur.

46 Quia tamē res quædam, secundum humanam existimationem, vilissimæ sunt, ac prorsus fœdæ; aliæ vero ob ipsam dignitatem suam & excellentiam, etiam per se ac proprio cultu dignæ sunt, idcirco quo minus in rebus prioris generis Deum externa adoratione colamus, obstat indecentia; respectu autem posterioris generis, obstat tum species quædam superstitionis, tum periculum scandali & erroris; ne videlicet per se diuino cultu colantur, aut coli videantur, vt in secunda parte assertionis dictum est. Ita etiam Ionas Aurelianus lib. 1. de adorat. imaginum negat, colendum esse aut asinum, in quo Christum equitavit, aut manum eorum, qui Christum crucifixerunt, &c. Eandem rationem reddit S. Thomas infra quæsto 3.

47 **ASSERTIO V.** Tametsi quidem adoratio per se ac principaliter non requirat determinatum locum; tamen secundum quandam decentiam, etiam peculiaria loca communi ac publicæ adorationi destinantur. Ita S. Thomæ q. 84. a. 3. Et colligitur ex Isaia 56. v. 7. Lucæ 19. v. 46. *Domus mea, domus orationis est.* Ratio est: quia adoratio potissimum consistit in interiori deuotione mentis, quæ Deum apprehendit quasi non comprehensum aliquo loco; cui præinde independenter & sine

respectu loci, vbique reuerentia potest exhiberi; vt etiam de oratione dictum quæst. 1. dub. 4. num. 123.

Nihilominus tamen determinatus locus destinatur adorationi, præsertim publicæ & communi, non propter Deum, qui adoratur, quasi loco concludatur, sed propter ipsos adorantes: Et hoc triplici ratione, inquit S. Thomas cit. a. 3. ad 2. primo quidem propter loci consecrationem, ex qua specialem deuotionem concipiunt orantes, vt magis exaudiantur: sicut patet ex oratione Salomonis 3. Regum 8. secundo propter sacra mysteria, & alia sanctitatis signa, quæ ibi continentur. Tertio propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis, secundum illud Matthei 18. *ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.*

48 Quin etiam secundum quandam decentiam, ac morem veteris Ecclesiæ, adoramus *versus orientem*, quem veteres Ecclesiæ plerumque respiciunt. Primo quidem inquit S. Thomas ibidem ad 3. propter diuinæ Mæstatis indicium, quod nobis manifestatur in motu calis; qui est ab oriente. Secundo propter paradisum in oriente constitutum, vt legitur Genesis 2. secundum literam LXX. Interpretum: quasi queramus ad paradisum redire. Tertio propter Christum, qui est lux mundi, & oriens nominatur, Zacharia 6. *Et qui ascendit super caelum calis ad orientem, psalm. 67. & ab oriente etiam expectatur venturus, secundum illud Matthei 24. sicut fulgur exit ab oriente, & parit vsq; ad occidentem; ita erit & aduentus filij hominis.* Hæc S. Thomas.

49 Quæritur secundo, an & qua ratione Christus homo sit adorandus.

Respondeo, hæc de re ex instituto agi cum S. Thoma in 3. part. q. 25. & à nobis tomo 4. disp. 1. q. 7. dub. 7. Interim hoc loco breuiter supponimus sequentia.

I. Christum hominem, cum simul & Deus sit, eadem adoratione, qua Deus adoratur, adeoque perfectissima latria adorandum esse, vt constat ex Concilio Ephesino can. 8. & V. Synodo collat. 8. can. 9. & Cõcilio Triditino sess. 13. c. 5. & cã. 6.

50 II. Etiam Christum vt hominem, si uocula vt non reduplicatiue, sed specificatiue accipiatur; adeoque humanitatem Christi simul cum Verbo eadem adoratione latriæ recte simul coli & adorari; sed diuersa ratione. Quia Verbum est adorationis seu latriæ obiectum *per se, absolutum, & primarium*, intrinsece continens rationem adorandi: at vero humanitas tantum est obiectum eius adorationis *materiale*, & quidem *secundarium* tantum, & quasi *respectiuum*; hoc est, quod propter excellentiam non propriam sibi, sed quasi alienam ita colitur; ita vt solum ex consequenti & per aliud ita colatur. Quemadmodum corpus vna cum persona qualibet recte simul colitur, etiam si excellentia, propter quam colitur, sit in anima, non in corpore. Ita cum S. Thoma 3. part. q. 25. a. 1. & 2. habet communis Doctorum sententia, quidquid pauci quidam apud Vasquez l. 1. de adorat. n. 26. in contrarium dixerint.

51 III. Fatendum nihilominus, Christum præcise vt hominem, adeoque etiam humanitatem ipsius secundum se nude spectatam; recte subinde coli posse, (passim enim ita coli, nec decet, nec

expedit, cū regulariter res sumo, quo potest cultu colenda sit) inferiori aliquo cultu; quē cōmūniter *hyperdulia* vocant: in quo ratio colendi sit dignitas eius & excellentia creata, nempe vel ipsa gratia vnionis, quo casu à quibusdā hic cultus vocatur etiam *latría* quādam *imperfecta*, & secundum quid, ac probabiliter ab ipsa virtute religionis procedit; vel gratia habitualis, & sanctitas creata animæ eius inhærens; quo casu etiam proprie *hyperdulia* vocatur; at iuxtam verioremhābitu non differt à *dulia* cæteris Sanctis delatā.

Ita fere docet S. Thomas 3. part. q. 25. a. 2. vbi ait: *Alio modo potest intelligi adoratio humanitatis Christi, quæ sit ratione humanitatis Christi perfecta omni munere gratiarum: & sic adoratio humanitatis Christi non est adoratio latría, sed adoratio duliæ: ita scilicet quod vna & eadem persona CHRISTI adoretur adoratione latría, propter suam diuinitatem, & adoratione duliæ propter perfectionem humanitatis.* Vbi *dulia* non potest non cultum *latría* inferiore significare; quidquid de *dulia* in alio significato subnectat. Idemq; ex cōmuni docent Suarez 3. part. tom. 1. disp. 53. sect. 2. & 3, Valentia ibidem q. 24. pun. 1.

52 Ratio est. Nam ex vna parte etiam ipsa humanitas Christi secundum se, quatenus excellenti dignitate creata & eximij gratiæ donis, supra omnem parā creaturam eminet, honore, vtique & cultu aliquo digna est; neque tamen, vt sic digna est supremo cultu *latría* soli Deo debito, cū ea ratio excellentiæ duntaxat sit creata, vt dictum; ex altera vero parte, sicut absurdum non est, quando CHRISTVS colitur *latría*, simul etiam coadorari humanitatem; ita absurdū quoq; non est, Christo vt homine adorato, ex consequenti, & quasi per accidens, eodem minori cultu coadorari diuinitatem, & omnia, quæ cum Christo homine re ipsa coniuncta sunt. Ergo nihil obstat quo minus humanitas Christi, seu Christus vt homo & secundum humanam naturam colatur inferiori cultu.

Nec obstat Concilium Ephesinum anathematismo 8. eiusdemue expositio in Concilio V. Constantinop. collat. 8. can. 9. nec alij Patres, dum vnam tantum Christi adorationem asserunt, & duas damnant. Agunt enim isti solummodo contra Nestorianos, diuidentes personas in Christo, adeoq; etiam adorationes ex parte personæ, velut totalis termini adorationis, duplicantes. Non autem agunt contra eos, qui cum vnam Christi adorationem ex parte personæ, tanquam termini completi & totalis agnoscant, adorationē Christi solum duplicant secundum duplicem adorandirationem, vel in ordine ad duos terminos incompletos, aut vnum completum, & alterum incompletum, vt pluribus persequitur Suarez cit. disp. 53. sect. 2.

53 IV. Quod si humanitas Christi re ipsa à Verbo separata poneretur, nec ipsi quidē cultus concedens esset denegand⁹. Et vero spectata secundum excellentiam quādam mere respectiuam, quæ nihil aliud est, quam habitudo ad Verbum, cui erat vnica, coli posset instar alicui⁹ sacræ reliquiæ,

adeoq; secundario & per accidens etiam eodem cultu cum ipso Verbo, cui per cogitationem coniungitur, iuxta ea, quæ de cultu reliquiarum & imaginū dicemus du. 5. Spectata vero secundum excellentiam & dignitatem absolutā & intrinsecam, adorari posset ea adoratione, quæ ei debetur propter creatā & habitualia dona gratiæ & gloriæ; non tamen ea, quæ debetur eidem propter gratiam vnionis, vt fufse declarant Suarez loc. citat. sect. 3. & Vasquez de adorat. lib. 1. n. 59. & ex dictis colligitur.

V. Errauit igitur Wicleffus apud Waldensens. to. 1. doct. fid. a. 3. c. 44. dum asseruit, Christi humanitatem à verbo diuisam, in propria persona, adorandam esse adoratione perfectæ *latría*, ob beneficium redemptionis; quin potius etiā nunc de facto, nulla facta separatione reali humanitatis à Verbo, hoc redemptionis titulo Christus præcise vt homo (cum vt sic non sit Redemptor, vt prima causa simpliciter, sed tantum vt prima secundum quid, nempe in ratione meriti & satisfactionis) non potest perfectæ *latría* coli, sed minori cultu; ad eum reuocando, qui eidem debetur ob gratiā vnionis, qua tota Redemptoris dignitas nititur, vt recte Suarez cit. sect. 2. & 3.

Plurā cum S. Thoma 3. par. q. 25. vbi simul etiam declarabimus, an Christus etiā in celis prope ac formaliter oret, idq; vt faciat à nobis inuocari possit. Sicut etiam de adoratione Christi in Sacramento, ipsiusq; adeo Sacramenti Eucharistiæ adoratione agendum est ibidem, in materia de Eucharistia.

Queritur tertio, an & qua ratione tum B. Virgo, tum cæteri Sancti adorandi sint. Respondeo (præter ea, quæ de adoratione B. Virginis dicemus cit. tom. 4. disp. 1. q. 7. dub. 7.) sequentibus assertionibus.

ASSERTIO I. Cum Sanctis omnibus, tum præcipue Matri Virgini adoratio plusquam ciuilis, adeoq; sacræ seu *religiōsæ* (nō religionis, seu *latría*) iure debetur. Est de hęc ex II. Synodo Nicæna act. 2. 3. & 4. & Concilio Tridentino sess. 25. Decreto de inuocat. veneratione, & reliquijs Sanctorum, &c. Ratio est, quia præditi sunt excellentia quādam supernaturali & sacræ; cui itidē nō nisi sacræ adoratio respondet. Idem ex simili patet ex dictis quæst. præc. du. 4. vbi probauimus, Sanctos recte inuocari.

ASSERTIO II. B. Virgo proprie colitur cultu *hyperduliæ*: idq; duplici titulo; nempe & maternitatis, seu cuiusdam proximæ Consanguinitatis cum Christo Filio Dei; & singularis sanctimoniac gloriæ, qua super omnes Angelorum choros euecta est. Prima pars est cōmuni Doctorū, apud S. Thomam 2. 2. q. 103 a. 4. ad 2. & Suarez 3. part. 2. du. 1. sect. 2. qui etiam consanguinitatē illam cum Christo Filio Dei *affinitatem cū Deo* recte appellant, etsi neget Vasquez l. 1. de adorat. n. 22. Ratio est; quia *hyperdulia* est potissima species *duliæ* cōmūniter sumptæ, & vt ex ipsa notione nōminis patet, *duliā*, quæ cæteris Sanctis debetur, excellentior. Iure ergo debetur Matri Dei, quæ hac ipsa dignitate Sanctos omnes plurimum superat.

Posteriorem partem assertionis recte tradit Vasquez lib. 1. de adorat. n. 186. et si Paludanus in 3. dist. 9. q. 2. respectu singularis sanctimoniam, Sanctus Thomas autem loc. cit. & 3. part. q. 25. art. 5. Caietanus ibidem, & Gabriel lect. 49. in Canonem, ob consanguinitatem seu affinitatem illam, cultui B. Virginis nomen hyperduliam potissimum tribuere videantur. Ratio est; quia utroque titulo B. Virgo excellentia & dignitate cæteris omnibus Sanctis longo intervallo antecellit, siue interior cultus ille sit eiusdem speciei cum cultu aliorum Sanctorum, siue non, de quo dub. sequenti.

57 **ASSERTIO III.** Esto vero ex probabili quorundam Doctorum sententia, dignior adoratio debeat B. Virgini, tã propter eximiam vitæ sanctitatem, quam propter Maternitatem, & sanguinem cum Christo coniunctionem: nihil tamen obstat, quominus posterior hic cultus à virtute religionis procedat; cum alter ille non sit specie diuersus à cultu duliam, alijs Sanctis deferri solito.

Primam partem absolute tradit Vasquez lib. 1. de adorat. num. 102. ex Augustino tract. 10. in Ioannem, & epist. 38. & lib. de virginit. cap. 3. Iustino q. 136. Cypriano serm. de Passione Domini; et si cum alijs absolute contrarium sentiat Suarez 3. part. tom. 2. disp. 1. sect. 2. Ratio eius sententiam sumitur tum ex illo Lucae 11. vers. 28. *Quin imo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud;* ubi sanctitas præferri videtur titulo maternitatis. Tum quia moraliter maior & dignior est coniunctio filiationis adoptiue, & amicitiam cum Deo, quam carnalis consanguinitatis, quæ absolute etiam in homine peccatore esse poterat. Ex quibus satis patet probabilitas eius sententiam: quamvis opposita sententia Suarez, & aliorum forte sit probabilior, vt dicitur tomo 4. disp. 1. q. 7. dub. 7.

58 Posteriorem partem indicat Suarez loc. citat. licet Sanctus Thomas, alijque Theologi locis cit. hyperduliam absolute videantur constituere habitum & virtutem distinctam, tam à latría, quam à duliam, qua cæteri Sancti coluntur. Ratio est; quia cultus ille prior totus est respectiuus, eiusque principalis ratio obiectiua est Verbum incarnatum, adeoque excellentia increata, quæ religionis virtute colitur. Ratio autem obiectiua posterioris cultus non differt à ratione obiectiua duliam, qua cæteri Sancti coluntur, nisi secundum magis & minus, quæ non constituunt differentiam essentialem.

59 **ASSERTIO IV.** Præter duplicem illam cultus rationem, potest B. Virgo, quantum saltem est ex ipsa rei natura, adorari *per accidens*, simul cum ipso Deo, cui per cogitationem coniungitur, etiam cultu, qui sit perfectæ latría; in quantum cõcipitur vel vt eximia quædam imago Dei; vel quasi per modum excellentissimæ cuiusdam reliquæ sacræ, ob Sanctissimam & peculiarem contactum Filij Dei: et si ratione scandali & periculi errandi, hic cultus communiter non sit adhibendus. Ita docent Caietanus 3. part. quæst. 25. art. 3. Vasquez lib. 1. de adorat. à num. 196.

alijque recentiores. Et ad sensum posterioris partis assertionis, recte intelligitur Sanctus Thomas 3. part. quæst. 25. art. 3. ad 3. & art. 5. cum absolute negat, B. Virginem, aut vllam creaturam rationalem, etiam per accidens latría cultu colendam. Expresse enim erroris occasionem, velut causam assertionis prætexit. Verba eius sunt cit. art. 3. ad 3. *Creatura rationali debetur reuerentia propter seipsam: & ideo si creatura rationali, in qua est imago DEI, exhiberetur adoratio latría, posset esse erroris occasio, vt scilicet motus adorantis sisteret in homine, in quantum est res quædam, & non referretur in DEUM, cuius est imago. Quod non potest contingere de imagine sculpea, vel picta in materia sensibili.* Ita Sanctus Thomas, qui tamen hic quæstione 84. articulo 1. ad 1. expresse fatetur, Deum etiam in Angelis representantibus Deum, in veteri testamento potuisse coli latría. Ratio sumitur ex dictis quæstio 1. assert. 4. & magis patebit ex ijs, quæ de cultu imaginum & reliquiarum dicentur dub. 6.

60 **ASSERTIO V.** Sanctorum cultus sacer in genere quintuplex distingui potest. Declaratur assertio. Primus enim ille est, quo coluntur solum improprie; eo quod Deus in illis colatur, velut in sua creatura & imagine; qui vtiq; latría cultus est. Et tamen hic cultus vt in alijs rebus creatis, per se & ex sua natura non est illicitus, moraliter tamen & regulariter erga Sanctos non est adhibendus, vt speciatim de B. Virgine dictum assert. præcedenti.

Secundus cultus est, quo coluntur ipsi velut templa, serui, filij, amici, & domestici Dei, ob excellentiam Dei increatam; qui cultus respectiuus est, & ex veriori sententia, quamvis vera & perfecta latría non sit, sed eã multo inferior, ad ipsam religionis virtutem pertinet, vt docet etiam Lessius l. 2. c. 36. dub. 2. n. 15. & dictum in simili assert. 3. quicquid Vasquez l. 1. de adorat. n. 166. neget, eum cultu ad virtutem religionis pertinere.

Tertius cultus est, quo coluntur ob intrinsecam & absolutam excellentiam gratiæ ac donorum spiritualium; qui cultus proprie ad duliam virtutem pertinet, à religione distincta, iuxta comunem; quia habet rationem colendi diuersam à latría.

Quartus, quo coluntur velut capaces eiusmodi donorum, & ad ea diuinitus destinati; quæ dignitas Sanctis cum impijs communis est; & erga hos, quam illos maiori ratione vsurpabilis; cum in illis inueniatur excellentior ratio colendi, nõ autem in impijs. Atque hic cultus habitu à priori non differt; cum primaria ratio colendi sit eadem.

Quintus cultus est, quo coluntur ob officia seu munera sacra, quæ iuxta diuinam ordinationem in Ecclesia obeunt: vt Sacerdotis, Episcopi, Vicarij Christi &c.

Et in his rursum distinctione videtur opus. Nã vt Legatus Regis (quod recte notauit Bellarminus lib. 2. de cultu imag. cap. 20) dupliciter coli solet. Primo quidem perinde, ac si Rex ipse esset, honore plane regio: quod tunc præcipue vsuuenit, cum Legatus sui Regis nomine matrimonium contrahit, aut possessionem accipit,

Deinde iuxta propriam dignitatem Legati, à regia veluti derivatam, cultu quodam inferiori: ita in proposito Vicarius CHRISTI duplici potest honore coli. Primo per simplicem mentis apprehensionem agnoscendo quodammodo in illo Christum, cuius personam & munus sustinet: & hoc modo, eodem cultu, quo Christus vt homo colitur, adorari posset; ita quidē vt talis cultus proprie ac per se ad Christū, per accidens vero solum, & relative ad eius Vicarium tenderet: quod tamen honoris genus existimo consuetum non esse. Secundo iuxta propriam dignitatem Vicarij, à CHRISTI dignitate, quam vt homo & supremus Ecclesiæ moderator habet, derivatam, honore quodam inferiori: quem ipsum tamen ad eum habitum pertinere censeo, quo Christus itidem vt homo colitur, vt paulo antea n. 60. in simili dictum. Eadem est ratio aliorum officiorum seruata proportione.

Potest vero tertio in his officijs considerari ordo non ad superiorem Deum, vel Christum, sed ad inferiores, quorum salutem & supernaturalem perfectionem spectant, vt est ratio Doctoris, Pastoris, seu Magistri spiritualis. Et sub hac ratione, ij qui his officijs funguntur, videntur coli eodem habitu, quo subditi ipsi coluntur, ob similem perfectionem; cum ratio primaria cultus, quæ nimirum est ipsa supernaturalis salus & perfectio in subditis procuranda, (abstrahendo ab eius applicatione) vtrobique videatur eadem.

Ratio verò generalis totius huius assertionis ac doctrinæ est; quia cultus sacer seu religiosus, in genere est, ac dicitur ille, qui pro ratione obiectiua habet rationem seu perfectionem sacram. Talis vero varie reperitur in hoc omni, quem diximus, Sanctorum cultu, vt explicatum est.

Atque ex dictis nonnulla inter eas virtutes, quibus DEVM ac proximum supernaturaliter amamus vel colimus, similitudo & differentia facile colligitur. Conueniunt primo. Quia sicut virtus illa qua Deus propter suam excellentiam colitur, distincta est ab ea virtute, qua colitur Sanctus propter suam, non diuinam excellentiam: ita etiam charitas, qua Deus propter se amatur, distincta virtus est ab ea, qua amatur proximus propter seipsum; quæ quidem nec est virtus aliqua generalis, nec virtus aliqua supernaturalis à spe & charitate distincta; sed vel habitus amicitie naturalis, vel ipsa virtus spei; per quam & nobis, & proximo, prout vnum quiddam nobiscum est, diuinum bonum volumus, vt dictum superius de charitate disp. 2. q. 2. dub. 2.

Secundo. Vt virtus, qua colitur res creata, propter increatam excellentiam Dei, eadem est cum virtute religionis; ita charitas, qua amatur Deus propter se, & proximus propter Deum, idem habitus charitatis est.

Tertio. Vti per charitatem amatur, non solum Deus, sed etiam reliqua omnia propter Deum; etiam si in se proprie ac intrinsece rationem formalem obiecti charitatis, quæ est diuina & increata bonitas, non habeant: ita etiam per religionis virtutem non tantum colitur Deus, sed

etiam alia quædam propter diuinam excellentiam, etiam si in se formaliter & intrinsece hæc non participant.

Quarto. Sicut tamen amor ille, respectu aliarum rerum rationis expertium, formaliter non est amor amicitie, sed potius concupiscentie: ita honor iste respectu aliarum rerum extra Deum, non est perfectus honor patriæ, sed cuiusdam inferioris cultus; etiam si interim ab eadem virtute religionis prodeat, ac etiam materialiter ac re ipsa vnus idemque cultus sit, vt magis declarabitur dub. 4. & 6.

Differunt autem primo; quia amor proximi præcipue commendatus & vsuatus, est is ipse amor, quo proximus diligitur propter Deum. Honor vero seu cultus quo Sancti coluntur, maxime vsuatus est ille, quo coluntur propter creatam suam excellentiam, quando hæc vel maxime propria est cuiusque Sancti excellentia.

Secundo differunt; quia dum Sancti amantur propter intrinsecam perfectionem gratiæ, amantur eodem habitu charitatis quo Deus amatur: at vero ob eandem perfectionem coluntur habitu à religione distincto, vt dictum etiam superius quæst. 1. dub. 2. vbi etiam eius reiterationes assignauimus.

Et ad vtrumque hoc discrimen sæpius respexit S. Thomas speciatim 2. 2. quæstio. 25. articulo 1. ad 2. & quæstio. 8. art. 4. ad 3. & q. 130. a. 3. ad 2.

Ratio generalis vtriusque diuersitatis esse videtur: quia in perfectione gratiæ, in quantum bonitas quædam supernaturalis est, hoc præcipue attenditur; quod hominem ad Deum ordinat, eique nos amicos facit, qua ratione ipsam formalem rationem obiecti charitatis induit: at vero eadem perfectio, prout honoris obiectum est, spectatur proprie & formaliter, non vt ipsum hominem Deo gratum facit; nec vt diuinæ excellentiæ quædam particula vel imago est: sed vt absoluta quædam perfectio & excellentia, hominis propria est; quæ proinde vt sic ratione formalem obiecti religionis non induit. Idem indicat Sanctus Thomas loc. cit.

DVBIVM III.

De adoratione sacra Reliquiarum, Imaginum, & rerum sacrarum inanimatarum, an sint adoranda.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 5.

Est hoc alterum genus rerum sacrarum, de quibus queri potest, an & qua ratione sint adoranda vel colenda, cultu etiam sacro & religioso, de qua re quidem nihil hic particulatim agit S. Thomas, sed in 3. part. loc. cit. Sed quia proprie ad materiã adoratione pertinet, nobis hoc loco tractanda est visa; & prius quidem hac dubitatione solum quoad quæstionem an est: de modo vero eiusdem cultus agatur dubijs sequentibus.

ASSERTIO

68 ASSERTIO I. Ex fide constat, atque inter omnes Catholicos conuenit, Sanctorum reliquias & imagines, aliaque sacra monumenta, aliqua tandem ratione honoranda & veneranda esse. Ita S. Thomas cit. 3. part. articulo 3. 4. & 6. alijque Doctores Catholici omnes, cõtra veteres ac novos Iconomachos huiusque temporis Sectarios: qui in hac re omnes conueniunt, imagines sanctorum non esse colendas: tamen nonnulli, contra quos disputat etiam VII. synodus imagines saltem ad memoriam habendas & retinendas esse dixerint: quod etiam docent libri Carolini, de quibus infra. Sicut etiam Lutherani hodie à Calvinistis differunt, quod isti imagines simpliciter abolendas; illi nonnisi ad recordationem retinendas astruant.

69 Constat vero assertio ex pluribus Concilijs, speciatim ex Synodo VI. canone 82. Synodo VII. seu Nicæna II. act. 7. quæ pro imaginum SS. cultu ex instituto celebrata fuit, item ex Concilio Romano, sub Gregorio III. & Stephano III. & denique ex Concilio Tridentino sess. 25. in proprio decreto, his verbis: *Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Christo uidentium sancta corpora, & uia membra fuerunt Christi, & templum Spiritus sancti, ab ipso ad æternam uitam suscitanda & glorificanda, à fidelibus ueneranda esse, per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur, (docendum est: ita ut affirmantes sanctorum reliquias uenerationem atque honorem non deberi, uel eas, aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari, atque eorum (de reliquijs & monumentis sacris loquitur) opus impetrandæ causæ, sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse; prout iam pridem eos damnauit, & nunc etiam damnat Ecclesia. Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum sanctorum, in templis præsertim habendas & retinendas, eis debitu honorem & uenerationem impetrandam esse.*

70 Idem probatur ex scriptura Exodi 25. v. 22. & cap. 37. v. 7. & Numeror. 7. v. 89. & 3. Regum 6. v. 23. ubi duo Cherubim in oraculo arcæ ita positi fuerunt, ut adorantibus Deum, in arca representatum, una cum ipso Deo obijcerentur, adeoque simul quodammodo condorarentur. Idem patet ex illo psal. 89. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius.*

71 Accedit perpetuus usus Ecclesiæ, miraculis confirmatus. Christus ipse imaginem suam ad Abagarum Edessæ Regem, utiq; in honore habendam misit, quæ saepe postea miraculis coruscavit, apud Baronium Anno 31. & Anno 545. 586. 610. 621. 678. 944. Item Christo uiuente, mulier à sanguinis fluxu per eum curata, imaginem Christi ex ære fusam erexit Panneade; quæ ad trecentos & amplius annos, usque ad Iuliani Apostatæ tempora, conseruata, omnis generis morbos curauit, apud Eusebium libro 7. cap. 14. De Christi imagine, effigie pastoris quem perditam referentis, sculpi solita, testatur Tertullianus de pudicit. cap. 6. & 10. Et uideri possunt hac de re Paulinus epist. 12. & Natali 9. & 10. S. Felici. Basilii orat. in S. Barlah. Gregorius Nyssenus orat. in Theol. Augustinus 1. de cõsensu Euang. c. 10. & alij. Plura etiã de hoc argumento disserui in Anatomia Conf. August. demonstrat. 9. §. 5.

Ratio assertionis est; quia ualde consentaneum est humanis moribus, ipsiq; rationi naturali, etiam imagines eorum colere & uenerari, quia aliqua excellentia pollere uidentur; quandoquidem in imagine, illi ipsi quorũ imago est, representantur & honorantur: sicut è cõtrario magna ei cõtumelia irrogari cõsetur cuius imago dehonestatur.

72 ASSERTIO II. Præceptum hoc de honorandis imaginibus, quantum ad id, quod in eo est negatiuum, ne uidelicet à quoquam dehonestentur, cõstat ipso iure naturali: quoad ipsum uero usum & cultum positiuum in Ecclesia, constat ex traditione Apostolorum. Prior pars patet ex dictis.

Secundam partem tradit S. Thomas q. 25. a. 3. ad 4. ubi cum obiectum fuisset, nihil uideri in cultu diuino faciendum, nisi quod est à Deo institutum; neque tamen ullam traditionem in scriptura inueniri de adorandis imaginibus, respondet his uerbis: *Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti quadam Ecclesijs tradiderunt seruanda, quæ non reliquerunt in scriptis, sed in obseruatione Ecclesiæ, per successionem fidelium. Unde ipse Apostolus dicit 2. ad Thess. 2. State & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, scilicet ore prolatum, siue per epistolam, scilicet scripto transmissam. Et inter huiusmodi traditiones est imaginum Christi adoratio. Unde & B. Lucas dicitur depinxisse Christi imaginem, quæ Romæ habetur. Ita S. Thomas.*

Ratio est; quia absolute fieri potuisset, ut nullus in Ecclesia esset imaginum sacrarum usus, saltem ad uenerationem pertinens: siquidem iuris & præcepti naturalis non est, imagines fabricari, etiam eorum, quos maxime ueneramus.

73 ASSERTIO III. Sed & imagines etiam ipsius Dei, ac SS. Trinitatis recte construuntur, & ad cultum ac uenerationem proponuntur. Ita communis Doctorum sententia, etsi necdum ex fide certa, apud Waldensem to. 3. doctrin. cap. 155. Paludanum in 3. distinctione 9. articulo 2. Caetanum 3. part. q. 25. a. 3. Catharinum opusc. de adorat. imagin. Andradium Payuam lib. vltim. defensionis Concil. Trident. Sanderum lib. 1. de imag. cap. 4. Turrianum lib. 3. de charact. dogm. Molanum cap. 3. de picturis, Bellarminum 1. 2. de Ecclesia triumphante cap. 8. & Vasquez lib. 2. numero 45. quidquid in contrarium dixerint, non solum Wicleffus apud Waldensem loc. cit. & Calvinus lib. 5. Institut. cap. 11. sed ex Catholicis olim etiam Henricus quodl. 10. q. 6. Durandus in 3. dist. 9. q. 2. ad 4. Abulensis in c. 4. Deuterion. q. 5. & Aiala de traditionibus 3. par. tract. de imag. qui imagines Dei siue Trinitatis absolute ut illicitas reiecerunt: quæ sententia licet nõ plane hæretica, temeraria tamen merito censetur apud citatos.

74 Probatur assertio, tum ex recepto palà Ecclesiæ usu; tum ex Concilio Trident. loc. cit. quod uti eiusmodi imagines absolute faciendas, aut retinendas non præcipit, ita nec prohibet: imo uero potius & ipsas, & ipsarum etiam proinde cultum approbat inferius his uerbis: *Nulla falsi dogmatis imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem præbentes statuatur. Quod si aliquando historias & narrationes sacre scripturæ, cum id indoctæ plebi expediret,*

exprimi

exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea diuinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.

Ratio assertionis est; tum quia in veteri testamento, per varias corporearum rerum imagines DEVS olim representatus fuit; tum quia speciatim Danielis 7. v. 9. DEVS sedisse & apparuisse dicitur, tanquam antiquus dierum, cuius vestimentum candidum quasi nix, et capilli capitis quasi lana munda: Cur non ergo ita depingi posset? Denique Angeli, quantumuis spirituales & incorporei, ipsius Dei mandato, olim figurabantur, ut dictum: cur non etiam Deus ita figurari possit?

75 ASSERTIO IV. Sed & absque hæsitacione fatendum, imagines non solum venerandas & colendas, sed etiam adorandas esse; si vti par est, adorationis vocabulum non ex vulgari germanici idiomatis interpretatione, sed iuxta verum ac proprium nominis significatum, dubio primo explicatum, accipiatur.

Probat & declaratur assertio. Sunt enim ex Catholicis nonnulli, speciatim Bonauentura in 3. dist. 9. a. 2. q. 4. alijque nonnulli recentiores, qui vel adorationem ab orando dictam rati, vel ad vocem germanicam eidem respondentem respicientes, vel adorationem iuxta principale significatum accipientes, negant imagines, aliasque res inanimatas esse adorandas: Sicut etiam Concilium Tridentinum de cultu imaginum loquens, voce adorationis non vitur. Quibus etiam accedit Hieronymus contra Vigilantium, & in c. 3. Danielis, & alij qui asserunt, solum Deum adorandum esse. In quibus etiam Gregorius I. 9. epist. 9. l. 7. epist. 53. ait: *Sed hoc sollicitè fraternitas sua admoneat, ut ex visione rei gesta ardorem compunctionis percipiant, et in adorationem solum Omnipotentis Sanctissimæ Trinitatis humiliter prosternantur.*

76 Sed hæc suppositis ijs, quæ dubio I. de vsu vocabuli adorationis fuisse tradidimus, nihil obstant, quo minus imagines, aliasque res sacræ inanimatæ proprie adorari dicantur. Sic enim non solum frequenter græci Patres loquuntur, videntes uocula *προσκύνησις*; sed etiam latini, atque ipsi Scholastici cum S. Thoma 3. p. q. 25. a. 3. & 4. dum Christi crucem & imagines latræ colendas & adorandas docent, vt inferius dicemus.

Vnde cum in VII. Synodo act. 4. ex Anastasio Episcopo Theopoleos ea verba recitata fuissent, *Adorationem esse honoris alicui exhibiti emphasim, seu symbolum; colligit Tharastius ibidem hanc conclusionem: Omnes igitur, qui sacras imagines venerari confitentur, adorationem autem recusant, à S. Patre (Anastasio) tamquam hypocrisis redarguuntur.*

77 Et in eadem Synodo Epiphanius act. 6. *Quapropter, inquit, non indignari habebimus eas (imagines) honore, saluatione, ueneratione, debitamque illis adorationem dare debemus. Sine igitur placebit saluationem, siue adorationem appellare, idem profecto erit: modo sciamus, excludi latræ; hæc enim est alia à simplici adoratione.*

Et act. 7. Tharastius in epist. ad Imperatores: *Sunt autem (imagines) adoranda quoque, hoc est, seruanda et amanda. Idem enim significant hæc, iuxta antiquam Græcæ dialecton. Et infra: Quæ sane adora-*

tio nihil est aliud, quam saluatio, siue amplexum malis appellare, cum reuerentia tamen factura, vt satis ibidem significatur.

Vt manifestum sit, eos Patres, qui secus loquuntur, solum adorationem illam anonomasticam Deo soli propriam, aut etiam absolutam uenerationem adorationis, imaginibus denegasse, vt legenti patebit. Quo sensu etiã Epiphanius cit. Synodo VII. act. 6. ait: *Non enim Christiani adorationem in spiritu et ueritate imaginibus exhibuerunt, neque etiã diuina Crucis effigiei. Quæ omnia ex dubio primo cit. liquent, & magis patebunt ex sequentibus.*

79 Cæterum contra hanc Catholicam doctrinam occurrunt graues obiectiones & difficultates, quibus probari videtur, imagines sacras colendas non esse, præsertim publico in Ecclesiæ cultu. Prima sumitur ex Concilio Elibertino can. 36. ubi dicitur: *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere; ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur. Qui canon tamen errori hæreticorum nullo modo patrocinetur, asserentium, imagines colendas non esse, eum potius supponat, eas recte coli; indicat tamẽ, eas in Ecclesia depictas non esse habendas.*

80 Ad hoc respondent aliqui, Concilium illud Prouinciale fuisse, nec approbatum; & tum in hoc, tum in alijs nonnullis errasse; cuius tamen error nihil cæteris plena auctoritate firmatis Concilij derogare debeat. Sed sine causa sufficiente, in re tam liquida, & continuo Ecclesiæ vsu probata, damnantur tot Patres, vt pluribus deducit Vasquez lib. 2. de adorat. à num. 121.

Secundo alij, speciatim Alanus Copus dialogo 5. c. 16. Sixtus Senensis l. 5. bibliothecæ, Aiala de tradition. 3. part. tract. de imag. ex Iuone Carnotensi decret. part. 3. c. 40. dicunt, imagines & picturas eiusmodi fuisse prohibitas, ob periculum idololatriæ, quod tum temporis in populo Christiano erat. Sed huic interpretationi ratio Concilij non consonat: præsertim quando ab eo non absolute imagines, sed solum picturæ in Ecclesia prohibentur, vt dictum.

81 Tertio igitur probabilis alij id factum dicunt, vt Paganis, eo tempore adhuc grassantibus, maleficij & impietatis materia subtraheretur. Ita Alanus loc. cit. Sanderus l. 2. de imag. c. 4. Turrianus, l. 3. de dogmat. charact. Sed addendũ, cum Aiala loc. cit. & Vasquez à n. 132. non absolute prohibitum fuisse usum & picturam imaginum; sed solummodo, ne immediate in ipsis templi parietibus depictæ, tum incurfionibus & ludibrijs Ethnicorum, tum alijs temporũ ac cœli iniurijs expositæ, dedecorarentur. Qua ratione etiã olim prohibitum erat, crucem in parietibus sculperẽ, ne pedibus proculcaretur. Cui explicationi præsens etiam facies Hispaniarũ ex parte respondere fertur, vt videre est apud Aiala loc. cit. & Vasquez à n. 132.

Omitto, quod Baronius Anno Christi 57. asserit, eum canonẽ merito uideri posse suppositiũ, quod aliqui scriptores non solum Catholici, sed etiã Iconoclastæ hæretici, in quibus ipse etiã Claudius Taurinensis Hispanus nullã vspia eius mentionem fecerunt. Sed hoc non videtur firmum: quia canon ille Iconoclastis nullo modo patrocinetur, vt dictum.

82 Secunda difficultas sumitur ex Epiphano, qui in epistola ad Ioanem Episcopum Hierosolymitanum ita scribit: *Præterea audiui quosdam murmurare contra me, quando simul pergebam ad sanctum locum, qui vocatur Bethel, ubi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, & venissem ad villam, qua dicitur Anablaha, vidissem, ibi præteriens lucernam ardentem &c. inveni velum pendens in foribus eiusdem Ecclesie, tinctum atq; depictum, & habere imaginem, quasi Christi vel Sancti cuiusdam; non enim memini cuius imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in Ecclesia Christi, contra auctoritatem scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud (velum) & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvoluerent.*

83 In hac difficultate rursus variant sententiæ. Primo enim Alphonsus à Castro V. *Imagines*, Epiphaniū idcirco inter Iconomachos refert; cuius vnus authoritas totius Ecclesie consuetudinem non debeat euertere. Sed cum Synodus VII. atq; etiam Damascenus, alijq; apud Vasquez lib. 2. de adorat. à numero 148. Epiphaniū ab hoc errore diserte purgent, non decet tantum virum tam magni erroris, in re non obscura, sed liquida fugillare.

Secundo Waldensis tom. 3. cap. 157. ait Epiphaniū Zelo quodam, sed non secundum scientiam comotum, velum id confregisse, ob periculū erroris Anthropomorphitarum cauendum. Sed hoc, quia verbis Epiphaniij non consonat, merito rejicitur.

Tertio Sixtus Senensis lib. 5. biblioth. annot. 247. post Damascenum orat. 1. de imag. dicit, id ab eo factum fuisse, propter alium abusum tollendum, forte etiam ob periculum idololatriæ auerendum, quod lucerna ardens indicare queat: Sed nec hoc satis probatur; quando etiamnum lucernæ ardentes ad Sanctorum imagines absque vlla superstitione appenduntur.

Quarto alij probabilis respondent, aut totā epistolam illam, aut sane verba illa esse supposititia. Prius asserit Alanus Copus dial. 5. cap. 2. r. Posterius tradunt Sanderus cap. 4. de imag. Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 1. Bellarminus lib. 2. de Ecclesia triumphante cap. 9. & Baronius tom. 4. Anno 300. numero 92. Sicut etiam olim consimilia quædam veterum scriptorum testimonia recte eliserunt VII. Synodus & Damascenus orat. 2. de imag. Nec vero desunt huic responsioni probabilia argumenta apud citatos.

84 Quinto tamen non minus placet responsio Vasquij lib. 2. à num. 148. & Suarij loc. cit. post Mariū Victorinum, qui dicunt, Epiphaniū de imagine prophani hominis in Ecclesia, quasi Christi, vel Sancti cuiusdam esset, pendens, loquutum, cui sacer cultus superstitione delatus fuisse videretur, appensā etiam lucerna. &c. Hunc enim sensum & patiuntur verba, & tum aliæ circumstantiæ, tum illud indicat, quod Epiphanius per contemptum vocat *hominis* imaginem: quod de imagine, quam Christi, aut Sancti esse putaret, vir sanctus & sapiens nunquam

dixisset; multo minus eam contra auctoritatem scripturæ in Ecclesia pependisse.

85 Tertia difficultas sumitur ex libris, quos appellat Carolinos Anno 1549. sub apocrypho nomine *Eli: Phili:* primum in lucem editos, qui imaginū cultum & adorationem reprehendunt.

Respondeo ex communi doctorum virorum huius ætatis sententia, certis & claris argumentis constare, eos libros ab hæreticis quibusdam, aut sane erroneis scriptos esse; non autem, quod volunt hodie sectarij, à Carolo Magno Imperatore; vt qui eos ipsi Adriano I. Pontifici confutandos misit, vt ex libro eiusdem Adriani de eodem argumento patet.

86 Quare vt recte notauit Suarez loc. cit. sect. 3. (licet aliter Vasquez lib. 2. num. 219.) non satis cautus fuit Genebrardus in Chronico Anni 796. dum non solum Concilium Francofordiense, de quo inferius, sed etiam auctores librorum Carolinorum idem cum Synodo VII. sensisse ratus scribit: *Nam libri illi quatuor, qui nomine Caroli Magni, & Synodi Francofordiense circumferuntur, & quos superbe hæretici contra Nicenam ostentant, passim inculcant; retinendas esse Sanctorum imagines, in ornamentum Ecclesie, & memoriam rerum gestarum (hec enim eorum verba sunt in præfatione, & lib. 2. cap. 2. & alibi:) seque dumtaxat armant aduersus nescio quam præteritam imaginum adorationem, quam nec Nicæna ipsa agnouit. Iconomachos autem expugnant, cum alibi, tum præfatione libri 1. &c. cum tamen palam sit, in ijs libris imaginum cultum ac venerationem absolute improbari.*

In eo autem Sectariorum huius temporis vanitas egregie elucet, dum insuper etiam Ludouicum Caroli Magni filium in suæ confortium impietatis, & Iconomachorum partes trahunt: qui tamen ipse etiam patris pietatem imitatus, librum Claudij Taurinensis, impij Iconoclaste, consimili impietate refertum, ad Ionam Aurelianensem misit refutandum, teste eodem Iona in epistola ad Carolum Caluum filium Ludouici Pij, qui parenti defuncto successerat scripta, quæ extat tom. 5. bibliothecæ sacræ.

87 Quarta difficultas desumitur ex Concilio Francofordiensi, in quo damnata fertur VII. Synodus, Nicæna II. ipseque adeo cultus imaginum omnino sublatus, vt colligi videtur ex præfatione librorum Carolinorum, Hincmaro Rhemensis, Aimoino, Rheginone, Abbate Urspergensis, & alijs.

88 Ad hoc respondent primo Alanus Copus dial. 4. c. 18. & 19. & dial. 5. c. 12. & 13. Sanderus l. 2. de imag. cap. 5. Surius tom. 3. Conciliorum præfatione ad Synodum Francofurtensem, Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 3. & Seuerinus Binius tom. 3. concil. part. 1. notationibus ad concilium Francofurtense, in eo concilio non damnatam Synodum Nicænam; sed pseudosynodum Constantinopolitanā hæreticam contra imagines celebratam, quam Græci interdum septimā vocant; quæ sententia & in ipsis verbis obiectæ historiæ habet fundamentum, & alijs non leuibus nititur rationibus & coniecturis, desumptis ex Concilio Senonensi in decret. fid. c. 14. Paulo

Æmilio l. 2. de gestis Francorum, Blondo cap. 2. l. r. Sabellico lib. & Æneade 8. Naucloero generat. 27. item Platina, Adriano &c.

88 Secundo Genebrardus in chronico Anni 794. Bellarminus libro 2. de imag. cap. 14. & Baronius eodem anno 794. num. 35. non minus probabiliter existimant, in Francofurtenſi concilio damnatam secundam Nicenam Synodum, non errore iuris, sed facti, eo quod falso persuasum haberent Patres, in ea decretam imaginibus fuisse adorationē patriæ Deo propriam: quæ sententia fundamentum nonnullum habet, tum in præfatione librorum Carolinorum, tum in ipsis libris Carolinis; vt & in fragmento quodam Hincmari lib. contra Iandunensem Episcopum c. 20. apud Alanum Copum loc. cit. ubi ita plane refertur Concilij sententia.

89 Tertio Vasquez lib. 2. de adorat. disp. 7. c. 5. & sequentibus, totam hanc narrationem, quod in Concilio Francofordiensi damnata sit synodus illa Nicæna, niti ait partim mendaci, partim fucata relatione præfationis librorum Carolinorū, imponentis Synodo Nicenæ eum, quem supra diximus, errorem; ex qua primum Hincmarus, ac deinde alij posteriores historici, nullo fidei, sed facti errore decepti fuerint; damnationem enim illam non factam à Concilio Francofordiensi; sed à Cōciliabulo quodam eiusdem temporis, & forte loci; cuius etiam nutu & auctoritate libri Carolini sint cōscripti. Vbi tamen simul Vasquez antiquam præfationem librorum Carolinorum confundit cum recenti præfatione Eli Philii; quod etiam alijs quibusdam accidit.

90 Cæterum cum & in authenticis actis Concilij Francofordiensiſ, hac de re in neutram partem quicquam extet; neque vllus Catholicorum in ijs horum quicquam se vidisse attestetur; neq; vel Adrianus Papa, vel Ionas Aurelianensis, qui circa illud fere tempus hanc materiam ex instituto contra hæreticos tractarunt; vt nec Walfridus eiusdem fere ætatis auctor; nec Paulus diaconus; Sigebertus, Zonaras, Cedrenus &c. vllam huius rei mentionē faciant: cumq; historicicæteri inter se omnes, nec ijdem etiam satis secum ipsis, hac in re consentiant; & præterea tam præfatio librorum Carolinorum, quam fragmentum illud Hincmari iure suspecta sint, & pro eumentis haberi possint: deniq; cum nouitia ac spuria illa acta Concilij Francofordiensiſ, quæ hoc nomine recens à Sæctarijs edita sunt nullâ auctoritatē iure promerantur; quandoquidem editores nec exemplar, nec locū certa fide designant, ex quo ea deprompserint; neque etiam ad verbum acta eius Concilij referant; sicut alioquin facere debuissent, si fidem dictis serio conciliare voluissent: non improbabilitate vniuersim dici potest, cum Suario & Biniio locis citatis, nihil quidquam in eo Concilio Francofordiensi circa imagines denuo decretum; multo minus libros Carolinos integros ab eo Concilio, aut Carolo Magno cōscriptos. Vnde cum tandem historici illi antiquiores, seu ex fama scriptoꝝ aliquo ab hæreticis sparso, seu ex traditione incerta, eam, quam male inter se coherentē scripserunt, relationem

hauserint, vt pluribus etiam contra Goldastum, Zuinghamum differit Iacobus Gretferus in horto Crucis part. 1.

91 Hoc interim apud omnes orthodoxos certum est, si Concilium Francofordiense quacumq; demū ratione damnauit Synodū Nicenam II. nihil huic piudicare debere: nō solū quod hoc generale fuit, illud Prouinciale, & quod hanc partem nunquam à Pontifice approbatum; sed etiam quia ipsimet aduersarij Magdeburgenses centur. 8. cap. 9. fatentur, Adrianum, eiusque Legatos quoad hoc non consensisse, sed repugnasse Concilio.

92 Quintam difficultatem parit liber, Parisiensis Synodi nomine, nuper Anno 1596. Francoforti editus, in quo docetur, crucis quidem imaginem colendam, cæteras vero solius memorie, non autem vllius cultus causā habendas ac retinendas esse.

Sed hunc librum sine editoris, codicis, & loci, vnde depromptus sit, nomine editū nihil moramur. Detraherent huic non ita pridem eumentis tituli vestī Bellarminus libro singulari cōtra Synodum Parisiensē, ac Baronius Annaliū to. 9. Año 700. n. 94. & Anno 800. num. 25. & titulum quidem ipsum synodi Parisiensis ab impostore confectum, ex ipso libri contextu probarunt; cum priuata, quedam solum collatio, non Concilium, aut Ecclesiasticam synodus fuerit: rem vero ipsam nullo firmitatis robore subsistere, luculenter demonstrarunt.

93 Ionam porro Aurelianensem, & Hincmarum Rhemensem, aliasq; consimilis notā viros, ceteroqui doctos ac pios, etsi quidē Baronius loc. cit. alijq; nonnulli inter eiusdem erroris Sæctatores recenseant; nos tamen sequuti Vasquii l. 2. n. 370. id hætenus facere non audemus; ne pari censura complures etiā alios Patres, qui non ab simili stylo subinde vsi deprehenduntur apud Vasquii l. 2. n. 370. notare cogamur. Et in his ipsum quoque Concilium Moguntinum Año 1549. c. 41. nostro æuo celebratū; in quo hæc ad verbum habentur: *Imaginum vsum velut pro erudienda plebe, omnium animis excitandis vtilem, in Ecclesijs nostris retineri serio mandamus: dummodo Pastores nostri populum accuratè moneant, imagines non ad id proponi, vt adoremus aut colamus eas, sed vt quid adorare, aut quarum rerum vtiliter meminisse debeamus, per imagines recordemur.* &c.

94 Adorationem nempe & cultum, aut profus diuinum, aut absolutū, seu quo vltimate tandem ipsæ ac propter se imagines colantur, respiciunt, vt ex adiunctis, & alijs eorum auctorum locis clarum esse potest.

Neque sane, meo quidem sensu, blandius tinnit illud Leontij, recitatum in VII. synodo act. 6. tom. 4. post medium: *Scias quod & ego per cælum, terram, mare, ligna, lapides, reliquias, templa, crucē, Angelos, homines, per omnē deniq; creaturā, vlsibilem & inuisibilem, omnium auctori Domino & factori soli adorationē & cultū exhibeam. &c.* quam illud Ionæ Aurelianensis l. 1. de adorat. imag. *Simantur à se imagines Sanctorū, non vt adorentur, sed potius vt quandā*

pu libri.

pulchritudinem reddant, & quandam rerum præteritarum memoriam sensibus imperitorum ingenerent, in Ecclesijs depingi. Creaturam vero adorari, eiq. aliquid diuina seruitutis impendi, nefas ducimus, &c. vbi vides, Ionam seipsum satis perspicue ad Catholicorum sensum interpretantem.

Sed & Hincmarum ab Illyrico, & Goldasto falso aut dolose citatum notauit etiam Iacobus Gretferus loco cit.

95 Ex alijs vero Concilijs, quæ pro se allegant sectarij, duo illis relinquimus; nimirum Constantinopolitanum sub Leone Imperatore Iconomacho; siue id ex Episcopis congregatum, siue potius, quod existimat Vasquez lib. 2. n. 202. ex prophætis hominibus. Alterum item Constantinopolitanum. (quod Bartholomæus Carranza in compendio conciliorum, & Sixtus Senensis lib. 5. annotat. 247. Ephesinum dicunt) sub Constantino Copronymo Imperatore, digno tali nomine, dignum talibus affectis concilium: in quo nec pro Romano Pontifice, nec pro græcis Patriarchis quiquam adfuit; quem etiam idcirco *concursum* prophanorum hominum appellauit Zonaras, Cedrenus vero, *impium*; septima autem Synodus Nicæna act. 3. & 6. execrabilem, prophanam, & adulterinam Synodum vocant. De qua re plura Vasquez cit. lib. 2. à num. 202. & Iacobus Gretferus lib. 2. de Cruce cap. 69.

96 Sexta difficultas sumitur ex scriptura, & vsu veteris testamenti, quo omnis imaginum vsus cultusque prohibitus fuisse videtur. Exodi 20. Leuitici 26. Deuteronomij 4. & 5. & Isaïæ 42. Porro quamuis hac de re Catholici Doctores varie sentiant, nostra tamen sententia in sequentibus pronuntiatæ consistit.

Primo dicimus, ex ipsa quidem rei natura, tunc non solum rerum aliarum, quod extra controuersiam est; sed nec DEI quidem ipsius, aut sacrosanctæ Trinitatis imagines fuisse prohibitas, quidquid Abulensis in cap. 4. Deuteronomij, q. 4. & 5. & Clitonensis in Damascenum lib. 4. de fide cap. 17. dixerint. Patet ex assert. 4. huius dubij. Ius enim naturale idem est in vtroque testamento.

97 Secundo dico, nec iure quidam diuino positio vnuerfim omnem vsum imaginum eo tempore illicitum & sublatum fuisse. Patet ex imaginibus Cherubin, ad arcam testamenti ipsius Dei iussu fabricatis & collocatis, Exodi 37. v. 7. Neque de hoc potest esse inter Catholicos vlla dissensio.

Tertio; Nec vnuerfim illicita fuit ac prohibita omnis imaginum fabricatio, structura, & vsus, etiam proprio arbitratu introductus & assumptus, quicquid nonnulli dixerint. Patet hoc euidenter exemplo Salomonis 3. Regum 7. quo ad hoc ipsum institutum comprobandum vitur Leontius libro 5. relatus in VII. Synodo action. 4. vbi ait: *At dicit mihi: Moysi à DEO iussu est, ut huiusmodi sculptilia in templo ponenda curaret. Ego sane hoc ipsum etiam dico; sed Salomon inde digressus, plura in templo apparuit (vt præter Cherubinos, figuras palmarum, malgranatorum, bouum, Leonum 3. Reg. 7.) quæ tamen DEVS non mandauerat, quæ nec tabernaculum testimonij habuit, neque templum, quod vidit Ezechiel: non tamen in hoc à DEO in crimen vocatus est Salomon. Nam in gloriam*

DEI quemadmodum etiam nos, eiusmodi effigies excogitauit.

98 Idem fatetur Vasquez libro 2. de adorat. num. 97. vbi ait: *Licet enim iussu DEI fecerit duos Cherubimorum ex auro fusili, iuxta arcam; duos tamen alios ex lignis oliuarum, qui erant ante illam, bouum quoque, & Leonum, & Cherubimorum aliorum, palmarum & malgranatorum figuras in templo DEI, similiter & Leuculos in throno suo, absque vlllo DEI iussu, ex sua mente & sensu posuit. Populus quoque in moneta illa effigiem Casari voluntate sua, non ex DEI mandato recepit. Ita Vasquez. Quod non satis aduertit Catharinus opusc. de adorat. imag. cum alijs, dum vnuerfim videtur negare, imaginum structurum fuisse eo tempore licitam; nisi cum Deus ipse, qui suæ legi derogare poterat, id præcepisset.*

99 Quarto existimamus, neque ipsum quoque imaginum cultum, seu structuram ad eam formam & situm, quo accommodatæ essent venerationi, vnuerfim fuisse eo tempore prohibitum. Ita aperte Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. cum ait: *Quid ergo cause fuit, quamobrem Moisaicus populus tabernaculum illud, quod celestium rerum figuram gerebat, undique adoraret? At quippe DEVS Moysi: Vide ut omnia facias, iuxta formam tibi ostensam in monte. Quid Cherubim illa, quæ propitiatorium obumbrabant, an non humanarum manuum opera erant?*

Eodem modo Hieronymus epist. 17. ad Marcellam: *Venerabantur, inquit, quondam Iudæi sancta sanctorum; quia ibi erant Cherubin, &c.*

100 Fatetur hoc tandem ipse Vasquez lib. 2. de adorat. num. 101. & 102. (etsi contrarium significet num. 67. & 98.) Ait enim, *totum sacerdotis, ingredientis semel in anno tabernaculum, cultum & venerationem in arcam ipsam, & propitiatorium, tanquam in thronum & suppedaneum ipsius DEI fuisse relatum, &c.* Arca vero & propitiatorium vtique non erant proprie thronus & suppedaneum Dei. Sed imago tantum quædam, seu figura & signum illius.

Idem Vasquez ibidem inferius ita loquitur. *Cum vero Damascenus 4. de fid. cap. 17. videtur asserere, Cherubinis exhibitam adorationem, nihil aliud dicere voluit, quam ipsi non separatim à toto propitiatorio, tanquam imaginibus Angelorum, sed coniunctim cum tota Arca, tanquam throno Dei, honorem aliquem exhibitum fuisse: quod non inficiamur.*

Mox deinde respondens ad illud ex Hieronymo relatum ait; *hoc ipsum ex ea epistola Hieronymi, & nihil aliud colligitur. Nec enim ibi tantum dicitur, sancta sanctorum in veneratione illi populo fuisse quia ibi erant Cherubin; sed additur etiam, & propitiatorium, & arca testamenti, manna, & virga Aaron, & altare aureum. Non quia per se Cherubim adorarentur, sed quia hæc omnia simul, vt diximus, venerandæ efficerent totum tabernaculum; vt omnibus simul vna adoratio corporalis exhibita, in Deum auctorem omnium spiritu directæ transfret.*

101 Adorabantur ergo istæ imagines saltem simul: & per modum vnus, cum ipso tabernaculo: quod quidem earum adorationi nihil obstat; cum etiamnum imagines, iuxta hunc auctorem, non adorentur, nisi ex consequenti, & simul cum prototipo.

Qui mox etiam in istius sententiæ confirmationem addit hæc verba: *Idem clarissime restatur Athanasius, cuius verba refert Damascenus orat. de imag. ex lib. de quæst. ad Antiochum cap. 38. Ibi enim ostendens modum, quo nos imagines colimus, inquit; sicut & Iudeus olim legis tabulas, & duo Cherubin aurea, & sculptilia quedam adorabat; non lapidis aurive naturam colens, sed Dominum, qui ea ut ferent præceperat.* Hactenus Vasquez. Adorabantur ergo etiam in veteri testamento imagines, ad eum modum, quo à nobis adorantur, quando simul cum prototypo adorantur.

Denique ad vetus testamentum pertinet illud psalm. 89. vers. 5. *Adorate scabellum pedum eius;* quod de propitiatorio, velut scabello quasi quodam, cui Deus inter Cherubim sedens velut insisteret, intelligitur.

102 Quinto tamen nihilominus fatemur, cultum imaginum eo tempore non fuisse ita promiscue vsu receptum, vt quouis loco, vel ad cultum erigerentur, vel quacunq; ratione erectæ colerentur; hoc enim præter ea, quæ diximus, satis probant argumenta Vasquez lib. 2. de adorat. à numero 7. Quinimo admittimus, extra templum vel tabernaculum, non fuisse adoratas; quod etiam de serpente æneo probabilior habere videtur sententia Vasquij lib. 2. num. 90. licet aliter sentiant Catharinus de imag. cap. 2. & Sanderus lib. 2. de imag. cap. 3. imo nec in templo, nisi circa arcam DEI positas; vt ipsa simul cum DEO, adeoque DEVS ipse cum suis quasi stipulatoribus seu aula sua coleretur, non autem vel imagines ipsæ seorsim & secundum se, vel solum cum aliquo prototypo creato, quod immediate repræsentarent: vt scilicet ita magis omne idololatriæ periculum & occasio vitaretur.

Quod indicasse etiam videtur Tertullianus libro 2. contra Marcionem. capite 22. cum ait: *Sic & Cherubim, & Seraphim aurea in arca figuratum exemplum, certe simplex ornamentum, accommodata suggestui, longe diversus habendo causus ab idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi refragari: non in eo similitudinis statu deprehensa, ob quem similitudo prohibetur.* Quanquam Pammelius hoc loco solum à Tertulliano doceri putat, in veteri lege fuisse prohibitum, similitudines & effigies pro Dijs adorari.

Idem probatur ex ipsa praxi adeoq; sensu eius populi, cui extra templum nullæ ad cultum vnam fuisse imagines videntur.

103 Sexto probabile quidem est, nullam imaginem, siue DEI, siue creaturæ alicuius, ad cultum fieri potuisse à Iudæis, absque expresso Dei mandato; neque mandatum ab eo vnquam fuisse datum, nisi de imaginibus eo modo, situ, ac formæ faciendis & erigendis, iuxta quem simul ipse cum iisdem, aut potius in ijs ipse adoraretur, vt ex Tertulliano loco citat. colligi censet Vasquez libro 2. numero 95. Probabilius tamen videntur contrarium; vide-

licet secluso scandalo, & idololatriæ periculo, non fuisse vlla lege diuina positua vnuerfim Iudæis imaginum structuram etiam ad cultum prohibitam, adeoque nec imaginum cultum, suo loco & tempore, nisi idololatricum & superstitiosum.

Hoc probat factum Salomonis cit. Regum 3. cap. 7. qui Cherubinos illos in templo, suo iudicio, absque DEI mandato factos, non alio situ, modo ac forma collocasse videtur, quam alij duo Cherubini Dei mandato facti, & ad cultum propositi constructi erant. Accedit, quod Damascenus & Hieronymus locis cit. generatim loquuntur de Cherubinis circum arcam positos, absque restrictione ad eos, qui ex mandato Dei facti erant. Denique difficile fuisset adoranti, alteros ab alteris cogitatione fecernere, & alios quidem adorare, alios in eodem loco ac situ constitutos, non item: nec huius rei vllum in scriptura, Patribus, aut historia extare videtur vestigium.

104 Sed quis ergo tandem, inquit, sensus fuit illius præcepti Iudæis dati in locis scripturæ adductis, vt sculptile ne facerent; si nec sensus iste fuit, vt nullum facerent ad vllum vsu; saluo interim, si quod aliud in particulari casu expressum DEI mandatum datum fuisset; vt sentit Vasquez libro 2. de adorat. numero 67. post Richardum, Henricum, itemque Catharinum, Aialam, Sotum, Horantium, Alanum Copum, Clitouzum locis citatis; & quoad imagines Dei, Alensem, Albertum, Bonauenturam, Marfilium, Abulensem, &c. Nec iste; vt nullum facerent forma ac modo adorationi accommodato, vt docet idem Vasquez num. 67. & 98. Nec vero etiam hoc solum illicitum sibi esse Iudæi putarunt, imagines ad cultum idololatricum facere, easque tanquam idola colere; vt vltro supra concessimus.

105 Respondeo, & dico septimo, directe eo præcepto solum prohibitum fuisse Iudæis, facere sculptile ad cultum idololatricum, aut superstitiosum: dereliquo vero, etsi diuino illo quidem præcepto nihil mandatum esset; nihilominus tamen Iudæi per se, ipso naturali præcepto, eum imaginum vsu vitare tenebantur, qui vel scandalum alijs, aut idololatriæ periculum sibi creare poterat: quin etiam ipsis populi rectoribus liberum relinquebatur, circa imaginum vsu, eam moderationem præscribere, quæ pro temporis ratione, populo ad idololatriam prono, esset magis accommodata. Quo factum videtur, vt communi tandem consensu & consuetudine (quæ vim legis habere potuit) minus late imaginum vsus pateret, quam nunc in noua lege omni idololatriæ periculo eliminato, vt supra dictum.

106 Neque illud etiam male quis dixerit; cum diuinus cultus eo tempore tam enucleate, etiam quoad res minimas, diuinis legibus ac præceptis esset explicatus, non fuisse fas populo priuata quidem auctoritate, ac suo arbitrio, nouas & peculiare ceremonias introducere; adeoque nec imagines ad cultum priuatum sibi fabricare: non quidem, vi illius præcepti, de non faciendo sculptili, sed generalis

illius, *Non addetis, neque minuetis, &c.* & nihilominus tamen ipsis Synagoga Moderatoribus liberum fuisse, publica auctoritate, quod in hoc genere, e re communis videretur statuere. De qua re pluribus disserui relatione de Colloquio Ratisponensi cap. 4. & 8. & Apologia præfat. cap. 5. & 9.

107 Hæc vero sententia super ea, quæ hæcenus dicta sunt, probatur primum auctoritate grauissima multorum Theologorum, qui ita sentiunt, speciatim S. Thomæ 3. part. q. 25. a. 3. ad 1. Caietani ibidem, Waldensis, Castro, Turtecrematæ, & aliorum, quos sequuntur Bellarminus lib. 2. de Sanctorum beatitud. cap. 7. Gregorius de Valentia hic q. 11. punct. 6. & Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 2. quidquid alij non pauci superius relati in contrarium dixerunt.

Secundo probatur ex ipso contextu eius præcepti Exodi enim 20. v. 3. hæc omnia pro vno præcepto Decalogi referuntur: *Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neq. omnem similitudinem, quæ est in celo de super, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: Ego sum Dominus Deus tuus.* Secundum oppositam autem sententiam, fatendum esset his verbis tria præcepta contineri, quæ ratione non solum decem verba, seu præcepta Decalogi conficerentur, sed duodecim: vel certe, si quod nonnulli faciunt, duo postrema coniungantur, vnde decim.

108 Accedit quod iuxta communem Patrum sententiam, omnia præcepta decalogi sunt moralia & naturalia, solo illo excepto de sanctificando sabbato; cum tamen nunc ex opposita sententia etiam primum, magna saltem ex parte, ceremoniale esset.

Tertio idem probatur ex eo, quod vbiunque hoc præceptum traditur, semper adiungitur aliquid per modum quasi explanationis. ex quo cultus & adoratio imaginis instar Dei solum prohibita intelligatur, vt loc. cit. Exodi 20. *Non adorabis ea, neque*

109 *coles: Ego sum Dominus.* Et paulo post: *Non facies tibi Deos aureos & argenteos, &c.* Similiter Deuteronomij 4. v. 15. *Non vidistis aliquam similitudinem in die, quæ loquutus est vobis Dominus in Horeb, de medio ignis; ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel femina, &c. ne forte eleuatis oculis ad celum videas solem, & lunam, & omnia astra celi, & errore deceptus, adores ea, & colas, quæ creauit Dominus DEVS tuus, &c.* Deuter. 5. v. 8. *Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium &c.* Non adorabis ea, & non coles. Ego enim sum Dominus. Item Leuit. 26. v. 1. *Non facietis vobis idolum & sculptile, nec titulos erigatis, nec insigne lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis ea. Ego enim sum Dominus DEVS vester.* Denique Itæ 42. v. 8. *Ego Dominus; hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculpsitibus, &c.*

110 Ex quibus facile patet responsio ad obiectionem sectariorum, quam ex hoc præcepto veteris testamenti desumunt. Aut enim hoc præcepto absolute prohibitum non fuit, imagines colere, vt ex veriori sententia superius probauimus: aut certe hoc præceptum positium & ceremoniale fuit, ad ludæos solum, non ad Christianos pertinens, vt ex dictis liquet.

***

Tom. 111.

DVBIVM IV.

De ratione & modo adorationis rerum inanimatarum; speciatim quæ circa eam certa; quæ in controuersia sint; quæque votum in ea re consuetarum sit significatio.

6. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

111 **T**Ria sunt explicanda. 1. quæ in hac re sint certa. 2. quæ controuersia. 3. quæ ad terminorum explanationem pertinent. Quantû ad primum, circa modum colendi reliquias, imagines, aliasque res sacras inanimatas, certum, & apud omnes Catholicos indubitatum est primò imagines, aliasque res sacras, saltem eatenus recte coli, & adorari, quatenus coram illis, & per illas colitur & adoratur exemplar, indicio imaginis ad memoriam reuocatum, vt constat tum aliunde, tum ex Concilio Tridentino sess. 25. in proprio decreto.

Hic vero modus colendi imagines, & improprimus, & adeo exploratus est, vt eum nec auctores librorum Carolinorum, aut Synodi Parisiensis, alijque qui inter Iconomachorum græcorum errorem, & Nicænæ Synodi ac Catholicæ Ecclesiæ sententiam, mediam, atque hoc ipso auiam ingressi sunt viam; imo nec hodierni Lutherani vniuersim re ipsa negasse, aut negare videantur; quidquid sit interim de modo loquendi. Dicunt enim illi quidem, imagines habendas solum ad memoriam, non ad cultum & deuotionem; at non negant, sed potius hoc ipso tacite agnoscunt, coram illis, & per illas coli & adorari posse exemplar: qui est ipse modus quidam (improprius) colendi imagines representantes exemplar.

112 Secundo certum, & extra controuersiam est, imagines aliasque res inanimatas, quocunque tandem modo colantur, certe tamen propter se, vltimate, seu ob excellentiam suam propriam & absolutam, colendas aut venerandas neutiquam esse; sed vltimate ac principaliter solum propter prototypum, siue exemplar, eiusque excellentiam, tanquam ob rationem formalem obiecti; quandoquidem ipsa etiam imago formaliter spectata, & essentialem ordinem habet ad prototypum, & omnem suam excellentiam ab illo participatam habet.

Qua ratione etiam ab omnibus Catholicis imaginum cultus dicitur *respectus*, non absolutus: & consentiunt pariter omnes, quamcunque rem inanimatam, propter se & suam excellentiam, vltimate colere fas non esse, vt videre est apud Bellarminum, Suarez, Vasquez, & alios citandos.

113 Quare circumspecte intelligendus Azorius tom. 1. lib. 9. cap. 6. quæst. 5. vbi ita refert quorundam Catholicorum sententiam, quasi dixerint, posse etiam imagines coli & adorari *propter se*, quod qui-

Nna 2

dem

dem non nisi de immediata, secundaria, ac minus principali, adeoque inadæquata adorandi ratione intelligi potest: nisi forte Typographi incuria posita sit vocula *Propter se*, pro vocula *Per se*, idque non semel, sed iterato sapius errore, certe quidem eo modo loquentem Catholicum hæcenus neminem legi.

Dices, imago in se habet figuram & similitudinem alterius: ergo in se habet rationem, propter quam adoretur, adeoque propter se, post adorari. Respondeo, figuram præcisè, cum absolutum quiddam sit, proprie non esse rationem colendæ imaginis; relationem vero similitudinis ad ipsam exemplar, & quidem ab eodem expressæ, dici quidem potest minus principalis colendi ratio sed non principalis, & vltimata; cum hoc ipso, quod ea ratio solum respectiua est ad prototypum, simul prototypum tanquam principalem rationem colendi menti obijciat.

114 Tertio certum, imagines, aliaque res inanimas, nunquam ita coli seu adorari licite possent, ut cultus hic in ipsis penitus & vndeque sistat: quin potius fatentur omnes, imaginis cultum aliquo tandem modo referri & pertinere etiam ad exemplar; quod proinde aliqua ratione simul adoretur & colatur, non quidem semper tanquam obiectum Quod, directe, immediate, & formaliter intentum, sed saltem indirecte, mediate, & virtualiter, hoc ipso, quod exemplar est obiectum Quo, seu ratio formalis, propter quam colitur imago ut dictum.

Sicut enim cum seruus aut Legatus Regis, ob ipsam Regem, decenti honore colitur, ex consequenti & indirecte, seu virtualiter ac mediate etiam honoratur, Rex: ita cum imago non colatur, nisi propter exemplar, non solum tanquam ob finem remotum, sed etiam velut ob rationem formalem obiectiuam, necessario efficitur, ut ex consequenti, indirecte, virtualiter, ac mediate semper etiam simul colatur exemplar.

115 Quocirca etiam Iacob, qui Hebr. 11. vers. 21. *fastigium virgæ*, ipsius Ioseph adorasse dicitur, Genesis 47. vers. 31. adorasse dicitur *Dominum*. Nam ut Ribera ibidem ait; *adorauit Iacob sceptrum filij sui, honorans in eo regiam potestatem à Deo illi datam, magisque DEVM ipsum adorans, qui olim id per quietem reuelauerat Ioseph; & videns DEI promissa impleta, filiumque suum quem vnice amabat, prope ad regni fastigium eleuatum, qui & fauere fratribus posset, & corpus suum ad terram promissionis reducere, tantorum bonorum auctorem DEVM, plenus lætitiæ, adoratione illa filio exhibita reuerbatur, &c.*

Quod quidem pro innumeris Conciliorum & SS. Patrum locis explicandis, ac probe intelligendis diligenter annotandum est: ne dum identidem repetunt, in imaginibus exemplar coli, putemus imagines ipsas proprie aut per se coli non posse. Qua ratione, intelligitur etiam illud Basilij lib. de Spiritu sancto cap. 18. asserentis, *esse vnã glorificationem imaginis, & exemplaris; & quod indidit Iohannes Presbyter in VII. Synodo action. 4. non esse duas adorationes, sed vnã ipsius imaginis, & exemplaris, ut rursus dicitur dub. 7.*

116 Quod dictum etiam ex eo confirmatur, quod tam iuxta scripturam sacrã quam SS. Patrum phrasin, ipse etiam honor seu obsequium, quod Christi seruis defertur, Christo ipsi deferri dicitur Matthæi 25. v. 40. *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Et in VII. Synodo action. 4. in dialogo Leontij dicitur: *Honor, qui sanctis impenditur, in ipsum (DEVM) recurrit. Qui Martyrem colit, DEVM ipsum colit: qui Matrem ipsius adorat, ipsi honorem assignat: qui Apostolum honore prosequitur, ipsum, qui Apostolum misit, honorat.* Idem habent Basilij orat. in SS. quatuor Martyres, Hieronymus epist. 53. Ambrosius serm. 6. Damascenus lib. 4. de fide cap. 17. Germanus Patriarcha in epistola ad Ioannem, quæ recitatur in citata Synodo eadem actione.

Quare si ad hoc, ut honorari quispiam in altero dicatur, sufficit esse finem vltimum venerationis; quod plerumque fit in allatis exemplis, multo magis sufficit, esse totam quasi rationem ac fundamentum venerationis, ut est exemplar respectu adorationis imaginum: quod optime etiam notauit Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. section. 5. post medium, & agnoscit Vasquez lib. 2. de adorat. num. 284.

117 Quartum certum, & inter Catholicos indubitatum est, esse quasdam externas adorationis generatim sumptæ, seu potius cultus notas & actus, qui vtrumque tandem circa imagines & coram imaginibus exerceri videantur, ipsis tamen imaginibus simpliciter & absolute loquendo, non exhibeantur; quales sunt, sacrificium, oratio, laus exemplaris, ut ex communi docet Suarez citat. disp. 54. sub finem, & Vasquez lib. 2. disp. 9. cap. 4. num. 433.

Qui hac in re secuti sunt Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 4. vbi ait: *Multa de cultu diuino usurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis; siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen, ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi, si autem multum eis additur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit?*

Cuius rationem assignat Suarez loc. cit. quod eiusmodi actus præcisè respiciant personam intelligentem, vt talis est, abstrahendo ab his, quæ illi extrinsecus adiuncta sunt; quo fit ut per eos solum colantur ipsæ personæ, ad quas diriguntur, non autem imagines, & veltres, nec similia.

118 Addo, per eiusmodi notas directe significari eam animi submissionem vel existimationem, quæ cum imaginibus communicari nullo modo potest; cum animi submissio, per alias honoris notas formaliter & expresse significata sæpe tam exemplari, quam imaginibus suo modo communis esse possit, ut inferius magis declarabitur. Significant enim reliquæ adorationis notæ ex suo genere iuxta humanam institutionem, animi submissionem, sub generali quadam ratione, quibuslibet rebus aliquo modo excellentioribus communicabili; illa vero quæ diximus honoris symbola, sub speciali quadam ratione, quæ non nisi ad certas personas intelligentes apte referantur.

Atque

119 Atque hæc omnia, quæ inter Catholicos certa esse diximus, quasi totidem etiam verbis traduntur in Concilio Tridentino session. 25. decreto de cultu Sanctorum & imaginum. ubi dicitur: *Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum sanctorum, in templis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertendam.* (En primum certum:) *Non quod credatur inesse aliqua in ijs diuinitas, vel virtus, propter quam sint colenda:* (En secundum:) *vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda; velut olim fiebat à Genibus, quæ in idolis spem suam collocabant:* (Ecce quartum:) *sed quoniam honor qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa representant; ita ut per imagines quas osculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Christum adoremus, & sanctos, quorum illa similitudines gerunt, veneremur* (En tertium certum:) *Id quod Conciliorum, præsertim vero, II. Nicænæ Synodi decretis, contra imaginum oppugnatores est sancitum. Ita Concilium Triden-*

120 Cui non abs re erit subiungere integram collaudatam ab eo II. Nicænæ Synodi hæc de re definitionem, ex Anastasij versione, relata apud Baronium Anno 787. numero 40. *Hinc ita se habentibus, regia quasi euntes semita, sequentes diuinitus inspiratum S.S. Patrum nostrorum magisterium, & Catholica traditionem Ecclesiæ (nam Spiritus sancti hanc esse nouimus, qui nimirum in ipsa habetur) definimus in omni certitudine & diligentia, sicut figuram prætiosam & viuificam Crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas, tam de coloribus, & taxellis, quam ex alia materia, congruenter in sanctis Dei Ecclesijs, & sacris vasis, ac vestibus, & in parietibus, ac in tabulis, domibus, & vijs, tam videlicet, imaginem Domini Dei & saluatoris nostri IESU Christi, quam intemerata Domine nostre, sanctæ Dei Genitricis eius, honorabiliumque Angelorum, & omnium Sanctorum simul & aliorum virorum: Quanto enim frequentius per imaginalem formationem videntur, tanto qui has contemplantur, alacrius eriguntur ad primitiuorum (seu prototyporum) earum memoriam & desiderium; & ad osculum, & ad honorariam his (imaginibus) adorationem tribuendam; non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæque solum diuinam naturam decet impertendam. Ita & istis, sicuti figura viuifica Crucis, & sanctis Euangelij, & reliquis sacris monumentis, incensorum & luminum oblatio, ad harum honorem efficiendum exhibetur; quemadmodum & antiquis pie consuetudinis erat. Imaginis enim honor ad primitiuum transit, & qui adorat imaginem, adorat in ea depicti subsistentiam seu personam. Ita Concilium Nicænæ II.*

121 Hæc vero cum certa sint, ut ad secundum huius dubitationis quæsitum veniamus, circa modum colendi imagines, & reliquias Sanctorum, aliasque res sacras inanimatas, quatuor alia controuersa sunt, inter Scholasticos, nec paruis difficultatibus implicata. Prima difficultas & controuersa est, an eiusmodi res possint villo modo vere ac proprie coli siue adorari; an vero tantum abusive & improprie sint colenda. Secunda difficultas, quæ re ipsa cum priori coincidit, nec ab ea nisi nomine differt,

ut videbimus, est, an villo modo etiam in se, tanquam verum & proprie dictum obiectum quod, terminet actum adorationis, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione internæ submissio- nis & affectus, sine quo nulla vera adoratio subsistit.

Tertia; an simul cum prototypo & quidem eadem adoratione, qua prototypum coli & adorari possint. Quarta; utrum secundum se & per se etiam coli & adorari possint, non adorato directe exemplari; & quo cultu.

122 Sunt enim de singulis variæ Doctorum sententiæ. Quidam enim absolute docent, imagines improprie tantum, & per accidens, non autem vere ac proprie coli posse; quod tamen alij non satis tutum existimant. Alij fatentur quidem, proprie coli; sed ita, ut ad illas solum pertineant externa signa honoris, non autem internus affectus honoris seu submissio- nis, quod alijs itidem non sine ratione improbat. Rursum plerique veteres Scholastici docent, imagines simul & eodem cultu cum prototypo venerandas; quod alij negant. Denique complures asserunt, imagines per se coli non posse, sed solum cum prototypo: alij vtrouis modo recte coli asserunt, ut inferius sigillatim declarabitur.

123 Jam vero, quod ad tertium huius dubitationis, quæsitum attinet; vt in vniuersa hac disceptatione, vera sententia deinceps explicanda melius intelligatur, notandum est, & continuo quasi præ oculis habendum, ex Suario 3. part. tom. 1. disputat. 54. sect. 5. & fere etiam Vasquez lib. 2. de adorat. disputat. 8. cap. 14. numero 385. imaginem lacram tribus modis considerari posse: primo materialiter & physice, vt res quædam est naturalis, seu artificialis huius materiæ, figuræ, &c. abstracto à representatione, alijsque reatiuis & moralibus perfectionibus, quas habet, seu in quantum imago, seu in quantum res sacra.

Secundo considerari potest, prout signum est rei sacræ siue ipsius exemplaris, eidemque exemplari reatiue oppositum, scilicet non solum constans tali materia vel figura, sed etiam habens insuper relationem representationis. Qua ratione etiam consideratur imago vt imago, etsi non vt actu exercens munus imaginis, prout Caietanus inferius loquitur, estque in numero rerum sacrarum, quæ solum denominatione & reatiue tales dicuntur, vt patet ex VII. Synodo articulo 7. in definitione fidei, & ex epistola Adriani de imag. quæ extat inter epistolas Pontificum.

124 Tertio considerari potest imago vt imago in actu exercito, seu vt Caietanus 3. part. quæst. 25. art. 3. 4. & 5. loquitur, vt actu exercet munus imaginis, non tantum actualiter quocumque modo representando prototypum, sed etiam prout in se quasi secundum representationem viuam continet exemplar, eoque velut animata est. Quæ consideratio à priori differt; quia hic directe sola consideratur imago, tamen oblique simul significetur prototypum, tanquam alter terminus correlatiuus: hic directe consideratur tam imago, quam prototypum, per modum vnius æquati obiecti; quod dicere possumus, imaginem prototypo animatam, seu prototy-

pum imagine vestitum, non realiter, nec per errorem seu falsitatem ullam concipientis, quia non iudicat, aut imaginem, aut in imagine vere esse Christum, sed per simplicem apprehensionem, ac viam representationem exemplaris in imagine, ac si adesset; quo modo filij in imagine suos concipiunt parentes &c. Quæ diuersæ considerationes etiam ad res alias inanimatas seruata proportione, accommodari non difficulter possunt.

Omitto quartam considerationem imaginis, qua imago nonnunquam materialiter quidem, & veluti res quædam, sed secundum quoddam esse morale, non materiale, vel artificiale spectari potest; nempe prout vel sacra quædam reliquia est, Sancti alicuius contactu sanctificata; qualis est imago Veronicæ, Imago B. Virginis à S. Luca depicta, &c. vel vt est peculiari quadam prece Ecclesiæ benedicta: quales quidem imagines rursus peculiari quadam ratione, in rerum sacramentorum numero computantur.

125 Sed hanc imaginis considerationem hoc loco prætermitto, vt dixi; tum quia non est communis omni imagini sacræ, sed aliquarum dumtaxat propria; tum quia ratio hæc imagini communis est cum alijs rebus sacris, de quibus proprie iam non loquimur.

Nec obstat, quod Sanctus Thomas cit. 3. part. quæst. 25. art. 3. alijque Doctores communiter, duplicem tantum considerationem imaginis referunt, nempe vt res est, & vt est imago, nempe munus imaginis actu exercens; quia vt recte notauit Suarez loc. cit. isti tertiam considerationem imaginis secundo loco numeratam, ideo prætermiserunt, tum quod ea communis aliquo modo esset rebus sacris, quæ itidem vim quandam habent representandi principalem terminum, ad quem referuntur; tum quia explicari propria & difficiliore adoratione imaginis cum exemplari, alia implicite quadammodo exposita censeripotera.

126 Notandum secundo, iuxta variam hanc imaginis considerationem, quatuor modos distingui posse, quibus siue de facto, siue de iure imagines colantur. Primus, vt imago non solum colatur in se, secundum se, siue per se, sed etiam *propter se*; ita vt ipsa secundum se sit totum & adæquatum adorationis obiectum, non solum Quod, sed etiam Quo; seu quod idem est, vt non solum sit illud quod proprie per se & directe colitur, sed etiam aliqua intrinseca eius excellentia, seu respectiua, seu absoluta, sit tota ratio colendi imaginem, tanquam vltimum terminum, & obiectum cultus, in quo penitus & omni modo sistatur. Et hic cultus imaginis fere respondet imagini secundum primam considerationem; sed quem iam superius, in primo certo, tanquam illicitum & superstitiosum exclusimus.

127 Secundus priori directe oppositus est ille, quo ita imago colitur, vt nullo modo sit illud, quod proprie & in se colitur, sed tantum sit occasio, seu memoratiuum signum, quo mediante exemplar in memoriam reuocatum colitur, esto coram imagine: quod genus cultus in primis significatur per illa verba: *Per imaginem, seu coram ima-*

gine colere prototypum, Vbi etiam consideratur imago, iuxta secundam considerationem superius explicatam; cuius tamen alius vsus esse potest, vt dicitur.

Tertius, vt dirigatur cultus siue adoratio, tam ad exemplar, representatum, quam ad imaginem, in qua representatur, ex vitroque per viam apprehensionem intellectus, conficiendo vnum obiectum adæquatum, ad quod proprie terminetur cultus, quodque sit adæquata materia, circa quam versetur adoratio ex mente ac intentione adorantis. Quo modo alias in cultu ciuili, petrona quæpiam excellens solet esse tota materia cultus, non solum vt constat anima, sed etiam corpore; etsi non æque principaliter eiusmodi cultus ad partem vtramque, hominis terminetur. Atque hic cultus respondet tertie considerationi imaginis.

128 Quartus, vt adoratio dirigatur ad solam imaginem (iuxta secundam eius considerationem) tanquam ad materiam seu rem directe adoratam; ad exemplar verò solum vt ad rationem adorandi; esto hoc ipso indirecte & quasi virtualiter simul etiam exemplar adorari intelligatur, vt superius dictum, in tertio certo. Quo quidem casu etiam imago non quidem propter se, sed in se tamen, & per se colitur & adoratur: sicut etiam proximus vere etiam in se per charitatem diligitur, etsi non nisi propter Deum.

129 Et ad hos ipsos etiam diuersos modos colendi imagines, relatos itidem à Suarez cit. disp. 54. sect. 4. reuocantur illi ipsi modi diuersi colendi rem aliquam, quos ex alijs auctoribus, præcipue vero ex Gabriele, in 3. distinct. 9. quæst. 1. refert Bellarminus lib. 2. de Sanctis, seu de Ecclesia triumphante cap. 21. vbi triplicem modum colendi distinguit. Id enim quod honoratur primo honorari posse per se, vel per accidens: secundo *propter se*, vel *propter aliud*: tertio *proprie*, vel *improprie*. Quos loquendi modos ad modos diuersos colendi imagines superius explicatos accommodando, iuxta mentem, & declarationem Bellarmini, & communem Doctorum, dicendum est, primo modo colendi imagines, superius relato, sed illicito, imagines coli non tantum proprie & per se, sed etiam propter se; secundo modo non nisi improprie, tertio, proprie quidem, sed per accidens: quarto, non solum proprie, sed etiam per se.

130 Et licet alioqui Bellarmini explicatio, quam superius dictis loquendi modis adhibet, per se satis apta, & plana videatur, quin & communiter apud alios Theologos recepta; video tamen eos non hoc sensu ab omnibus vsurpari. Nam Bellarminus per *accidens* adorari intelligit omne illud, quod cum nec sit suppositum, nec ratio adorandi, coniunctum tamen est supposito, quod per se adoratur. Cum qua acceptione conuenit etiam illa, qua per accidens adorari intelligitur, quod non ratione sui, sed ratione alterius adoratur; licet interim animus ac mens adorantis verè in illam etiam rem, quæ adorari per accidens dicitur, terminetur.

Sicut etiam apud Philosophos, per *accidens* moueri dicuntur, quæ concomitanter, vel tanquam partes, vel tanquam accidentia mouentur;

licet.

licet in se vere afficiantur motu, vt recte ad hoc institutum notauit Suarez loc. cit. sect. 3. & 4. in hunc sensum explicans Maiorem, & Capreolum, assentes, imagines solum coli per accidens, vt inferius dicitur.

Alij vero, in quibus Vasquez libro 2. de adorat. disputat. 8. cap. 8. 9. & 12. per accidens adorari intelligunt, ad quod opus quidem externum adorationis, cum simplici affectu, sed animus tamen adorantis, ac interna submissio nequaquam refertur.

Eodem modo ambigua est vox adorari secundum se, saepe enim usurpatur pro eo, quod est adorari in se, adeoque vere, saltem vt obiectum materiale, seu vt partem materialis obiecti, terminare actum adorationis: prout saepe etiam loquitur Suarez loc. citat. At vero Caietanus 3. part. quaestione 25. articulo 3. & Gregorius de Valentia hic disput. 6. quaestione 11. punct. 6. usurpant pro eo, quod est, propter se, vel sine habitudine ad aliud adorari. Eodem modo particulam per se Palacius in 3. dist. 9. disput. 1. & particulam in se Tartaretus in 3. dist. 9. epilog. de adorat. confundunt, cum particula secundum se: quas etiam ipse Sanctus Thomas, non satis accurate distinguit, vt videbimus.

Quare in his omnibus, ad vitandam aequiuocationem, diligenter distinguenda sunt vocabula; neque tam de vocibus, quam de re, ipsa disceptandum, saluo tamen semper sano loquendi modo.

Quibus ita constitutis ac velut pro terminorum explicatione suppositis, singulae illae difficultates circa modum colendi imagines, aliaque res sacras inanimatas, singillatim deinceps explicandae sunt.

D V B I V M V.

An imagines sacrae proprie vllō modo adorandae siue colendae sint; itemque an ipsa etiam in se tanquam obiectum Quod terminent actum adorationis seu cultus, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione interna submissiois.

S. Thomas 2. 2. quaest. 84. art. 1. & 3. part. 1. q. 2. 3. 4. & 6.

PRIMA igitur difficultas & controuersia est, ex his, quas dubio praecedenti proposuimus, an imagines vllō modo etiam proprie adorandae siue colendae sint; seu quod tantundem est, an imagines proprie dicantur coli & adorari, an vero improprie tantum & abusiue. Nec vis ponitur in vocabulo adorationis de quo dub. 3. sed quaestio generatim est, an proprie colantur.

Neque verò defuit ex Catholicis, qui aperte asserunt, imagines improprie tantum, & per acci-

dens, non autem vere ac proprie coli posse. Ita Durandus in 3. distinct. 9. quaestione 2. num. 9. & 11. qui cum nullum alium imaginis cultum agnoscat, quam quo simul ipsa cum prototypo colatur, ait: *Proprie loquendo, nunquam reuerentia exemplaris vel signati debetur signo vel imagini: sed quia loquendum est, inquit, vt plures, ideo commune dictum sic exponendum est, quod protanto dicitur imago subtractione imaginis adorari eadem adoratione cum re, cuius est imago, quia ad praesentiam imaginis seu signi, fit rememoratio rei quam rememoratum adoramus.* Et ibidem num. 8. & 14. generatim docet, rem inanimatam, quae non est subiectum susceptuum sanctitatis, non posse esse secundum se terminum adorationis.

Eodem modo loquuntur Holkot in lib. Sap. lect. 157. & Picus Mirandulanus in Apolog. quaestione 3. Item Viguerius Instit. Theol. cap. 5. §. 5. v. 12. ait; *proprie loquendo non est adorationem imaginis, sed rei representatae coram imagine &c.* Et sic clare, inquit, loquendo, est adoratio Christi, coram imagine Crucifixi, quae ad memoriam reuocat &c. Qui idem docent etiam de sacris reliquijs.

Fauet etiam in modo loquendi Caietanus 3. part. quaestione 25. art. 3. 4. & 5. vbi docet, imaginem esse tantum conditionem adorandi exemplar; & honorem non exhiberi conditioni adoratae rei, sed rationi adorandi, quae est exemplar.

Fauent etiam Petrus Cluniacensis episc. 2. contra Petrobrvianos cap. de venerat. crucis sub finem. & Ionas Aurelianensis lib. de cultu imag. à principio, & Castro V. adoratio, & Didacus de Tarpia 3. part. quaestione 25. art. 3. & seq. Citari etiam solent Alensis & Henricus; sed quos in benigniorem sensum interpretari conatur Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 3.

Sicut nec huc pertinent illi, qui adorationem imaginum comparatam cum adoratione prototypi, quo cum simul colantur, vocant analogicam, in quibus sunt Gabriel in canonem lect. 49. & in 3. distinct. 9. quaestione 1. artic. 2. & Corduba lib. 1. quaestione 5. dub. 4. quia non omne quod analogice tale est, hoc ipso solum improprietate est, vt constat de accidente, quod analogice quidem, sed proprie ens est.

Ceterum sine dubitatione simpliciter & absolute fatendum est, imagines, & reliquias Sanctorum, aliaque res sacras, non solum abusiue & improprie, sed etiam vere & proprie, licet respectiue colendas & adorandas esse. Ita ex mente omnium quasi veterum Theologorum, contra citatos, adeo constanter & firmiter tradunt recentiores, vt oppositam Durandi sententiam etiam graui censura notent. Bartholomaeus quidem Medina 3. part. quaestione 25. art. 3. ait, *periculosam esse ac temerariam, & haeresin sapere; additque, Victoriam docuisse, illam esse haereticam.*

Catharinus opusc. de cultu imag. ait, hunc modum loquendi parum differt ab eo, qui omnem adorationis terminum ab imaginibus auferat. Gregorius de Valentia loco citato dicit, istos minus circumspecte loquutos. Suarez citat. sect. 5. sub finem ait, *falsissimum, & à sensu Conciliorum & Sanctorum alienum esse, dicere, imaginem nunquam vere adorari, aut non magis adorabilem esse,*

quam sit terra, cuius osculo Deus adoretur. Imo etiam Dionysius Carthusianus in 3. dist. 9 postquam Durandi sententiam verbatim retulisset, ait, eam *videri doctrinam rituique Ecclesie aliquantulum derogare.* Et Ferrariensis 3. cont. Gent. cap. 20. vocat eam a *Catholica fide alienam.*

Aliter Valquez lib. 2. de adorat. num. 390 ubi cum Durandi sententiam recitasset, subiungit: *Quem loquendi modum aliqui magis seuerè censent & notant, quam par esset. Nec enim de hac re quidquam in fide definitum video: imò septima synodus non multum curat, quomodo imaginum adoratio appelletur.*

135 Sed probatur communis, & vera doctrina, primo quidem ex Concilijs & Patribus, idque varijs modis. Primo cum simpliciter absolute docent, asserunt, ac etiam sub anathemate definiunt, imagines colendas & venerandas esse, vt patet ex Concilio Tridentino cit. sess. 25. & Concilio Nicæno II. act. 7. & ex omnibus testimonijs, quæ ibidem pro hac re adducuntur; anathemate simul denunciatio ijs, qui negant imagines esse venerandas. Mirum autem esset, quod nec ipsi Patres quandoque dixerunt, imagines non esse colendas, nec alios ita loquentes ferendos putarunt, si non nisi improprie & abusive colendæ dicuntur; quandoquidem alias quod non nisi improprie tale est, recte ac simpliciter negari solet tale esse.

136 Secundo id apertius indicant SS. Patres, cum non tantum simpliciter imagines adorari dicunt, sed simul etiam eiusmodi emphaticis & energeticis particulis additis vtuntur, quæ non nisi veram ac propriam adorationem denotent. Qualia sunt hæc in cit. Concilio Nicæno prolata & probata. Act. 1. Basiliius in sua confess. ait: *Honorifice veneror venerandas imagines, suscipio, & amplector.* Act. 2. Adrianus in epist. *Ex animi desiderio eas veneramur.* Ibidem Tharastius: *Has desiderio nostro adoramus, vt in nomine Christi, Deiparæ, & Sanctorum factas.* Et infra Euthymius Episcopus Sardenfium: *Venerandas imagines ex toto corde, cum debito honore, & saluatoria adoratione suscipio.* Et Elias Episcopus Cretæ: *perfecte eas adorans, &c.* Item ex Gennadio vt habetur tom. 3. Augustini lib. 1. de Ecclesiast. dogmat. cap. 73. recipitur illa sententia: *Sanctorum corpora, & præcipue Beatorum Martyrum reliquias, ac si Christi membra, sincerissime honoranda.* Et act. 7. in epistola Synodali, dum explicatur, quid sit *προσκύνησις* siue adoratio imaginibus debita, dicitur, præpositionem *πρός* Ad, intentionem significare desiderij.

137 Tertio id ipsum docent Sancti, dum asserunt, eo modo coli prototypa in imaginibus, quo Deus colitur in sanctis, vt retulimus dub. 4. n. 16. In his autem ita colitur Deus, vt nihilominus ipsi etiam sancti proprie colantur, vt omnes Catholici fatentur.

Quarto in eadem Synodo VII. sæpe dicitur imagines, etiam Christi, adorari quidem, sed non perfecta latria, sed potius diuersa adoratione: atqui si adorare imaginem Christi, non est aliud, quam coram ea adorari Christum, certe latria adorari diceretur.

Quinto, quia in eadem Synodo act. 3. non solum dicitur, adorari exemplar in imagine, sed etiam adorari imago propter exemplar; quæ loquutio

propriam imaginis potius, quam exemplaris adorationem denotat.

138 Sexto in eadem Synodo act. 6. ab Epiphano dantur illi, qui imaginum vsus ad memoriam solum restringunt, his verbis: *Qui vero dicunt, sufficere vsus imaginum ad memoriam solum, non vero ad saluationem (seu venerationem) eas habendas; illud quidem recipientes, hoc vero recusantes, semprobi quidam tenentur, & falsoueri vt ita dicam, deprehenduntur; altera quidem parte veritatem confitentis, ex altera vero peruerse agentes.* In quo errore fuerunt etiam illi, qui libros Carolinos composuerunt, vt dub. 3. dicimus. Atqui iuxta eam sententiam, quam retulimus, imagines re ipsa solum ad memoriam vlturpantur; non autem ad venerationem, saltem proprie loquendo; etsi coram illis & per illas colantur prototypa: quod non obstat; quia nec prædicti Iconomachi repugnasse videntur, quominus in presentia imaginum possent adorari exemplaria, vt recte notauit Suarez loc. cit. & tacite agnoscit Valquez lib. 2. disp. 8. cap. 7. n. 316. cum etiam hodie apud Lutheranos in quibusdam locis, ad hunc vsum Christi crucifixi imagines prostare videantur.

139 Secundo probatur eadem doctrina ratione. Nam primo; quod coram imagine honoratur prototypum, per id reuera non honoratur imago sed solum prototypum: ergo si non aliter imago honoratur, rectissime negari potest honorari; quod tamen nemo Catholicus dixerit.

Deinde si imago improprie tantum honoratur, proprie autem loquendo non honoratur, sequitur melius, & magis proprie loquutus fuisse, ac etiam minus loqui Iconomachos, seu veteres, seu recentiores, negantes imagines colendas esse, quam Concilia & Patres, dicentes, esse colendas: sed consequens est absurdissimum. Maior est evidens; Minor probatur, si enim melius ac magis proprie loquuti fuissent, immerito fuissent damnati: quia nemo damnandus est propterea, quod dimissa impropria locutione, sermonis proprietatem retinet: at illi merito damnantur ab omnibus Catholicis. Ergo &c.

Nec est vllum argumentum alicuius momenti pro contraria sententia, vt magis patebit ex sequentibus. Et fortasse, inquit Bellarminus lib. 2. de cultu imag. cap. 21. auctores oppositæ opinionis; hoc solum dicere voluerunt, nimirum honorem proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi improprie, de honore autem inferiore nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus. Ita Bellarminus. Sed cuius interpretatio benignior videtur, quam verior, vt tum ex adductis verbis authorum liquet, tum mox ex difficultate sequenti patebit.

140 Secunda igitur difficultas & controuersia est, an imagines, aliæque res sacræ vilo modo etiam in se, tanquam verum & proprie dictum obiectum Quod, aut sanè eius quædam pars materialis, terminent actum adorationis seu cultus, non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione internæ submissionis & affectus, sine quo nulla vera adoratio subsistit.

Et vero præter auctores iam antea citatos & refutatos difficultate præcedente, sunt insuper etiam alij, qui etsi aperte doceant, imagines vere & pro-

prie colendas, aut certe id non negent, ita tamen suam sententiam declarant, ut non nisi verbo tenus à reiecta superius sententia discrepare videantur. Docent enim, non aliter, nec alia ratione coluntur imagines, nisi quia illis, seu coram illis, & circa illas, exhibentur externa signa honoris, ut genuflexio, deosculatio, inclinatio, vel apertio capitis &c. cum tamen interim internus affectus honoris seu submissionis nullo modo dirigatur ad imaginem, sed solum ad prototypum.

Ita docet Didacus siue Iacobus Payua Andradius lib. 9. orthodox. explicat. ubi ait: *Quamquam si corporis motus, externamque venerationem spectes, imago ipsa colatur; animus certe, qui pietatis religionisque sedes est, nihil minus quam lignum, colores, atq. imaginem intuetur; sed totus in re, quam imago refert, positus est.* Idem significat Castro V. adoratio, cum ait: *Deniq. adoratio ipsa est coram Cruce fit, mens tamen nostra ad id solum fertur, quod crux ipsa representat, Dei scilicet Filium, olim in cruce pendentem.* Fauet etiam quoad imagines Palacius 3. sent. dist. 9. disp. 1. in fine.

Idem expresse docet Vasquez lib. 2. de adorat. disp. 8. cap. 8. 9. 12. ubi maiorem honorem imaginibus non concedit, quam per accidens, & in signo externo, deriuato ab affectu seruitutis, siue submissionis circa exemplar; ita ut honor ille, quo imago ipsa colitur non sit nisi signum externum honoris, cum simplici affectu illud exhibendi. Quod etiam repetit eadem disp. cap. 13. ubi Payuæ sententiam refert & approbat. Idem docet cap. 15. licet ibidem simul defendere conetur, imagines nihilominus vere & proprie, non analogice dici venerandas & adorandas.

Vnde etiam eam sententiam, quæ solum improprie imagines adorari asserit, non vult in re falsam videri: imo suam sententiam cum illa re ipsa eandem facit lib. 2. disp. 6. cap. 1. num. 66. *Quod autem Durandus, inquit, Picus Mirandulanus, & Holkot, asseruerant, osculum, inclinationem corporis, & alia signa esse proprie adorationem, cultum, & reuerentiam exemplaris; ipsius autem imaginis, non nisi improprie, & latiore significatione, in modo loquendi solum, non re ipsa alyis Catholicis aduersantur.* Et disp. 8. cap. 3. num. 273. addit, eosdem, *quamuis in modo loquendi variant, & se putent ceteris scholasticis aduersari, ab hac tamen sententia (quam ipse sequitur) re ipsa non differre.*

Eandem sententiam sequitur Lessius lib. 2. de Relig. cap. 3. num. 19. ubi ait: *Imagines Christi, & alie res inanimatae, non sunt capaces honoris formalis; sicut nec contumelia, aut iniuria; cum non possint hæc apprehendere; nec sint capaces ullius excellentiæ supernaturalis rationalem. Itaque solum possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris, qui ut ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solum materialis actus honoris: est autem formaliter honor, ut terminatur ad exemplar.*

Eidem sententiæ fauent Turrianus lib. 1. pro Canonibus Apostolorum cap. 25. & ex veteribus Scholasticis nonnulli apud Suarez 3. part. tom. 1. disp. 54. sect. 4.

Sed & Valentia hic q. 11. punct. 6. & Azor tom. 1. lib. 9. cap. 6. q. 5. ambigue loquuntur: qui tamen si recte expendantur, plus non volunt, quam ima-

gines non propter se (ita usurpare videtur Valentia particulam *secundum se*) nec sine relatione ad aliud coli, neque in ipsis imaginibus vltimate fitti.

Nihilominus pro certo habendum est, non tantum externa signa honoris, cum simplici affectu ea exhibendi, sed etiam ipsum internum affectum reuerentiæ, & cultus, seu adorationis, ad imagines & reliquias Sanctorum vere & proprie deriuari, siue tanquam ad materiale obiectum totale, siue ut ad partem materialis obiecti, de quo iam nihil definimus. Ita speciatim docent Bartholomæus Medina 3. part. q. 25. a. 4. Catharinus tract. de imag. Albertus Pius lib. 8. cont. Erasmmum, Sanderus lib. 2. de imag. cap. vlt. Bellarminus lib. 2. cap. 2. Suarez tom. 1. 3. part. disp. 54. sect. 5. & 3. tom. disp. 8. sect. 8. & quoad reliquias expresse Gregorius de Valentia loc. cit. & multi tam veteres, quam recentiores dub. vlt. citandi.

Idem plane ex antiquis Scholasticis sentit S. Thomas, & apertius tradiderunt Capreolus, & Ferrarientis inferius citandi, item Maior 3. dist. 9. q. 1. Gabriel ibidem, & super canonem lect. 49. & Paludanus in 3. dist. 9. q. 1. ubi ait, imaginem *verè adorari, licet solum propter exemplar.* Et infra, *absurdum esse dicit principium, nihil irrationale esse adorandum in se: quia licet non propter se, tamen in se adorari potest & debet.* Vbi cum imagines adorari sentiat, absque eo quod formaliter & directe adoretur exemplar, necessario sentit, etiam internum affectum reuerentiæ & honoris ad imaginem referri.

Neque vero hæc doctrina minus certa videtur, quam præcedens, de propria imaginum veneratione, ut etiam censuit Suarez loc. cit. cum opposita sententia, à priori, quam refutauimus, in re non differat, ut eius auctores fatentur, sed solum in modo loquendi, qui re eadem supposita, non est melior, sed potius deterior, magisque improprius, vt bene etiam dixit Suarez loc. cit.

Vnde probatur nostra sententia primò omnibus testimonijs Conciliorum & Patrum, pro resolutione præcedentis controuersiæ allatis, è quibus maxime notanda verba Synodi VII. afferentis, *imagines ex affectu, ex animi desiderio, ex toto corde, cum debito honore, perfecte adorandas &c.* Secundo probatur eadem doctrina sequentibus rationibus. Prima ratio est. Vt aliquis actus humanus verè & proprie denominet rem aliquam per modum obiecti, necesse est, ut intima essentia actus, nullo essentiali excluso, multo minus eo, quod in ipso præcipuum, & velut anima totius actus est, feratur in eiusmodi rem, tanquam in obiectum seu materiam suam: atqui secundum sententiam, quam refellimus, actus adorationis seu cultus, secundum ea, quæ sunt de eius intrinseca ratione, imò secundum id, quod in ipso præcipuum est, non fertur in imagines, aut res alias inanimatas: Ergo iuxta eandem sententiam, actus adorationis non vere & proprie denominat imagines; quod tamen ipsi pernegant. Maior patet inductione: & ratio est. Quia denominari obiectum aliquod ab actu, supponit actum circa ipsum versari: atqui non potest circa ipsum versari, si ipse actus secundum suam essentiam ad illud non terminetur.

Minor probatur. Quia de essentia adorationis

& ho-

& honoris, est, ipse affectus internus seu intentio honoris, vt docent omnes, & agnoscit Vasquez lib. 1. disp. 1. cap. 4. & lib. 3. disp. 1. cap. 6. num. 43. vbi ait: *Adoratio duobus constat, & affectu seruitutis (siue submissionis) erga rem excellentem, cui notam submissionis deferre desideramus, & ipsa nota exteriori.* Idem confirmat lib. 2. disp. 8. cap. 8. & cap. 12. num. 361. vbi ait: *Actum adorationis in ratione cultus, honoris, & adorationis duobus consistit, unum est nota exterior submissionis, vt genuflexio &c. alterum, submissionis affectus, quo quis ex apprehensione excellentie & dignitatis, alicui vt excellenti notam illam vult exhibere, sine quo nota exterior non esset adoratio & cultus, cum ea fieri posset animo quoque iocis, aut irrisioms.*

Vnde etiam Leontius dialog. 5. contra Iudæos relato & probato in Synodo VII act. 4. & à Damasceno orat. 3. de imag. ait: *Ergo vt saepe dixi, in omni saluatione & adoratione intentio ipsa requiritur.* Quo spectat etiam illud Aristotelis, honorem esse in honorante; nimirum ratione internæ submissionis & affectus, sine quo nullus est honor.

145 Secunda ratio. Aut opposita sententia intelligit, eatenus solum proprie coli imagines, quatenus re ipsa per externam actionem (accedente simul consensu voluntatis) coram imagine, vel circa imaginem, externa honoris signa exercentur, v. g. apertio capitis, genuflexio, osculum &c. aut præterea requirit, vt ex peculiari quodam affectu voluntatis ad imaginem referantur, quasi videlicet eius etiam causa, adeoque in eius honorem & quasi commodum facta. Si secundum, habemus intentum; quia is ipse est internus quidam affectus reuerentiæ & honoris.

Si primum dicunt, vt sane videntur dicere, tum sequi videntur hæc absurda. I. Imagines non magis proprie coli, quam colitur terra, cui in honore Dei osculum infigitur; quod videtur contra communem sensum fidelium.

II. Non magis coli imaginem ratione representationis, adeoque vt formaliter imago, quam ipsam eius materiam: &c. quod est contra Concilium Nicænum act. 4. vbi Leontius: *Imaginem, inquit, Christi adorans, non lignorum aut colorum materiam adorabat, sed inanimatum characterem Christi.*

146 III. Non minus dici posse imagini sacrificari, aut eam inuocari, quam externis gestibus corporis adorari; cum vtraque honoris signa æqualiter coram imagine, seu circa imaginem exercentur: id quod tamen est contra Concilium Tridentinum relatum dub. 4. num. 119.

IV. Sequitur, eum non errare, qui cum aliquin admittat, coram imaginibus, & circa imagines, ex simplici affectu & proposito voluntatis, posse externa honoris signa exerceri, asserat tamen, imaginem esse tantum conditionem, qua mediantem exemplar colatur; siquidem re ipsa opposita sententia plus honoris imaginibus non tribuit; nec verò vllum proprium imaginis cultum tueri potest: id vero à Caietano, & à Tapia, alijsque nonnullis superius assertum merito reprehendit Vasquez lib. 2. disp. 8. cap. 7. num. 316. & 318. quia, inquit, *incederemus in sententiam Iconomachorum, qui ad solam recordationem exemplarium imagines retinebant.*

147 V. Tandem sequi videtur, Iconomachos illos

saltem re ipsa non errasse, qui ad memoriam imagines retinendas esse docuerunt, negantes earum adorationem: quia nec isti negasse inueniuntur, posse coram imaginibus, aut circa imagines exerceri externa signa honoris, ex affectu erga prototypa, vt recte notauit Suarez cit. disput. 54. sect. 4. & tacite agnoscit Vasquez loc. cit. & patet etiam ex quorundam Lutheranorum nostri temporis more, qui crucifixi imaginem in medio templi expositam retinent, nec vitæ auersa ab ea facie precationem instituant. Consequens autem illud planè est absurdum, vt constat ex verbis septimæ Synodi act. 6. superius difficult. 1. relatis.

148 Tertia ratio sumitur ex duobus exemplis, quibus auctores quoque contrariæ sententiæ adorationem imaginum recte explicari docent. Primum desumitur à virtute iustitiæ, quod pariter referunt Suarez loc. cit. sect. 5. sub finem & Vasquez lib. 2. num. 329. Sicut enim religio versatur circa alterum, nempe ratione prædictum; ita etiam iustitiæ. Et tamen hoc non obstante, potest aliquando iustitiæ actus seu affectus internus immediate versari etiam circa rem expertem rationis, puta equum, quem, seruus, siue conductor ex iustitia bene tractare debet; etsi in hoc obiecto affectus iustitiæ vltimate non conquiescat: Ergo etiam adorationis actus, non solum ratione signi externi, sed etiam ratione affectus interni submissionis, poterit versari non solum circa ipsum principale obiectum intelligens, quod est prototypum, sed etiam circa imaginem, etsi vltimate in hoc non sistendo.

149 Dices: hunc ipsum tamen affectum erga equum, prout formaliter erga equum est, non esse affectum iustitiæ; quia vt sic non est ad alterum: Ergo pariter etiam affectus erga imaginem, qua talis, non erit affectus venerationis siue adorationis. Respondeo, vtrumque; tam antecedens, quam consequens, verum esse reduplicatiue, non specificatiue loquendo; hoc est, ille affectus erga equum non habet quidem rationem iustitiæ, ex eo præcisè, quod ad equum dirigitur; sed reuera etiam qui ad equum dirigitur, est verus affectus iustitiæ, non erga equum præcisè, tanquam erga vltimum terminum, sed erga dominum. Ita etiam affectus submissionis seu venerationis erga imaginem, non habet quidem rationem actus religionis, seu dulciæ præcisè ex eo, quod circa imaginem versatur; sed tamen is ipse, etiam reuera versatur circa imaginem, in ordine tamen ad exemplar, siue propter exemplar, à quo vltimate rationem virtutis religionis, siue dulciæ participat.

150 Alterum exemplum petitur à charitate, quatenus circa Deum, & hominem versatur; quod verbis ipsius Vasquez referam, qui hoc ipso exemplo vitur, etsi id aliter applicet lib. 3. disp. 1. c. 6. n. 37. *Si proximus, inquit, sit solum materia diligendi Deum, quia bonum quod in ipse est, aut ei desideramus, non concupiscimus, quatenus bonum illius est, & ex complacentia ipsius, sed quatenus Dei bonum quodammodo in eo apprehenditur, & ex complacentia ipsius Dei; optime adoratio imaginum cum dilectione proximi hoc modo confertur. Sicut enim idem actus amoris est, qui terminatur ad proximum, & ad Deum; (quamquam circa proximum tanquam circa materiam versatur, Deum vero*

reficit

respicit ut obiectum formale: Sic etiam idem motus adorationis est imaginis & exemplaris, qui diverso modo virtutum respicit. Hactenus Vasquez. Nunc autem subsumo: atqui actus ille amoris, tametsi principaliter feratur in DEVM, qui est ratio amandi, & formale obiectum quod, reuera tamen etiam fertur in proximum, non solum secundum effectum quendam externum, sed etiam secundum ipsum internū affectum: ergo etiam actus adorationis non solum secundum signum externum, sed etiam secundum internam animi submissionē ac reuerentiam, versari poterit circa imaginem.

151 Neque vero absurdum est, nos ipsos imagini sacræ aliqua ratione submittere, protestando, non quidem nos vndeque & simpliciter, sed sane, quidem uti res profanas, aut etiam culpæ obnoxias, re eiusmodi, qua sacra est, inferiores esse. Cum eadem etiam ratione homines sancti, imo etiam profani, se longe alioqui inferioribus & deterioribus submittere quotidie, absque vlla reprehensione, soleant; nec omnino opus sit, ut res ex affectu adoranda, sit vndique excellentior persona adoranda; modo semper vltimata ratio adorandi sit excellentia rationalis creaturæ; quando homines vere coram Deo humiles se omnis creaturæ seruitio indignos iudicant, hocque ipso se omni creaturæ quodammodo subiiciunt. Certe S. Thomas 2. 2. q. 103. a. 2. in hunc ipsum sensum docet, in quolibet inueniri aliquid ex quo potest, inquit, aliquis eum superiorem reputare. Quod non satis aduertisse videntur quidam contrariæ sententiæ auctores, dum ex nostra sententia inferunt, aut imagini aliquam specialem virtutem tribuendam, aut irrationabiliter in spiritu & affectu illi seruiendum. Qua ratione etiam fundamento oppositæ sententiæ satisfactum est.

DVBIVM VI.

An, & qua ratione imagines simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

152 **D**Ocuimus dubio præcedenti, imagines vere ac proprie coli, ita quidem, ut non solum externum signum, sed etiam internus affectus honoris & reuerentiæ ad imagines, aliasque res sacras pertineat. Sed quia hoc dupliciter fieri potest, ut vel simul cum ipso prototypo, vel etiam per se ac seorsim ita colantur, sequitur nunc tertiam difficultas & controuersia explicanda, an, & quonam modo imagines, simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint. Vbi sermo est, non tantum de eodem cultu secundum habitum, ut recentiores quidam Thomistæ S. Thomam interpretari conantur, sed etiam de eodem cultu, ratione actus.

153 **E**t quidem plerique veteres scholastici, agentes ex instituto de cultu imaginum, docuerunt, eas simul, ac eodem cultu cum prototypo venerandas esse. Ita Sanctus Thomas in 3. distinct. 9. quæstione 2. articulo 2. quæstiunc. 2. & 3. part. quæstione 25. artic. 3. 4. & 5. Caietanus ibidem,

Alensis 3. part. quæstione 30. Albertus, Bonaventura, Richardus, Paludanus, Capreolus, Almain, Maior in 3. distinct. 9. item Marsilius, Waldensis, Ferrariensis, Turrecremata, Antoninus, Hieronymus Angelus, Clitovæus apud Vasquez lib. 2. de adorat. disput. 8. cap. 3. atque omnes auctores illi, qui docent, imagines non nisi improprie, aut secundum externum honoris signum coli & adorari. Idem docent Vasquez ibidem, Azor tom. 1. lib. 9. cap. 6. quæstione 5. Valentia hic disput. 6. quæstione 11 punct. 6. & Lessius dub. præced. citatus, alijque Theologi communiter; quorum plerique etiam addunt, imagines non posse aliter coli, quam simulcum prototypo, ut sequenti dubio dicetur.

154 **Q**ui tamen ipsi authores inter se non consentiunt. Quidam enim sentiunt, solum externa signa honoris circa imaginem versari, in quibus Vasquez, Lessius, & quidam alij recentiores, post Durandum, Holkot, Mirandulanum, Castro, Payuam dubio præcedenti citatos. Alij hoc etiam intelligunt, de interno affectu reuerentiæ, quos inferius sigillatim referemus.

Oppositum vero vniuersim sentiunt Catharinus opusc. de adorat. imag. conclus. 6. & 7. & Martinus Aiala lib. de tradit. 3. part. qui dixerunt, imagines non posse eodem cultu cum prototypo coli, sed tantum aliquo minori.

155 **R**euocanda hic est in mentem ex dubio 4. num. 123. duplex consideratio imaginis, etiam formaliter, ut imago est. Imago enim formaliter accepta dupliciter menti obijci potest: primò, ut ipsa idola sit totum obiectum, quod per se & directe concipitur, aut honoratur; prototypum verò solum per modum termini correlatiui in obliquo connotetur. Secundo, ut ipsa, simul cum exemplari ab ea representato, directe apprehendatur, & formaliter terminet motum adorationis; quo casu imago dicitur exercere actum imaginis, iuxta Caietanum 3. part. quæstione 25. articulo 4. Quidam priorem imaginis considerationem vocant, ut signi; posteriorem, ut medij, quo prototypum, menti obijciatur: alij contra hanc ut signi, illam ut rei, quasi secundum se spectatæ, ut videre est apud Marsilium, & alios, quos dub. sequenti referemus. Hoc posito, sequentes assertiones statuimus.

156 **A**SSERTIO I. Imago priori modo spectata, quatenus scilicet per se colitur, non colitur eodem cultu cum prototypo, nisi ratione habitus. Ita habet communis Doctorum sententia. Ratio est; quia imago etiam formaliter spectata, ut nimirum est representatiua prototypi, non habet eandem excellentiam cum prototypo, sed longe inferiorem: Ergo cum ipsa per se, ut totum & adæquatum obiectum quod, directe colitur, non potest eodem cultu cum prototypo, sed longe minori cultu coli: quandoquidem cultus respondere debet excellentiæ termini, qui colitur. Quia tamen etiam hoc casu, vltimata ratio formalis obiectiua colendi imaginem, est excellentia prototypi, ideo recte censetur, hic etiam ipse cultus pertinere ad eundem habitum, quo colitur prototypum, ut dicetur dub. sequenti.

157

ASSERTIO II. Imagines posteriori modo spectatæ, ut actu videlicet exercentes munus imaginû, (eadem est ratio aliarum rerum sacrarum) eodem numero cultu adorationis simul cum prototypo coluntur. Ita, ut vidimus, habet communis veterum & recentiorum Theologorum sententia, paucis quibusdam superius relatis exceptis. Ratio est. Quia hoc casu obiectum seu terminus adæquatus vnius ac eiusdem numero cultus, intrinsece ac directe constituitur, tam ex imagine, quam ex prototypo; ita ut vnius re ipsa adorationis motus & actus terminetur simul ad hoc totum coniunctum, quod est, imago prototypo animata, seu prototypum imagine quasi vestitum; non realiter, vel per deceptionem considerantis; quia non iudicat, imaginem esse prototypum, aut in ea realiter esse prototypum; sed per viam & simplicem representationem & apprehensionem exemplaris in imagine, perinde ac si adesset.

Idem accidit in quavis adoratione personæ cuiusvis excellentis, vbi cum adæquatum adorationis obiectum intrinsece constituitur ex animo & corpore, simul & eodem actu colitur anima & corpus. Ita etiam cū adoratur Rex & purpura vestitus, simul & eodē actu colitur Rex & purpura vestitus, etsi diuersimode, ut dicitur. Plura assert. sequente.

158

ASSERTIO III. Dupliciter imago simul cum prototypo, eodemque cultu coli potest; primò ut circa imaginem solum versentur externa signa adorationis; ipse autem internus affectus submissionis & reuerentiæ solum dirigatur ad prototypum: Secundò ut non solum externa signa, sed etiam internus affectus submissionis & reuerentiæ, verè circa imaginem simul & exemplar, tanquam circa adæquatum terminû seu obiectum. Quod versentur; adeoque vtrumq; verè & proprie eodem cultu colatur. Prior pars assertionis est extra controuersiam. Ratio est; quia cum adorationis cultus ex duobus constituitur, nimirum interno affectu reuerentiæ, & externo signo honoris, recte dici potest, eundem numero cultum aliquo modo, & secundum diuersam sui partem, terminari ad imaginem simul, & prototypum.

Neq; enim impossibile aut illicitum est, ad imaginem solum referre externa honoris signa; affectû autem internum reuerentiæ ad solum prototypum: quia hoc in re non est aliud, quam coram imagine & per imaginem coli exemplar; quo ipso eodem cultu aliquo modo colitur imago cum exemplari; quamquam quod Vasquez alijque nonnulli vocant cultum proprium imaginis, nos improprium dicimus.

159

Posterior pars assertionis est itidem communior sententia Doctorum, quidquid nonnulli præsertim recentiores superius relati post Durandum, Holkot, Mirandulanum, Castro, Payuam &c. repugnant. Ita enim plane sentit S. Thomas in 3. dist. 9. q. 1. a. 2. quæstiunc. 2. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 5. cum expressis verbis sæpius ait, *motum in imaginem, ut imago est, eundem esse cum motu, qui est in exemplar*: vbi sine dubio de motu interno animæ potissimum loquitur, iuxta Aristotelem quem citat lib. de mem. & reminisc. cap. 2. Accedit, quod absolute dicit, *imaginem eodem cultu colicium prototypo*: quod

proprie, adeoque etiam de interno affectu reuerentiæ accipiendum est.

Qua ratione etiam S. Thomam communiter intellexerunt eiusdem interpretes & discipuli. In quibus Capreolus in 3. dist. 9. q. 8. a. 3. expresse docet, imaginem cum exemplari per modum vnius obiecti adæquati coli. Quod contra Durandum explicans ait: *Cum anima, vel aliqua eius potentia feritur in imaginem, ut imago est, licet non affirmet, quod imago est res, cuius est imago; non tamen oportet, quod quilibet tali actu neget vnum ab alio, aut formet duos conceptus distinctos de illis; imò eodem conceptu potest vnius concipere, vnum in ordine ad aliud, &c. Quia sicut illa, que sunt vnum in re, potest intellectus diuersis conceptibus concipere & iudicare; ita illa que sunt realiter distincta, potest vniuo conceptu concipere, & iudicare, quomodo vnum illorum est ad aliud &c.*

Item Ferrariensis 3. cont. Gent. cap. 20. in fine, aperte etiam asserit, imaginem esse partem totalis obiecti, in quod latrice (seu dulcia, si est exemplar requirens eam) adoratio, etiam secundum eundem animi motum, terminetur; etsi exemplar sit ratio, quod adoratio simul ad imaginem terminetur. Et addit; hoc non esse male Catholicum, ut Mirandulanus dixerat, sed oppositum esse magis à Catholica fide alienum. Eodem modo S. Thomam explicat & sequitur Paludanus in 3. dist. 9.

Imò & Caietanus licet hac de re subinde lubricè loquatur, ut dub. 4. retulimus, alias tamen satis aperte hunc sensum tradit, ut cum ait 3. part. q. 25. a. 4. *Motum adorationis (etiam internum) in imaginem, quatenus est imago, esse in ipsam quidem, sed secundum aliud in ipsa. Ipsam quidem, inquit, quia ipsa est, que exercet actum terminandi motum, quia in ipsa est exemplar, ad quod ducit; secundum aliud vero in ipsa, quia ratio terminandi est exemplar, quod est aliud ab ipsa, & constat, quod est in ipsa &c.* Et ibidem refert & approbat dictum S. Thomæ asserentis, quod per hunc modum, quo totum in parte honoratur, adoratur quis in imagine. Eodem modo sentiunt, & S. Thomam intelligunt Bartholomæus Medina 3. part. q. 25. a. 3. & Suarez cit. tom. 1. disp. 54. sect. 4.

Item Michael de Palatio in 3. dist. 9. disp. 1. etiam contrariam ipse sententiam amplexus: *Thomas, inquit, imaginem credit proprie colendam eodem cultu, quo res ipsa colitur, cuius imago est &c.* eandemque sententiam tribuit Caietano ibidem.

Idem docet Argentina 3. dist. 9. a. 1. vbi ait; *Adorationem latrice primo & principaliter Deo, consequenter autem exhibendam esse humanitati Christi, crucis eius, & corona, & ceteris suis insignijs, ac etiam imaginibus Christi.* Vbi imagines quoad hoc cum humanitate Christi componuntur.

Item Ioannes de Ballolis in 3. dist. 9. q. 1. *Non solum, inquit, humanitas, vel caro Christi, modo prædicto potest adorari latrice: sed etiam imagines Christi, & Cruces, vel Crux Christi, in quantum representant Christum. Et tunc non est distincta adoratio Christi, & prædictorum, sed etiam principaliter Christi, & consequenter aliorum, vel secundario.* Eadem deniq; est communis sententia ac mens Theologorum, dam absolute docent, imagines eodem cultu cum prototypo colendas esse: quod proprie, atque adeo etiam de interno affectu adorantis accipiendum est; cum nihil excipiant, & sine interno affectu re-

ueren-

uerentia nulla sit vera adoratio, vt dictum.

162 Probatur assertio, maxime quoad posteriorem hanc partem, primo ex Concilijs, & SS Patribus, qui non solum frequenter hunc adorandi modum indicant, sed subinde etiam elegantibus exemplis ac similitudinibus eum declarant. Etenim Athanasius serm. 4. contra Arian. ait: *Regem ipsos inspicere, qui Regis inspicunt imaginem.* Et in septima Synodo act. 4. ait Leontius: *Imaginem Christi adorans, non lignorum aut colorum naturam adoro, sed inanimatum characterem Christi.* Hunc enim cum habeam, per ipsum, Christum me tenere & adorare mihi videtur. Vbi vides, distinctionem inter imaginem vt imago, seu inanimatus character Christi est, & inter esse naturale imaginis; priori modo simul cum Christo adorari, non posteriori. Et ibidem Ioannes Presbyter act. 7. ait: *Vnde et Beatus Pater (Basilius) indicauit, non esse duas adorationes, sed vnã ipsius imaginis, & primi exemplaris, vtique etiam secundum internum affectum animi.*

Et Damascenus orat. 3. de imag. *In imagine species est forma Regis; & in Rege species est imaginis: expressa est in imagine Regis similitudo, vt qui videt imaginem, in ipsa Rege afficiat, & qui Regem videt, intelligat hunc esse illum, qui in ea sit expressus imagine. Et quia non differt similitudo, idcirco post conspectam imaginem, volenti Regem intueri, imago dicitur: Ego, & Rex vnus sumus, quia nimirum per modum vnus obiecti animo obijciuntur.*

163 Et Leontius in septima Synodo act. 4. & apud eundem Damascenum ita loquitur: *Quemadmodum Iacob accipiens a filijs suis vestem sanguine confersam Iosephi, cum lacrymis osculatus est, suisque oculis circumposuit, non ipsam vestem (vltimate & principaliter) diligendo, aut honorando hoc fecit; sed per eam arbitratu est se Ioseph osculari, & in manibus habere: sic etiam Christiani omnes imagines Christi, aut Apostoli, aut Martyris tenentes, nostraque carne osculantes animo videmus nobis ipsum Christum, aut Martyrem (vtique tamen simul cum imagine) amplecti &c.*

164 Et in eadem septima Synodo act. 4. dicitur: *Quemadmodum qui mandatum Imperatoris suscepit, illius sigillum osculando, non ipsam litteram, aut characterem, aut plumbum veneratur, verum Imperatori ipsi adorationem & cultum exhibet: ita quoque Christianorum filij typum Crucis adorantes, non naturam ligni adoramus, sed afficientes sigillum, anulum, & characterem, & per hoc (imaginatione scilicet coniunctum exemplari) Christum ipsum, qui in illo crucifixus est, salutamus & adoramus.*

Et infra: *Quemadmodum genuini filij, peregrinante longo tempore patre, ex ingenti amore, quicquid in eius domo viderint, siue baculum, siue sedem, siue chlamydem, hæc omnia cum lacrymis amplexantur, non illa (vltimate) adorantes, sed patrem adorantes & venerantes: sic nos fideles omnes, Christi crucem tanquam virgam (siue sceptrum) adoramus; sepulchrum vero per sanctum, vt sedem & cubile eius; præsepe autem vt domum &c. Quibus omnibus locis significatur, imaginem simul cum exemplari menti & affectui adorantis obijci; ita vt vnus & idem motus animi simul ad vtrumque, sed modo diuerso (vt dicebatur) referatur.*

Eundem modum adorationis apertius indicauit

Concilium Trident. sess. 25. de venerat. reliquiar. & imag. vbi ait: *imaginum cultum referri ad prototypum, ita vt per imagines Christum adoremus, & sanctos veneremur.*

165 Secundo probatur assertio hac ratione, Si possibile & licitum est, vt intellectus noster prototypum simul & imaginem (eadem est ratio aliarum rerum sacrarum) per modum vnus obiecti adorabilis directe apprehendat, tunc etiam voluntas vno quodam actu & affectu adorationis in vtrumque tendere potest: sed verum est antecedens: ergo & consequens. Maior patet. Quia quicquid intellectus, per modum vnus totalis obiecti, tanquam adorabile, potest directe & licite apprehendere, ac voluntati proponere, in id ipsum potest etiam voluntas proportionato affectu licite ferri.

Minor probatur. Primo enim extra controuersiam est, posse intellectum distincta obiecta, præteritum aliquo modo subordinata, simul & per modum vnus obiecti totalis apprehendere, v.g. parietem album, Regem purpuratum; hominem in sepulchro iacentem, aut sepulchrum ossibus refertum, inter quæ non est maior connexio, similitudo vero minor, quam inter imaginem & exemplar. Idem patet experientia. Nam videndo imaginem, potest intellectus statim hoc ipso etiam exemplar ab imagine representatum directe apprehendere, & cum imagine per imaginationem coniungere, perinde ac si in imagine ac cum imagine præiens esset; apprehendendo scilicet imaginem quasi exemplari animatam, aut exemplari imagine vestitam, vt Christum v.g. cruci affixum &c.

166 Deinde posse etiam vtrumque sic apprehensum, subratione vnus obiecti adorabilis voluntati proponi, non solum de facto, sed etiam de iure ac licite, probatur. Nam quando exemplar est venerabile, tunc quicquid simul cum eo, aut secundum re, aut secundum imaginationem conuenienter iunctum inuenitur, recte simul etiam vt venerabile saltè per accidens, & propter ipsum exemplar iudicatur, vt patet in purpura Regis; quod est commune Patrũ & Theologorũ exemplũ ex Augustino homil. 58. de verbis domini. Idem patet in pedibus, cæterisque membris, ad personam adoratam spectantibus. Neque enim dum actus adorationis ad personam terminatur, hæc aut re ipsa, aut per apprehensionem, seu abstractionem intellectus separatur. Nec obstat, quod vt obijcit Aiala, hæc iam re ipsa cum persona, quæ adoratur, sunt coniuncta; imago vero eum exemplari non ite. Satis est enim, quod per intellectum deceter & conuenienter prototypo iuncta est.

167 Tertio idem probatur duobus exemplis, iustitiæ, & charitatis, præcedenti dubio adductis. Nam si idem affectus iustitiæ potest versari circa hominem & brutum; idem affectus charitatis circa Deum & hominem: cur non possit vnus & idem affectus adorationis versari circa exemplar & imaginem?

Denique idem confirmatur ex doctrina ipsius Vasquez, qui licet alioquin contrarium asserat, vt dictum, tandem tamè inter imaginem distinguit lib. 2. de adorat. disp. 8. cap. 14. num. 385. & vno quidem modo, nullam ei adorationem aliam, præterquam in signo; alio vero modo spectatæ (prout videlicet in proposito considerari diximus) adorationem etiam ex affectu aperte tribuit. Nota, inquit, quoties loquimur de imagine secundum se, non solum intelligere colores &

materiam illius, sed etiam relationem representationis, ut res quedam inanima est. Huic autem dicimus exhiberi cultum in signo, ex affectu tamen circa exemplar. Quod si cum eodem Casetano aliquis usurpet imaginem, ut ille loquitur, formaliter, ut exercet actum imaginis, hoc est, pro exemplari ipso in imagine, vel pro imagine, prout continet exemplar, & eo ipso quasi animata est, dicendum est sine dubio, ei veram latriam in spiritu, pro dignitate prototypi, exhiberi. Et infra: Porro imago, exercens actum imaginis & in se continens exemplar, sicut corpus animã, est quoddam quasi compositum cogitatione nostra, cui toti latria deferretur. Quo nihil pro nostra sententia dici potuisset apertius; est author ibidem rursus insinuat, etiam hoc casu solum externa signa cultus ad imaginem referri; quod meo iudicio cum dictis non bene cohæret.

168 **ASSERTIO IV.** Sempertamen diuerso ac inferiori modo, imago simul, ac eodẽ cultu cum prototypo colitur. Ita fatentur omnes. Ratio est; quia prototypum, tanquam ratio colendi imaginem, est principale & formale obiectum. Quod talis cultus; imago autem, secundarium & materiale, & quasi accidentaliter annexu: illud non solum propriè, sed etiã absolute ac per se; hoc propriè quidem, sed non nisi relative, & propter illud dumtaxat, adeoq; ut Bellarminus & Capreolus non male loquuntur, per accidens tantum, colitur eodem cultu cum prototypo, sicut purpura, quæ cum Rege eadem adoratione colitur.

169 Eadem diuersitas inter prototypum & imaginẽ, respectu eiusdem cultus etiam interni, optime declaratur exemplo charitatis. Sicut enim, quando per charitatem Deo proximum nostrũ amando volumus, re ipsa quidem vnus & idem affectus amoris versatur, simul, tam circa Deum, quam proximum; attamen respectu DEI habet rationem amoris amicitie seu benevolentie, respectu proximi vero, non item, sed potius cuiusdam quasi concupiscentie: ita vnus & idẽ re affectus submissionis, erga exemplar quidem habet rationem veræ seruitutis, adeoque, dulciæ, vel latriæ; erga imaginem vero solum simplicis reuerentiæ & submissionis, qua imagini tanquam signo rei sacræ nos ipsos aliqua ratione submittimus; hoc ipso, quod affectus ille dulciæ seu latriæ ad imaginem solum secundario, consequenter, propter aliud, & per accidens refertur. Quod pariter etiam de vestibus & membris personæ alicuius, quæ adoratur, dicendum est.

170 **ASSERTIO V.** Ob eandem causam, etsi veteres Theologi plerique, nondũ lecta septima Synodo, dixerint, imagines Christi latria coli; idq; suo quodam sano ac vero sensu, non solum si de habitu, sed etiam si de actu loquamur; quandoquidẽ materialiter vnus & idẽ cultus latriæ re ipsa ad imaginẽ, prototypo quasi animatã, & ad ipsum prototypum terminatur, ut dictu est: iam tamẽ ita absolute, & sine explanatione sufficienti loquendũ non est. Ita Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 2. 2. & 25. Suarez 3. part. disp. 45. sect. 1. Baronius to. 9. Anno 787. Probatur ex septima Synodo act. 6. vbi discrete negatur, imagines adorari latria; modo, inquit, sciamus excludi latriam; hæc enim est alia à simplici adoratione, ut sæpe alibi est dictu. Idẽ proinde sæpius repetitur in eadẽ synodo act. 7. in definit. si dei; & consentiunt Patres apud eodẽ, speciatim Damasc. orat. 1. de imaginibus.

Ratio est. Tum quia cultus imaginis Christi, vel crucis, tamen in nostro casu, re ipsa & materialiter idẽ sit cõ cultu prototypi, reuera tamen ac formaliter non habet rationẽ latriæ & perfectissimi cultus, nisi prout ad exemplar tendit, ut dictu est. Tum quia nisi discrete res explicetur, imagines non solum, ut directe prototypo iuncte, eoq; velut animatæ intelligi; cum tamen per se nunquã, sed solũ quatenus prototypo velut animatæ sunt, eodem cum prototypo cultu colantur, ut dictu: addita verò hæc explanatione, nihil obstat, quo minus imagines Christi etiã latria colendæ dicantur, ut scholastici veteres loquuti sunt, & paulo antea loquentẽ Vasquez retulimus.

Idem seruata proportione dicendum est de dulciæ, vel hyperdulia, respectu imaginũ, quarum exemplaria dulciæ vel hyperdulia colantur, ut recte notarunt Vasquez & Bellarminus locis cit.

Rectius dici potest, imagines Christi coli ex latria; quia hoc modo habitus significatur, ut recte Suarez & Vasquez locit cit.

Bono etiam sensu admitti potest illa loquutio, velut propria; imagines Christi adorantur adoratione latriæ, hoc est, non quæ sit latria, sed quæ pertineat ad virtutem latriæ, siue quæ sit opus externum latriæ. ut recte itidem docent Suarez & Vasquez locit cit. licet aliter loquatur Baronius loc. cit.

D V B I V M VII.

Vtrum nihilominus imagines, & reliquias sacræ, secundum se, & per se etiam, tanquam totum obiectu materiale cultus, quod immediate ac directe colatur, coli & adorari aliquo, licet inferiori cultu possint; non adorato formaliter & directe exemplari.

St. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3. part. q. 25. a. 3. 4. & 6.

173 **E**st hæc quarta controuersia & difficultas, ex ijs, quas circa imaginum, aliarumque rerum sacrarum inanimatarum cultum dubio 4. explicandas proposuimus. In qua sunt quatuor Doctorum sententiæ.

Prima sententia absolute negat, imagines, aliasque res sacræ inanimatas posse per se aut secundum se villo modo coli. Ita Viguierius Instit. Theol. cap. 5. §. 5. v. 12. Cabrera 3. part. tom. 2. quæst. 25. artic. 3. conclus. 2. Tapia 3. part. q. 25. art. 3. & 4. Vasquez toto fere libro 2. & 3. Lessius lib. 2. cap. 63. num. 19. post Durandum, Holkot, Mirandulanum, & alios, qui proprium imaginum cultum negant, ut superius dub. 5. dictum.

Secunda sententia distinguit inter imagines, & reliquias sacræ; his enim concedit cultum, quo per se colantur; illis negat. Ita Bonauentura in 3. dist. 9. art. 1. quæst. 4. Gregorius de Valentia hic disp. 5.

q. II. punct. 6. Palacius 3. dist. 9. disp. I. quibus etiam fauent plerique veteres Scholastici, qui cum reliquijs hunc cultum concedant, vt videbimus, negare tamen videntur imaginibus, hoc ipso, quod nullum alium eis cultum tribuunt, quam quo simul colantur cum exemplari. Fauet etiam eidem sententiæ Azorius tom. I. lib. 9. cap. 6. q. 5. quatenus reliquias per se quidem coli posse asserit, de imaginibus vero tacet.

174 Tertia sententia asserit, imagines aliasque res sacras, semper ac necessario per se ac secundum se coli, ita vt nunquam simul ac eodem cultu colantur cum prototypo. Ita Catharinus opusc. de ador. imag. conclus. 6. & 7. & Aiala de traditionibus 3. part. qui hoc ipso, quod docent, imagines, aliasque res sacras semper diuerso ac minori cultu esse colendas, necessario loquuntur de cultu, qui rebus eiusmodi sacris per se ac secundum se deferatur.

Quarta sententia, vtrumque cultum rebus eiusmodi sacris tribuens docet, tam imagines, quam res alias sacras inanimatas, posse quidem secundum se ac per se coli diuerso ac minori cultu ab exemplari, sed non necessario debere; cum possint etiam simul ac eodem cultu cum prototypo coli. Ita Sanderus lib. 2. de imag. cap. vlt. Albertus Pius lib. 8. contra Erasmm, Bellarminus lib. 2. de Ecclesia triumphante cap. 23. Suarez 3. part. tom. I. edit. vlt. disp. 54. sect. 5. & tom. 3. disp. 81. sect. 8. & alij recentiores inferius citandi: Quam sententiam vt veriore sequentibus asseritionibus declaramus.

175 **ASSERTIO I.** Pro certo habendum, ipsam veram Crucem, in qua Christus pependit, aliaq; Sanctorum reliquias, tanquam res sacras, posse etiam per se ac seorsim aliquo modo coli & adorari, non adorato directe exemplari, seu persona illa, ad qua pertinent. Hæc asseritio in hac materia est principalis: & quia Vasquez, alijq; nonnulli recentiores oppositum asserentes, admodum laborant, vt suam sententiam persuadeant esse comunem veterum ac recentiorum Theologorum, nos adductis particulim eorum testimonijs, quantum quidem ad reliquias attinet, de quibus in hac conclusione sermo est, quidquid sit de imaginibus, oppositum offendimus: nempe nostram hanc sententiam, non oppositam esse comunem veterum ac recentiorum Scholasticorum.

176 Etenim I. Ita aperte docet Bonauentura, qui etsi sua quam amplexus est, notione adorationis deceptus, vt dub. I. dictum, honorem adorationis rebus eiusmodi sacris per se consideratis neget, reuerentiam tamen, & honorem venerationis aperte concedit. Verba eiusdem in 3. dist. 9. a. 1. q. 4. sunt hæc: Duplici modo exhibetur alicui honor. Aliquando in obsequijs reuerentia; & iste est honor venerationis. Aliquando in testimonium virtutis, & famulatum complacentia; & iste est honor adorationis. Vterque autem honor istorum ostenditur ipsi Cruci. Nam Crucem adoramus, & crucem veneramur; sed in hoc est differentia, quia honor venerationis exhibetur ipsi Cruci, tanquam instrumento nostræ salutis (nimirum in se etiam, & per se spectate, vt mox inferius declaratur) Vnde sicut exhibemus reuerentiam sacramentis, quia est in eis aliquo modo nostræ salutis causalitas; sic Cruci

Christi, & clavis eius aliqua reuerentia est exhibenda. Et respectu istius honoris, habet crux in se aliquid, propter quod habet honorari. Honor autem adorationis offertur ipsi Cruci Christi, ratione crucifixi, &c.

177 II. Richardus 3. dist. 9. a. 2. q. 3. Crux Christi, inquit, in qua Christus pependit, dupliciter potest considerari, vel secundum se, in quantum est res quædam absoluta (non representans aliud) & sic sibi non debetur cultus latria: sed tamen est reuerenda sicut pretiosa reliquia, propter contactum sanctissimorum Christi membrorum, & propter multa beneficia, quæ per mortem Christi, in Cruce nobis collata sunt, &c. Vel potest considerari in relatione, &c. & sic eadem adoratione adoratur. Quibus clarius dici nihil potuisset.

III. Paludanus 3. dist. 9. q. 1. a. 1. primum quidem ait, imaginem vere adorari, licet solū propter exemplar. Deinde inferius dicit, esse absurdum principium nihil irrationale esse adorandum in se. Quia licet non propter se, tamen in se adorari potest & debet. Vnde de instrumentis Passionis Christi addit: Non solum veneramur Crucifixum in eis, sed etiam ipsa in se ipsis propter Crucifixum. Quæ verba itide apertissima sunt.

178 IV. Tartaretus in 3. dist. 9. epilogo de ador. q. 4. clarissime itidem referens & approbans sententiã Richardi, & Bonauenturæ ait: Crux in qua Christus pependit, potest dupliciter considerari. Vno modo in se & absolute, (scilicet non vt imago, sed vt res quædam sacra est) & sic non debetur ei hyperdulia, sed aliqua reuerentia, tanquam pretiosa reliquia. Et sic debemus venerari species in Eucharistia, & sudarium Christi, & clauos, spinas, coronam, instrumenta &c. Alio modo potest considerari Crux, in quantum representat Christum crucifixum, & sic quæcumq; Crux, siue sit illa, in qua Christus pependit, siue alia, debet adorari adoratione latria.

179 V. Aureolus in 3. sentent. dist. 9. a. 3. etiam quoad loquendi modum imitatus Bonauenturam ait: Si accipias actum interiorem (adorationis) pro actu reuerentia, sic possum talem actum exhibere prædictis (rebus sacris inanimatis) quando reputo, quod ista adoratio magis sit reuerentia quædam, vt Crux magis reuereri dicatur, quam adorari vel coli, & tunc ex eo obijcio actum exteriorem, qui est signum huius reuerentia interioris, sed respectu illorum, quæ per se adorantur, dicitur bene cultus & obsequium. Et quia adoratio est cultus mentis, ideo (dicitur) quod nulla res nisi per se adoratur; nisi accipiat adorare pro reuereri. Ita Aureolus, qui eodem sensu negat, Crucem Christi per se consideratam dulia vel latria adorandam esse, &c. aperte simul concedens, actum reuerentiæ etiam interioris rebus sacris inanimatis deferri posse.

180 VI. Ioannes de Bassolis in 3. dist. 9. q. 1. a. 2. Aduertendum, inquit, quod crux (vera) Christi non debet adorari latria, vt secundum se accepta; sicut nec alia crucis: sed modo prædicto, (in quantum representat Christum) Sed tamen sibi (etiam secundum se spectatæ) maior debetur reuerentia, quam alijs, tanquam reliquia pretiosa, & instrumento Redemptionis nostræ, propter contactum illorum sacratissimorum membrorum Christi, & sanguinis pretiosi.

181 VII. Marsilius 3. sentent. q. 8. a. 2. Dicendum, quod Crux, in qua Christus pependit, potest considerari dupliciter, vno modo, in quantum signum: Secundo secundum se. In quantum signum, est adoranda adoratione latria, &c. considerata secundum se non est latria ado-

randa, sed more venerabilium & sacrarum reliquiarum veneranda &c. Patet. Quia secundum se considerata, est contactu Domini corporis consecrata, & inundatione sancti eius sanguinis infusa & perfusa. Unde Damascenus lib. 4. cap. 3. de sancti imag. dicit: Ipsum quidem pretiosum lignum Crucis venerabile, in quo seipsum pro nobis Christus obrulit, ut sanctificatum tactu corporis & sanguinis, decenter est adorandum.

182 VIII. Consentit Gabriel in 3. dist. 9. q. 1. male à quibusdā in aliam sententiā adductus: quāvis enim dicat, crucē Christi, in qua ipse pependit, adorari latrā analogice, mox tamē, quid his verbis subdit, explicans ait: Nam eius veneratio est recognitio eius ut ligni, in quo crucifixus est Deus, homo factus, & complacentia voluntatis in eo, ut tale: hic autē actus est adoratio latrā analogice. Sic de clavis, corona &c. suo modo de reliquijs sanctorum. Adoramus ergo iuxta Gabrielem Crucem Christi, etiam ut tale lignū est, à Christo, quem portauit, distinctū, & quidē analogicā quadā, ut ipse vocat, latrāe adoratione; quē videlicet re ipsā distincta sit à perfecta adoratione latrāe, Christo debita.

183 IX. Henricus Gandauensis quodlib. 10. q. 5. *Materia*, inquit, corporis alicuius sancti, quæ nunc (post separationem animæ) manet sub substantiali forma, vno modo est adoranda per se, alio vero modo non, sed solum per accidens &c.

X. Stephanus Brulefer 3. dist. 9. q. 4. Magistri sui, quem commentario illustrauit, Bonauenturæ sententiam referens & sequens. *Opinio*, inquit, *S. Bonauenturæ* est, quod Crux Christi, in qua pependit, in quantum etiam res est creata, est honoranda honore uenerationis, quemadmodum deferimus reuerentiā vel uenerationem Sacramentis Ecclesiæ. In quantum autem signum est Crucifixi, debet adorari adoratione latrāe.

184 XI. Petrus de Aquila 3. dist. 9. q. 1. *Ratione pertrahationis* (seu contactus) adoratur Virgo Beata adoratione hyperdulie, quæ specialissimè pertrahauit corpus Christi. Sic etiam adoratur crux sanctissima, in qua Christus pependit, & eam suo sanguine adornauit. Aliqui tamen dicunt, quod Crux est adoranda adoratione latrāe. Vbi auctor loquitur de cultu crucis, distincto ab eo, quo simul cum cruce adoratur Crucifixus.

185 XII. Guillelmus Vorrlong 3. dist. 9. *Difficultas* est, inquit, quæ adoratione colenda est Crux Christi. Dicendum, quod tertio gradu hyperdulie, illa scilicet Crux, in qua corpus Christi eleuatum est: quia fuit specialis triumphus Christi. Alia autem cruces sunt veneranda, in quantum sunt quadam imagines Passionis Christi, & illius uenerabilissima crucis. Vbi rursum sermo est de adoratione crucis, distincta ab adoratione crucifixi.

186 XIII. Ioannes Paulus Palanterius 3. sent. lect. 3. 6. *An crux Christi latrāe, vel alio cultu colenda sit, hoc opus, hic labor est, secundū diuersas opiniones: Quibus omittis, quid tenendum audite. Si crux Christi pro Christo sumatur, tunc et latrāe debetur; alioquin cultus latrāe sibi non conueniet, sed hyperdulie, loquendo de vera Christi Cruce, in qua pependit, quia instrumentum nostræ Redemptionis fuit. Vbi aperte loquitur de cultu veræ cruci Christi, per se ac seorsum à Christo deferendo.*

187 XIV. Michael de Palacio 3. dist. 9. disp. 1. *Cruce illa Domini, quia iam amisit Crucis formam, non representat oculis nostris Christum Crucifixum &c. Ideoque frustis Crucis Dominice non videtur esse impendendus latrāe cultus, propter rationem præfatam: nisi ex frustis il-*

lis Crucem compegeris; quod tutius puto, quam frustis, quod non est crux, colere cultu latrāe. At dicit: Satis est, quod sit frustum Crucis, ubi Dominus affixus est. Satis sanè, ut habeatur uenerationi; (audi distinctum cultum à cultu latrāe Christo debitæ) non tamen ut colatur latrāe cultu. Quia cultus hic non potest exhiberi ligno, aut alij materie, nisi quia significat immediate Numen, vel propter habitudinem ad Numen. At vero in frustis illis utraq; ratio cessat. Hæc dixerim sub censura melioris sententiæ. Unde colliges, neg. coronam spineam, neg. clauos, aut lanceam esse colenda à fidelibus: quamquam eximia ueneratione hæc sint colenda à fidelibus: quam eximiam uenerationem etiam dandam credimus frustis Crucis Dominice. Vbi auctor expresse frustis sanctæ crucis, alijque eiusmodi reliquijs sacris, cultum distinctum tribuit à cultu ipsius Christi.

XV. Gregorius de Valentia hic disp. 6. q. 11. pun. 6. *Reliquias sacras*, inquit, duplici ratione uenerari (proprie utique & interno etiam mentis affectu) dicimur. Primo quoniam ipsas per se reuerenter tractamus & custodimus, & suspicimus, eo quod Sanctorum hominū aut corpora sunt, aut corpora attingunt, aut etiā existerunt partes. Secundo ueneramur illas quæq; relictæ, eodē cultus genere, quo illos, quorū sunt reliquie. Et infra addit, priori reliquijs uenerandi modo nihil omnino diuinum adhiberi.

XVI. Antonius Corduba lib. 1. quæst. Theol. q. 5. dub. 4. a. 2. respons. ad 4. & 6. & dub. 5. punct. 1. 2. & præcipue 5. ad 1. qui & ipse à nonnullis pro contraria sententiā immerito adducitur, sequutus Gabrielem loc. cit. hæc tria discrete asserit. I. Crucē, & alia Insignia Christi adorari quidē adoratione latrāe analogicè, eademq; adoratione specifica, qua Christus adoratur: sed non semper eadem numero. II. Satis esse, quod illa insignia adorentur in ordine ad Christū, siue per vnū, siue per plures motus, vel actus, id enim impertinens esse, ut latrā analogicè adorentur. II. Ratione prædicti ordinis semper simul, non quidem formaliter, sed vel formaliter, vel virtualiter ipsum etiam Christum adorari: quæ est ipsissima sententiā, quam propugnauimus.

XVII. Paulus Cortelius 3. sent. dist. 3. ait. *Durandum loc. cit. captiosam argumenti plagam tendere, asserendo, id quod nullo modo sit hypostasius virtutis susceptrix, id nec etiam cultus, aut honoris limitem esse posse: ita scilicet ut per se etiam colatur.*

XVIII. Franciscus Panigarola Caluinist. disp. 14. part. 2. ante medium; expressum quoque huius sententiæ adtuplatorem se præbet; licet eius verba formalia in præsens referre non licuerit; quæ tamen olim legeram.

XIX. Iodocus Lorichius disp. de usu imag. cap. 4. à fine: *Præter hunc*, inquit, *honorem analogicum, quidem est cum honore prototypi, liquido constat, etiam ipsi imaginibus, ut imaginibus Christi, aut Sanctorum sunt, quidpiā honoris ac reuerentiæ deberi, quatenus res Sanctorum sunt, propter significationē & relationē &c. Sanderus, & alij recentiores quod de sancta Cruce, & reliquijs sanctorum, multo magis dictum quisque intelligit.*

XX. Petrus Tyræus disp. de imag. edita Herbipoli Anno 1597. thesi 115. *Neg. errant*, inquit, *qui Sanctorum imaginibus (idem de reliquijs cogita) eundem cum sanctis honorem censent in partendum: neque qui longe inferiorem volunt tribui. Et infra: Imaginibus*

qua signa sunt rerum sacrarum, honor inferior, quam rebus sacris tribuitur; qua sunt media (quibus mens in prototypa fertur) idem ipsarum honor est & rerum sacrarum.

XXI. Antonius Perez in laurea Salmanticensi part. 1. certam. 2. Scholast. numero 51. Licet, inquit, in sententiam istam acriter Gabriel Vasquez insurgat libro 1. de adorat. ubi pugnacissime hæret sententia secundæ (neganti imaginibus, rebusque sacris cultum distinctum à cultu ipsius prototypi, &c.) quia tamen argumenta prima sententia qua magis ponderis sunt, non usquequaque dissoluit, nec possunt dissolui, nisi concedendo inferiorem aliquem honorem, qui imaginibus deferatur, præ illo, qui prototypis deferatur, ideo in sententia Suarez standum mihi esse videtur. In quantum per illam res ista potest commodius atque plenius exponi, salua Conciliorum utrinque militantium irrefragabili auctoritate.

192 Favet eidem sententiæ ex parte Bartholomæus Medina 3. part. quæst. 25. artic. 4. quatenus ait; Durandum & Picum Mriandulanum hac in re graueret errasse; item Crucem Christi dupliciter colendam; primo ut imaginem Christi, secundo ut rem quandam Christi, seu contactu Christi sanctificatâ; nec quoad hoc S. Thomam retractasse suam doctrinam. Et addit: *Existimo esse errorem manifestum in fide, affirmare, quod sanctissimo Crucis ligno, in quo Christus pendit, non debeatur adoratio ratione contactus membrorum Christi, sed tantummodo ut est imago, &c.* propter quod ego nescio excusare Durandum ab errore contra istam sententiam. Ita Medina.

193 Favet etiam Dionysius Carthusianus in 3. dist. 9. quæst. 1. & in summa fidei libro 4. artic. 34. & Clithouæus in propugnaculo Ecclæs. lib. 1. cap. 10. num. 6. & 7. quorum iste se refert ad Gabrielem Biel, ut qui præclare & optiose hac de re disseruerit: ille contra Durandum absolute docet, non solum Crucem, sed & alia, qua sunt Christi, ut clavi, lancea, vestes, propter contactum corporis sui adorari.

Quibus si addas alios sex superius relatos, & omnium, ipsius etiam Vasquez lib. 3. disp. 4. cap. 1. confessione, nobiscum sentientes, videlicet Sanderum, Albertum Pium, Ayalam, Catharinum, Bellarminum, Suarez locis cit. facile habebis ad triginta prope auctores, aperte pro hac sententia stantes: quam proinde communem recte dixeris.

194 His porro omnium consensione iungendus est S. Thomas in lib. sentent. 3. dist. 9. q. 1. a. 1. quæstione 4. diserte asserens, crucem Christi secundum se hyperdulia esse adorandam. Quem etsi Vasquez numero 128. post Durandum, & Capreolum locis cit. velit, postea in summa 2. 2. quæst. 103. art. 4. ad 3. & 3. parte q. 25. a. 3. & 4. suam sententiam retractasse, dum cruci etiam spectatæ, ut est res quædam sacra, tribuit eundem cultum latriæ, quem Christo, à quo eam proinde minime seiungit: Verius tamen est, S. Thomam priorem sententiâ nusquâ retractasse, ut recte notarunt Caietanus, & Bartholomæus Medina 3. p. loc. cit. itemque Petrus Pergomas in concord. locor. S. Thomæ dub. 83. & Suarez cit. sect. 5. tum quia S. Thom. nullo verbulo indicat, se suam doctrinam mutare.

Tum quia eandem nostram doctrinam habet in

summa 2. 2. quæst. 99. a. 1. & 3. ubi ait: *Ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur quoddam diuinum, & sicut quædam reuerentia debetur, qua refertur in DEVM: Et inferius ait. In eiusmodi rebus, personas sanctorum quodammodo venerari, & debonoriari, &c.* Vbi sane illa verba quædam reuerentia, qua refertur in DEVM, & quodammodo venerari, aperte indicant, eum loqui de honore, quo DEVS ipse, & Sancti directe non coluntur.

Idem de imaginibus habet 2. 2. q. 103. a. 3. ad 3. *Dicendum, inquit, quod motus, qui est in imaginem, quodammodo est in rem &c.* & ideo reuerentia, qua exhibetur alicui, in quantum est imago DEI, redundat quodammodo in DEVM.

Accedit quod S. Thomas ita facile secum ipso conciliari potest, si aduertat, crucem, etiam ut res quædam est contactu Christi sanctificatâ, dupliciter posse considerari: primo secundum se, qua ratione iuxta S. Thomam in lib. sentent. ei debetur hyperdulia: secundo ut iunctam & copulatam per imaginationem Christo; qua ratione adorationem latriæ meretur, iuxta eundem in summa: nisi malis, eum cum ait, crucem etiam ut sic eadem adoratione latriæ cum Christo coli, de eadem adoratione specifica loquutum, ut Cordubam etiam supra loquentem vidimus.

196 Cum vero creaturæ irrationali in se, vel secundum se, ut ipse loquitur 3. part. cit. a. 4. omnem cultum denegat, nec secum ipse aperte pugnet, intelligi debet, eum particulas illas accepisse, pro vobis, seu ratione sui, & sine habitudine ad aliud, ut recte intellexit Caietanus ibidem: idque pariter fecerunt cum vobis, secundum se, idem Caietanus 3. part. q. 24. a. 3. & Valentia hic. q. 11. punct. 6. Et cum vobis, In se, Tartaretus 3. dist. 9. epit. de adorat. Et cum vobis, per se, Palacius 3. dist. 9. disp. 1. Nec plus probat S. Thomæ ratio. Adde quod seipsum ita quasi explicat cit. part. 3. a. 4. Honor, inquit, & reuerentia non debetur nisi rationali naturæ: creaturæ autem insensibili non debetur honor vel reuerentia, nisi ratione rationalis naturæ; quod verissimum est. Atque hæc de auctoribus huius sententiæ egimus.

197 Iam probatur assertio primo ex dictis Conciliorum, quæ etsi alium etiam adorationis modum non excludant, simul tamen etiam istum indicant. In VII. Synodo act. 7. definit. fidei dicitur: *Imaginibus salutationem & honorariam adorationem exhiberi, non secundum fidem nostram veram latriam, quæ soli naturæ diuinæ competit, sed quemadmodum typo veneranda & viuifica crucis, & sanctis Euangelij, & reliquis sacris oblationibus suffragium & luminarium reuerenter accedimus.* Vbi plane sermo est de cultu re ipsa distincto à cultu exemplarium. Idem habet Adrianus Papa episc. de imag.

Nec minus aperte Damascenus orat. 1. de imag. Adoratio, inquit, est submissionis & honoris nota; atque huius duplex est ratio; altera enim est, quam DEO exhibemus, qui natura solus est adorandus, latriæque dicitur; altera, quam propter ipsum Deum exhibemus vel amicis & seruis eius, vel quibuslibet Dei locis, vel templis eius, vel principibus à Deo constitutis. Vbi rursum sermo est de cultu distincto ab eo, quo Deus ipse directe colitur.

Denique in Concilio Tridentino sess. 25. decret. de inuocat. Sanct. dicitur: *Sanctorum corpora quæ uiua fuerunt membra Christi, & templum Spiritus Sancti, veneranda esse, per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur. Vbi itidem sermo est, de ueneratione distincta ab ea, quæ directe colitur ipsi Sancti, sicut & ratio etiam colendi diuersa assignatur.*

Fauet etiam scriptura psalm 98. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Et Philipp. 2. v. 10. *In nomine IESU omne genu flectatur.* Quod quidè de ipso nomine, non tantùm de re significata rectissime, & ex comuni quasi fidelium sensu accipiendùm, vt bene Suarez cit. sect. 7. post Abulensem c. 20. Exodi q. 6 & 7. & S. Thomam opusc. 60. a. 6. ubi multa adfert in laudem huius nominis, licet aliter sentiat Vasquez lib. 2. disp. 8. cap. 10.

198 Secundo probatur assertio ex communi praxi Ecclesiæ. Quidquid enim sit de imaginibus, certe reliquias, uasa, & aliæ res sacræ inanità, frequentius ita coluntur, vt rectè notarunt Suarez cit. tom. 1. sect. 5. & tom. 3. sect. 8. & Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 21. ubi addit, *omnium consensu, Euangelia, ac uasa sacra, per se ac proprie colit.*

Nec id omnino tacuit Vasquez lib. 2. disput. 8. cap. 14. num. 384. cum ait: *Et quamuis aliquando homines, ex consuetudine potius hæc omnia osculentur, & reuerenter tractent, non ita expresse in Dei excellentiam attendentes, nihilominus semper quando homo aduertit in eam, quadammodo Dei cultum apprehendit: si quodammodo tantum; ergo non directe semper in eis Deus colitur.*

199 Tertio probatur ratione. I. Omnis res sacra, quæ talis, potest aliquo conuenienti modo coli seu adorari, vt constat: reliquias, & res aliæ, de quibus loquimur, sunt res sacræ, ratione habitudinis ad prototypa, seu personas, quas concernunt, etiam si istæ cum illis directe non apprehendantur: Ergo vt sic etiam possunt adorari.

Minor probatur; licet enim non habeant sanctitatem physicam & realem, habent tamen moralem & iuxta æstimationem humanam; ad eum modum, quo etiam in temporali politia, quandam dignitatis prærogatiuam accepisse putatur ille, cui Rex manus honoris causâ porrexerit; quæ quidem dignitas non est utique ipsa regia dignitas, sed longe inferior ab ea deriuata.

200 Agnoscit hoc Damascenus sermone de dormit. Deiparæ, cum sepulchrum B. Virginis per figuram profopœiæ, ita loquens introducit: *Sacrosanctum corpus (Virginis) mihi quoq; sanctitatem impertiuit.*

Et S. Thomas 2. 2. q. 99. a. 1. *Sacrum, inquit, dicitur aliquid ex eo, quod ad diuinum cultum ordinatur. Et sicut ex eo, quod aliquid ordinatur in finem bonum sortitur ratione boni, ita etiam ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur quoddam diuinum. Et sic ei quædam reuerentia debetur, quæ refertur in Deum.*

Et ibidem a. 3. ait: *Dicendum quod peccatum sacrilegij in hoc consistit, quod aliquis irreuerenter se habet erga rem sacræ. Debetur autem reuerentia rei sacræ, ratione sanctitatis; & ideo secundum diuersam rationem sanctitatis rerum sacrarum, necesse est, quod sacrilegij species distinguantur. Et inferius: Post sacramenta secundum locum tenent uasa consecrata ad sacramentorum susceptionem, & ipsa imagines sacræ, & reli-*

quia sanctorum. Vbi audis, ex mente S. Thomæ, diuersam esse rationem sanctitatis in his rebus, adeoque distinctam à sanctitate prototypi.

Vnde etiam optime Bellarminus lib. 2. de imag. cap. 21. *In ipsa, inquit, imagine (multoque magis in reliquijs sacris) vere inest aliquid sacrum; nimirum similitudo (expressa per imitationem) ad rem sacræ, & ipsa dedicatio, siue consecratio diuino cultui, &c.* Vtramque rationem sanctitatis in imaginibus consecratis rectè etiam agnoscit Petrus Tyræus cit. disp. de imag. append. thes. 44.

II. Omni rei aliquo modo apprehensæ vt superiori, licet aliquo modo conuenienti se submittere: sed res eiusmodi sacræ, etiam vt distinguuntur à personis, quas concernunt, possunt aliquo modo ab homine apprehendi vt superiores & excellentiores. Ergo, &c. Maior est euidentis; quia cuique licet, per actum honoris suam de re aliqua existimationem veram, quam habet, contestari.

Minor probatur. Quia si considerentur res eiusmodi non secundum esse absolutum, sed secundum habitudinem representationis, partis, instrumenti &c. iam hoc ipso induunt aliquam rationem sanctitatis, vt superius ex S. Thoma retulimus: quæ ratione præcise quisque merito, in hac vita, (saltem considerando seipsum, vt vere est, peccatore) potest se inferioriorem existimare.

Denique etiam in rebus politicis, ad honorem Principis pertinet, vt etiam res ipsius peculiarem habitudinem ad eundem habentes, vt sunt imagines, & Symbola regia, &c. propter ipsum decenter & honorifice habeantur, etiam si in eis directe Princeps ipse minime colatur.

201 ASSERTIO II. Sed & eodem etiam modo coli possunt imagines, spectatæ vt prototypo reatiue opponuntur, iuxta secundam considerationem imaginis dubitat. 4. explicatam. Ita ex citatis auctoribus expresse docent Sanderus, Albertus Pius, Ayala, Catharinus, Panygarola, Bellarminus, Lorchius, Petrus Tyræus, Perez & Suarez cit. sect. 5. qui ait, *hoc tam verum esse, quam quod imago aliquo tandem modo proprie colatur.* Sed & Azor cit. q. 5 hanc sententiam probabilem asserit.

Ex antiquis vero apertius docuit S. Thomas cit. 2. 2. q. 91. a. 1. ubi cum dixisset, rebus sacris deberi *quandam reuerentiam*, postea a. 3. inter eas aperte etiam imagines numerat, vt dictum. Eandem doctrinam expresse habet Gabriel inferius referendus.

Ex cæteris vero antiquioribus Scholasticis, licet nihil fere certum colligi possit, eo quod æquiuoce loquuti sunt, neq; de hac imaginis consideratione expresse meminerunt, vt fatetur Suarez cit. sect. 5. fauent tamen Capreolus, Ferrarientis, Maior, Paludanus, alij; omnes, qui de reliquijs, rebusq; sacris ita docuerunt, quandoquidem etiam imagines utique in numero rerum sacrarum habuerunt.

Qui tamè nihilominus diuersimode de reliquijs & imaginibus loquuti fuerunt; quia has ipsi considerant, vt re ipsa exercentes actum imaginis, adeoque locum prototypi sustinentes, qui præcipuus, & forte communior est imaginum usus, cum tamen è contra reliquias, aliæq; res sacræ communiter non ita concipiuntur, sed solum vt relationem habent ad personas sacras.

203 Probatur assertio, contra auctores diuersum-
sentientes, superius citatos; Primo ex Concilijs, &
SS. Patribus, qui hunc imaginum cultū varijs mo-
dis insinuant. I. Cum perinde de imaginibus lo-
quūtur, vt de reliquijs, & alijs rebus sacris, vt vidi-
mus dubio præcedenti n. 163, ex VII. Synodo act.
7. II. Cum passim docent imagines honorari siue
adorari propter prototypum: nam vocula propter, in-
rigore solam rationem adorandi significat. III.
Cum sæpe docent, eas diuerso, & minore honore
coli, quam prototypa, vt diximus num. 197. IV.
Cum eo modo coli dicuntur in illis prototypa,
quo Deo colitur in sanctis, vt dictum dub. 4. n. 116.
V. Cum speciatim docent, eiusmodi honorem de-
riuari ab imaginibus ad prototypa, vel contra: sicut
204 in VII. Synodo act. 7. definit. sic dicitur: *Imaginis
honor in prototypum resultat.* Et in VIII. Synodo
canon. 3. *Propter honorem, qui ad principalia ipsa re-
fertur, etiam deriuatiue imagines honorantur & ado-
rantur, vt sanctorum Euangeliorum liber, atque typus
pictura Crucis.*

Denique VI. Maxime illustris est locus ille VII.
Synodi act. 6. *Quapropter non indignas habebimus ima-
gines honore, salutatione, & veneratione, debitamq; illis
adorationem dare debemus. Siue igitur placebit saluta-
tionem, siue adorationem appellare, idem profecto erit, mo-
do sciamus excludi latriam; hæc enim est alia à simplici
adoratione, vt sæpe alibi est dictum. Vbi vocula Alia,
plane in re diuersum cultum significat, quam sit la-
tria, quæ nonnunquam colitur exemplar.*

205 Secundo probatur ratione I. Quia imagines sac-
ræ adnumerantur reliquijs, & alijs rebus sacris,
quas per se colendas esse probauimus assert. præced.
cuius proinde probationes etiam ad hanc assertio-
nem pertinent.

II. Imagines etiam per se spectatæ obiectum es-
se possunt contumeliæ: tametsi quis ipsum proto-
typum directe non cogitet dehonestare. Propter
ea enim Sanctus Thomas cit. art. 3. minorem do-
cet esse contumeliã, quæ imaginì alicuius, quam
quæ ipsius personæ directe inferitur: ergo etiam per
se capaces sunt honoris.

III. Imagines, quando simul cum prototypo
coluntur, in se capaces sunt alicuius etiam interni
honoris, vt probauimus dub. 5. Ergo etiam quan-
do separatim spectantur; modo semper cum habi-
tudine ad prototypum spectentur, siue illa habi-
tudo sub ratione specifica apprehendatur, siue tan-
tum sub ratione generica, rei videlicet Deo dicatæ,
vel ad diuinum cultum pertinentis.

206 IV. Ex rubricis Missalis Romani, etiam ipso ex-
teriori signo & gestu corporis longe alia sit reue-
rentia Cruci, aut imaginì Christi, quam ipsi præsen-
ti corpori Christi. Illis enim simplex capitis inclina-
tio, huic profunda genuflexio exhibetur. Cur hoc?
nisi quia etiam communi Ecclesiæ ritu, imagines
per se cultu quodam inferiori honorari solent. Cer-
te alioqui, si vtrobiq; semper directe Christus hono-
ratur & adoratur, nulla videtur eius differentiæ
ratio assignari posse.

207 Ex quibus deniq; colligitur, vniuersim triplicem
imaginis cultum distingui posse; nimirum I. quo ipsa
colatur in se, ac per se, prototypum autem solum sit
ratio colendi, de quo hæcenus egimus. II. Quo per

se ac proprie solum colatur prototypū ab imagine
reprezentatū; imago vero ipsa non nisi improprie,
iuxta dicta dub. 4. & 5. III. Quo vtrumque simul,
prototypū scilicet cum imagine, vno ac eodem a-
ctū verè ac proprie colatur, de quo cultu dubio præ-
cedente egimus.

Quam doctrinam totā tradidit etiam Gabriel cit.
dist. 9. q. 1. his verbis: *Apprehensa imagine Christi, duos
actus internos in cognitione formare possumus (fundan-
tes totidē adorationis modos) & totidem in affectiua
(perficientes & peragentes eisdem duos adoratio-
nis modos;) vel vnum duobus æquivalentē, (ad tertium
adorationis modū spectantē.) Vnum, quo cognosco rem
illam vt imaginem, vel representatiuam prototypi; & hic
terminatur ad rem ipsam, quæ est imago. Et similiter in
affectu; vnum quo mihi placet res ipsa, non vt aurū vel
argentum, sed vt representatiuum imaginati. In qui-
bus duobus actibus ponit Gabriel adorationē: Vn-
de habes primum modum colendi imaginem.*

Secundo, quo cognosco prototypum esse talem, qualē re-
presentat imago: qui actus fundat secundum adora-
tionis modum.

208 *Vt si fuerit imago Crucifixi mihi obiecta, formo primo
in intellectu actu, quo noscero illam representare Chri-
stum crucifixum, & in affectu actu, quo placet mihi res
illa, pro quanto representat Christū. Illi actus sunt latria
large accepta, quia sunt cognitio & dilectio rei, inquantū
habet ordinem representationis ad Christum latria pro-
prie dicta adorandum. En exemplum primi modi.*

Secundo (formo) actum in intellectu, quo credo Chri-
stū Deum & hominem, per talem imaginē representatū
esse crucifixū, & diligo eum vt talem; & illi actus sunt
latria proprie dicta. Habes exemplū secundi modi.

Potes est etiam esse vnus actus in intellectu, & similiter
vnus in voluntate, utroq; prædictos includens virtuali-
ter. Vt assensus huius propositionis: *Hæc est imago Christi
pro humano genere crucifixi. Hoc enim actu credo, hæc
rem esse imaginem Christi, & credo, Christum esse cruci-
fixum: & talis actus est latria large vel improprie, in-
quantū terminatur ad imaginē Christi representantem,
tanquā ad partiale obiectū; & est latria proprie dicta,
inquantū terminatur ad Christū Deum crucifixū. Sic a-
ctus voluntatis, quo diligo imaginē istam propter Chri-
stum representatum, pro quanto terminatur ad imaginē,
est latria improprie seu analogice, & actus vtendi; & in-
quantum terminatur ad Christum Deum, est latria pro-
prie dicta, & fructio. Habes tertium modū colendi
imaginem, simul cum exemplo: Quæ ipsa est quali-
summa totius nostræ dissertationis, de modo colendi
imagines.*

209 ASSERTIO III. Honor, quo imagines aliæ
que res sacre hoc modo coluntur, semper ac neces-
sario est minor, quam sit honor ipsius prototypi.
Ita omnes Doctores, qui prædictum venerationis
modum admittunt: & patet ex citatis testimonij.
SS. Patrum, & Conciliorum. Ratio est; quia li-
cet vltimate eadem excellentia sit ratio huius cul-
tus, quæ est ratio cultus prototypi, siue perso-
næ, propter quam res istæ coluntur, participa-
tio tamen eius excellentiæ est in vtrisque longe
diuersa. In prototypo enim realiter & forma-
liter inest; his tantum extrinsece & secundum
quandam habitudinem ac moralem æstimationem
applicatur. Quocirca cum in cultu,

utriusque sit habenda ratio, ipsaque cultus ratio respondere debeat non solum excellentiæ, ob quam vltimate cultus defertur, sed etiam applicationi eiusdem excellentiæ in obiecto, quod per se & directe colitur, hinc fit, vt in hoc colendi genere, semper minori cultu, tum imagines, tum alia res sacræ colantur, quam sit cultus prototypi.

Quæ tamen honoris differentia non tam metianda est exterioribus signis, quæ in vtroque cultu fere communia esse solent, quam ipsa interiore honorantis intentione & affectu, ex quo signa exteriora suam vim habent, & quasi specificantur, adeo vt ipsdem signis exterioribus existentibus, honor tamen ipse & cultus esse possit diuersissimus, vt patet ex genflexione, quæ Deo, & quæ Sanctis defertur. Nam quod illic est latria, hic est dulia, vt omnes fatentur, & generatim dictum dub. 1. num. 26. & rursum dub. 2. num. 41.

210 **ASSERTIO IV.** Hic ipse tamen cultus pertinet ad eandem virtutem, qua colitur ipsum prototypum, nec adeo ab alia virtute distincta procedit. Ita Suarez cit. tom. 1. disp. 54. sect. 5. Ratio est, quia est eadem formalis & vltimate vtriusque cultus ratio obiectiua; nempe eadem excellentia prototypi; etsi diuersa sit applicatio, quæ non videtur sufficere ad diuersum habitum constituendum. Idemque accidit in charitate Dei, & proximi, seruata proportione. Nec obstat, quod S. Thomas in sententijs, & multi veteres cultum eiusmodi Crucis vocant *hyperdulam*; quia hoc vocabulo *hyperdulia* & *dulia*, sæpe significant omnem cultum qui proprie non est latria, vt quidem cultum imaginum non esse, diximus dubio præcedenti, vbi de vocabulis plura.

211 Superest, vt quædam argumenta contra doctrinam hæcenus explicatam dissoluamus. Primo enim obijcitur, quod Concilia sæpius & aperte illum modum colendi imagines asserunt, quo in imagine directe colitur exemplar, vt patet ex Concilio Tridentino loc. cit. & VII. Synodo passim: ergo aut de hoc modo colendi semper loquuntur, aut æquiuocè loquuntur; quod nõ videtur admitendum, saltem in definitione fidei.

212 Respondeo, negando consequentiam: quia vt recte notauit Suarez cit. sect. 5. præcipuus scopus Conciliorum fuit, contra Iconomachos docere, imagines esse verè ac proprie colendas, ratione exemplarium; in quo nullam committunt æquiuocationem. Quomodo autem hæc adoratio in specie fiat, & an vno tantum modo, vel pluribus, de hoc (vt in alijs etiam materijs fieri solet) nihil expresse definiunt Concilia, sed id Theologorum disputationibus relinquunt; quia non pertinent ad dogmata fidei, sed sub opinionem cadunt. Interim quia re ipsa hic cultus diuersis modis exerceri potest, idcirco Concilia modo vnum adorationis modum insinuant, modo alium, vt dictum.

213 Secundo speciatim obijcitur testimonium Basilij lib. de Spiritu sancto cap. 18. & recitatur in VII. Synodo act. 4. vbi dicitur, esse *vnam glorificationem imaginis & exemplaris*. Ex quo loco etiam Iohannes Presbyter ibidem infert: *Vnde B. Pater indicauit, non esse duas adorationes, sed vnã ipsius imaginis, & exemplaris*.

Respondeo, genuinum sensum esse non quod nullus cultus esse possit imaginis, nisi quo simul & directe etiam exemplar colatur; sed quia nunquam potest ita coli imago, quin saltem indirecte simul colatur exemplar. Quod euidenter patet, tum ex occasione, ob quam hoc dixit Basilius, ne scilicet diuidatur ipsum prototypum ratione sacræ excellentiæ: ad quod evitandum, satis est, nullam esse aliam rationem colendi imaginem, præter excellentiam prototypi. Tum quia id ipsum ratio subiuncta indicat: addit enim Basilius ibidem, propterea quod *imaginis honor ad exemplar transit*. Quod etiam confirmatur ex illo Aristotelis, vbi est vnum propter aliud, ibi est vnum tantum. Præterquam quod SS. Patres alias sæpe cultum prototypi (quo ipsum nempe directe colitur) à cultu imaginis distinguunt, vt vidimus.

Tertio obijciunt, creaturam irrationalem non posse obiectum esse cultus, ita saltem vt interior affectus submissionis ad eam referatur: quia nõ potest apprehendi vt superior; nec potest iniuriæ esse capax.

Respondeo negando totum assumptum; quia iam supra dub. 5. num. 143. cum Paludano vidimus, hoc esse absurdum fundamentum. Quin potius & capacem esse honoris, & iniuriæ, & apprehendi à nobis posse vt superiorem & excellentiorem ratione sanctitatis, quam suo modo participant, superius dictum est: non ita quidem, quasi actus contumeliæ ratione iniuriæ habeat, prout præcisè ad imaginem terminatus, ex ipso prototypo, quod consequenter leditur, ratione perfectam iniuriæ participat, vt supra etiam de cultu imaginum dictum dubio 5.

Idque rursum confirmatur exemplo charitatis. Nam amor proximi propter Deum est verus actus Theologicæ virtutis; licet hæc rationem virtutis Theologicæ non habeat, ex hoc, quod circa proximum, sed quod circa Deum veratur.

Nec verum est, omnem honorem seu cultum debere percipi ab eo, cui directe exhibetur; quia nec ob eum finem, nec hac existimatione semper defertur; sed solum vt condignum de obiecto honorato existimationem, aliqua nota externa exprimamus, & manifestemus, seu illi rei, quam directe veneramur, seu alijs; idque vltimate saltem & implicite in honorem eius, quem res honorata concernit, quique hoc ipsum officium reuerentiæ agnoscit, & gratum habet. Nec quidquam solidi in contrarium potest asserri: præsertim quia hoc fundamentum nouum est, & veteribus Patribus, ac plebisque scholasticis, speciatim vero ipsi S. Thomæ, curus mentem asserit. 1. explicauimus, incognitum.

Quarto speciatim obijciunt Sectarij, quod hac ratione videamur idololatriam cum Gentilibus inducere.

Respondeo, hanc esse veterum Iconomachorum calumniam; ad quam Tharastus in Synodo VII. act. 2. ait: *oportere impuras verborum vanitates respicere, &c. Quid autem impurus ac vaniloquentium, quam Christianos idololatriæ studiosos dicere, &c.* Nempe quia manifestum est, maximum esse discrimen inter cultum imaginum hæcenus declaratum, & Christianis consuetum, & inter idololatriam Gentilium. Nam vt optime dixit S. Thomas 3. part. quæst. 25. art. 3. *Adoratio imaginum est inter infructuosa opera*

(Gentilium) computanda, quantum ad duo. Primo quidem quantum ad hoc, quod quidam eorum adorabant ipsas imagines, ut res quasdam (absolutas, & sine respectu ad prototypum,) credentes in eis esse aliquid Numinis, propter responsa, quæ daemones in eis dabant, & alios huiusmodi effectus mirabiles. Secundo propter res, quarum erant imagines. Statuebant enim huiusmodi aliquibus creaturis, quas in eis veneratione latria venerabantur. Nos autem adoramus, inquit, adoratione latria imaginem Christi, qui est verus DEVS, non propter ipsam imaginem, sed propter rem, cuius imago est. Ita S. Thomas.

Adde, cultum imaginum prout quidem ad ipsas imagines refertur, non esse veram & perfectam latriam, ut hoc & præcedenti dubio diximus. Cætera, quæ obijciuntur leuiora sunt, & videri possunt apud Suarez, aliosque citatos.

216 Ea vero quæ de imaginibus diximus, secundum proportionem accommodanda sunt etiam speciebus Eucharisticis, & alijs signis Sacramentalibus, verbisque etiam, ac scripturis sacris, à quocunque demum scripta vel concepta sint; ut docet etiam Vasquez lib. 2. num. 165. imo & ipsi humanitati Christi; nisi quod hæc rectè etiam absolutè dicitur latria coli, ut indicauimus dub. 2. n. 50. & pluribus suo loco videbimus. Species verò, seu conceptus, & Verbum mentis, Christum repræsentans, cum tantum mediū sit cognitionis seu appetitionis, non autè obiectum, aut pars obiecti, adorato Christo, nullo modo adoratur, ut rectè Vasquez 1.2. n. 318.

217 Quæres postremo, an res etiam altæ creatæ quælibet possint cultu aliquo sacro & religioso coli. Et certum videtur, per se & secundum se, ad eum modum, quo paulo ante imagines & res sacras coli posse diximus, ita coli non posse; quia in se sacre omnes non sunt; quod tamen ad huius cultus modum requiri vidimus.

De cultu, quo per accidens simul cum DEO colantur, tanquam eius videlicet creaturæ quædam, & vestigia, ac sedes, eumque adeo etiam in se, iuxta apprehensionem nostram, quodammodo con-

tinentes, affirmat quidem Vasquez lib. 3. cap. 2. post Caietanum 2.2. quæst. 103. art. 3. ad 4. id fieri posse, secluso scandalo, & erroris periculo.

Sed contrarium, proprie loquendo, videtur verius, ut docet Alenfis 3. part. quæst. 20. memb. 3. art. 2. Waldensis tom. 3. cap. 156. & Paludanus in 3. dist. 9. quæst. 1. Quia etiam ut hoc cultus genere aliquid proprie colatur, necesse est aliquo modo esse sacrum, utpote inadæquate saltem, & minus principaliter constituens obiectum illud sacrum. Totale cultus, quod ex persona sacra, & re illa per cogitationem efficitur, & terminat adorationem sacram. Alioqui circa illam exerceri quidem externa honoris nota, sed non internus submissionis affectus ad eam referri; adeoque adorati quidem fortasse in illis, & coram illis DEVS poterit, ut dictus superiorum dub. 2. sed non ipsæ propter DEVM, proprie loquendo; ut rectè notauit Paludanus loc. cit.

218 Quia igitur talem sanctitatis participationem, iuxta moralem æstimationem, ex qua hæc res omnis dependet, non habent res inanimæ, nisi peculiarem ad Deum, vel Sanctos habitudinem ac relationem habeant, utpote cuiusdam similitudinis, vel contactus, &c. ideo verius hic eis cultus denegatur: quicquid sit de hominibus, ut sunt quædam naturales DEI imagines, de quibus aliter Alenfis & Waldensis loquuntur, & non nihil diximus dub. 2. num. 59. Nec aliter per creaturam inanimatam iurare fas est, nisi quatenus in illa, siue per illam diuina veritas innotescit, aut relucet, ut dicitur inferius de iuramento, & bene Vasquez lib. 3. num. 10. Hoc certum, materialiter loquendo, multas res saltem ex accidenti, videlicet ob periculum erroris, vel scandali, atque etiam ob moralem siue naturalem quandam indecentiam ac fæditatem, ita rectè coli non posse, v. g. asinum in quo Christus sedit; vel manum impij ministri, qui Christum percussit, &c. ut post Adrianum & Ionam Aurelianensem de imaginibus rectè Bellarminus cap. 30. Suarez sect. 7. & alij communiter docent; & à potiori colligitur ex dictis, dubio 2. cit. num. 59.

Q V Æ S T I O III.

De Sacrificio, oblationibus, primitijs, Decimis.

S. Thomas 2. 2. q. 85, 86. & 87.

Revertuntur actus isti religionis, iuxta distributionem questione 1. dub. 3. præmissam, ad quidpiam DEO offerendum, de quibus breuiter agendum, idque duabus dubitationibus. I. De Sacrificio. II. De oblationibus, primitijs, decimis.